

RESPECTAREA DREPTURILOR MINORILOR ÎN LOCURILE DE DETENȚIE

RAPORT DE MONITORIZARE

REALIZAT ÎN CADRUL PROIECTULUI

**„ACORDAREA ASISTENȚEI JURIDICE ȘI PSIHO-SOCIALE COPIILOR AFLAȚI ÎN
SISTEMUL DE JUSTIȚIE PENALĂ”**

**CU SPRIJINUL FINANCIAR AL
REPREZENTANȚEI UNICEF-MOLDOVA**

CHIȘINĂU, 2005

© 2004, **dr. Igor Dolea**, Directorul Institutului de Reforme Penale, Șeful Catedrei Drept Procesual Penal și Criminalistică, USM
Capitolul VII

© 2004, **Adrian Vulpescu**, Șeful serviciului reintegrare socială, Administrația Națională a Penitenciarelor, România
Capitolul I, VII

© 2004, **dr. Vladimir Grosu**, Prodecan al Facultății de Drept, USM
Capitolul II, VII

© 2004, **dr. Vasile Rotaru**, Lector Superior la Catedra Drept Procesual Penal și Criminalistică, USM
Capitolul III, IV, V, VII

© 2004, **Victor Zaharia**, Șeful Direcției Probațiune și Reformă Instituțională, Institutul de Reforme Penale, Lector la catedra Teoria și Istoria Dreptului, USM
Introducere, Capitolul VI, VII

© 2004, **Institutul de Reforme Penale**

© 2004, **UNICEF Moldova**

Coordonatori:

Radu Danii, UNICEF Moldova

Victor Zaharia, Institutul de Reforme Penale

Această lucrare a fost editată în cadrul Direcției Editoriale a Institutului de Reforme Penale.
Coordonator — Dana Belicov

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Respectarea drepturilor minorilor în locurile de detenție: Rap. de monitorizare: realizat în cadrul proiectului „Acordarea asistenței juridice și psiho-sociale pentru copiii în sistemul de justiție penală”./ Col. de autor.: Igor Dolea, Adrian Vulpescu, Vladimir Grosu,... Inst. de Reforme Penale, UNICEF Moldova. – Ch.: S.n., 2005._ 60 p. scheme

Apare cu sprijinul financiar al reprezentanței UNICEF Moldova.

ISBN 9975-9848-0-0 1000 ex.

342.7-053.6: 343.811

Tipar executat la Combinatul poligrafic, tiraj 1000 ex.

SUMAR

Prefață.....	p.5
Introducere.....	p.6

Capitolul I

Caracteristica criminologică și prevenirea delicvenței juvenile

§ 1. Noțiuni generale.....	p.8
§ 2. Influența familiei și a mediului de proveniență asupra personalității copilului.....	p.10
§ 3. Motivația infracțiunii. Etiologie.....	p.12
§ 4. Reducerea agresivității și stimularea comportamentului prosocial.....	p.16

Capitolul II

Cadrul legal și instituțional penal privind minorii în conflict cu legea în Republica Moldova

§ 1. Infracțiunile imputate și nivelul dezvoltării bio-psiho-sociale a minorilor.....	p.18
§ 2. Scopurile și funcțiile pedepsei în relație cu minorii.....	p.19
§ 3. Specificul răspunderii penale a minorilor.....	p.19
§ 4. Sancțiunile penale și minorii.....	p.20
§ 5. Cadrul măsurilor de constrângere cu caracter educativ.....	p.22
§ 6. Programele de reabilitare psihologică a minorilor aflați în detenție.....	p.24

Capitolul III

Aspecte procedurale definitorii privind minorii în conflict cu legea

§ 1. Noțiuni generale privind legislația procesual penală pentru minorii aflați în conflict cu legea.....	p.25
§ 2. Cadrul instituțional de urmărire și judecare a cauzelor penale privind minorii în conflict cu legea.....	p.25
§ 3. Definirea procesual penală a minorului aflat în conflict cu legea și modalitățile de apărare a drepturilor acestuia.....	p.26
§ 4. Respectarea termenelor rezonabile în urmărirea și judecarea cauzelor penale privind minorii în conflict cu legea.....	p.26
§ 5. Reținerea și aplicarea măsurilor preventive față de minorii aflați în conflict cu legea.....	p.27
§ 6. Citarea și audierea minorilor aflați în conflict cu legea.....	p.29
§ 7. Judecarea cauzelor privind minorii aflați în conflict cu legea.....	p.29
§ 8. Liberarea de pedeapsă a minorilor.....	p.32
§ 9. Încetarea procesului penal cu liberarea de răspundere penală a minorului.....	p.32
§ 10. Curțile pentru minori.....	p.33

Capitolul IV

Respectarea drepturilor minorilor aflați în conflict cu legea, intervievați de către echipele mobile

§ 1. Participarea avocatului și a reprezentantului legal în cadrul proceselor ce implică minorii în conflict cu legea. Dreptul la apărare a minorului.....	p.35
§ 2. Dreptul de a avea un proces în termene rezonabile.....	p.38
§ 3. Alte drepturi.....	p.39
§ 4. Condițiile deținerii	p.40
§ 5. Tratatamentul la care sunt supuși minorii din partea organelor de stat și a altor persoane.....	p.42

Capitolul V

Infrațiunile săvârșite de către minorii care au fost intervievați de către echipele mobile ale IRP

§ 1. Profilul social al minorilor.....	p.44
§ 2. Infrațiunile săvârșite de către minorii	p.47

Capitolul VI

Particularitățile detenției minorilor în Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani

§ 1. Evaluarea activităților desfășurate în domeniul pregătirii pentru liberare în Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani.....	p.51
§ 2. Prezentarea standardelor propuse de a fi respectate în vederea atingerii scopului urmărit de pedeapsa privativă de libertate, care ar fi posibile de implementat în Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani.....	p.53

Capitolul VII

Concluzii și recomandări

§ 1. Concluzii.....	p.56
§ 2. Recomandări.....	p.57

Prefață

Un copil aflat în detenție este, pe drept cuvânt, o tragedie nu doar pentru el și familie, ci pentru întreaga societate, care poartă deplina responsabilitate pentru aceasta.

Din păcate, rațiunea umană abia în secolul XX a început să fie preocupată în mod deosebit de această problemă. Totalitatea instrumentelor internaționale elaborate denotă atitudinea umanității față de fenomenul respectiv, punând interesele copilului mai presus de oricare altele.

Situația creată în Moldova privind tratamentul copiilor în conflict cu legea cere o intervenție urgentă atât a statului cât și a comunității.

Tratarea ca pe un potențial infractor a copilului, implicat în sistemul justiției penale, nu este doar o eroare, ci o violare a drepturilor umane.

Cu regret, sunt numeroase cazurile în care minorului, prins în acest mecanism al justiției penale, i se încalcă cele mai elementare drepturi: inviolabilitatea, prezumția de nevinovăție, accesul la justiție etc.

Conștientizând acest fapt, IRP a încercat să monitorizeze respectarea drepturilor minorilor aflați în detenție preventivă.

Sperăm că datele obținute și recomandările propuse vor fi utile pentru elaborarea unor strategii în perfecționarea continuă a domeniului numit **Justiția Juvenilă**.

La încheierea proiectului, este un prilej oportun de a aduce mulțumiri deosebite Reprezentanței UNICEF Moldova, prin a cărei contribuție a fost posibilă atât monitorizarea propriu-zisă cât și apariția acestui raport.

În mod special exprim mulțumiri grupurilor mobile, conduse de eminentul avocat Gh. Amihalachioaie, președintele Baroului de avocați din Republica Moldova, domnului M. Lupu, președinte al biroului asociat de avocați pe lângă Institutul de Reforme Penale, Ninei Cernei, Ruxandei Pulbere și tuturor celorlalți avocați.

Un rol important în activitatea grupurilor mobile l-au avut asistenții sociali și psihologii: Vitalie Popa, Asistent social, Asociația "Motivație", consilier de probațiune, Institutul de Reforme Penale; Rodica Moraru - Chilimar, Psiholog în cadrul Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului, consilier de probațiune, Institutul de Reforme Penale; Cristina Fleștor, Psiholog în cadrul Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului; Irina Diaconu, psiholog, Centrul de Sănătate a Femeii „DALILA”; Tatiana Lutenco, Asistent social, "Ai Bi"; Sergiu Oceretnîi, Asistent social, Direcția pentru Protecția Drepturilor Copilului sec. Râșcani, Secretarul Comisiei pentru Minori; Eleonora Olaru, Studentă la Facultatea de Asistență Socială, Sociologie și Filosofie, USM; Andrei Bușev "Școala Internațională de Business", psiholog-curator, cărora de asemenea vreau să le aduc mulțumiri deosebite.

Exprim un sentiment de grațitudine autorilor raportului Dl. Adrian Vulpescu, dr. Vladimir Grosu, dr. Vasile Rotaru și Dl. Victor Zaharia, care au depus eforturi considerabile pentru a sintetiza materialul prezentat de grupurile mobile.

Mulțumirile noastre sunt adresate și administrației Departamentului Instituțiilor Penitenciare, care a permis efectuarea investigației în locurile de detenție.

Prezentul raport este un prim pas în acest domeniu și sperăm că va contribui la facilitarea continuă a activității într-un segment social important, cum este cel al **Justiției Juvenile**.

dr. Igor Dolea,
Director,
Institutul de Reforme Penale

Introducere

În anul 2003, în cadrul proiectului Institutului de Reforme Penale „Alternative la detenție și asistența juridică și psiho-socială a copiilor în conflict cu legea”, realizat cu suportul financiar al Reprezentanței UNICEF Moldova, a fost inițiată monitorizarea izolatoarelor de arest preventiv din Chișinău, Bălți, Cahul și Rezina și acordarea asistenței minorilor din aceste penitenciare. În cadrul proiectului au fost realizate: un seminar de instruire pentru avocați (6-9 noiembrie 2003) și un seminar de instruire pentru asistenții sociali și psihologi (26 noiembrie 2003), au fost create echipele mobile, au fost editate Broșurile Informative pentru minori și pentru persoanele din sistemul de justiție penală.

În calitate de grup-țintă al proiectului erau: minorii bănuți, învinuți de săvârșirea unei infracțiuni; inculpații minori; minorii victime și martori; minorii condamnați la muncă neremunerată în beneficiul comunității. Beneficiari ai proiectului au constituit: ofițeri de urmărire penală, procurori, judecători; avocați, consilieri — psihologi, asistenți sociali; organele administrației publice locale.

Selectarea persoanelor care au acordat asistență juridică s-a efectuat în baza următoarelor criterii: avocat cu licență; cunoașterea particularităților de judecare a cauzelor penale în privința minorilor; disponibilitatea de a lucra pe cauze penale în privința minorilor; comunicabilitate și deschidere spre colaborare.

În general, *strategia de formare a contingentului de avocați* specializați pe cauzele penale ale minorilor s-a axat pe următoarele principii: implicarea tinerilor specialiști, care întrunesc condițiile cerute de lege pentru acordarea asistenței juridice pe cauze penale; selectarea cadrelor care au cunoștințe și abilități avansate în domeniul asistenței juridice.

În vederea aprofundării cunoștințelor și abilităților persoanelor ce au acordat asistență juridică pe cauzele penale cu implicarea minorilor s-a realizat un *seminar de instruire*. Menirea seminarului a fost de a spori interesul participanților pentru activitatea în domeniul justiției juvenile, precum și de a aprofunda cunoștințele și abilitățile necesare acordării asistenței juridice. La seminar au fost invitați în calitate de participanți: avocați cu licență, avocați stagiați, studenți ai AP „Clinica Juridică”, alte persoane ce corespundeau strategiei de selectare a persoanelor care ar acorda asistență juridică pe cauze penale cu implicarea minorilor; în calitate de consultanți — judecători și procurori cu experiență bogată în examinarea cauzelor penale cu implicarea minorilor, alte persoane resursă.

A fost inițiată o *companie de mediatizare* a acordării de asistență juridică pe cauzele minorilor, în special în raza de pilotare a celorlalte componente ale proiectului. Campania de mediatizare a constat din leaflete, bucle, alte materiale de promovare. În baza acordurilor de colaborare ale IRP cu Ministerul Justiției și cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare, s-au oficializat relațiile de colaborare cu instituțiile și agențiile implicate, cu penitenciarul nr. 1 din Bălți, penitenciarul nr. 5 din Cahul, penitenciarul nr. 17 din Rezina.

Acordarea de asistență juridică nu presupunea angajamente financiare din partea minorului, avocații fiind remunerați de către Institutul de Reforme Penale în bază de contract. După acordarea asistenței juridice, avocații întocmeau un raport de activitate.

În vederea acordării de asistență juridică, se coordona cu administrația locului de detenție sosirea echipelor mobile. Vizitele echipelor mobile au fost regulate: lunar în fiecare izolator de arest preventiv. Fiecare echipă era constituită dintr-un avocat, un psiholog și un asistent social. Menirea acestora a fost de a intervieva persoanele, a examina actele necesare, a se documenta asupra cazului și a acorda consultanța respectivă (imediat sau ulterior), precum și, după caz, a întocmi anumite acte procesuale: cereri, plângeri etc (ulterior în termene restrânse). Prin aceste activități se realiza și funcția de monitorizare a aflării minorilor în detenție.

S-a acordat asistență juridică și psiho-socială în următoarele tipuri de cauze: în care fapta era incriminată minorului, în care minorul apărea ca victimă sau martor; în care se constatau încălcări flagrante ale drepturilor minorului; cauzele ce aveau tentativă de precedent (ca modalitate a soluției) în vederea conturării unor bune practici în activitatea organelor de drept.

Aceste criterii au fost respectate cumulativ.

Asistența psihologică/socială a fost acordată de către psihologi și asistenți sociali profesioniști, care anterior au lucrat cu minorii și care cunosc particularitățile acestei categorii. La selectarea psihologilor și asistenților sociali s-a ținut cont de următoarele criterii: licențiat în psihologie sau, după caz, licențiat în asistență socială (preferabil ambele); cunoașterea particularităților de lucru cu minorii; disponibilitatea de a lucra cu minorii în conflict cu legea; comunicabilitate și deschidere spre colaborare.

În vederea facilitării procedurilor de lucru, au fost editate materiale informative și de suport profesional.

În anul 2004, echipele mobile ale IRP continuă activitatea în izolatoarele de arest preventiv din cadrul Departamentului Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției al Republicii Moldova. Totodată, din septembrie 2004 sunt incluse în grupul-țintă suplimentar alte 2 categorii de copii în conflict cu legea:

a) minorii aflați în izolatoarele de detenție provizorie din cadrul Ministerului Afacerilor Interne din Rezina, Cahul, Bălți, Chișinău;

b) minorii și minorele care execută pedeapsa privativă de libertate în colonia pentru minori din or. Lipcani și din colonia pentru femei Rusca.

Informația colectată de către echipele mobile ale IRP permite conturarea unor constatări, concluzii și recomandări de valoare referitor la minorii în detenție.

Lucrarea cuprinde aspecte teoretice cu referire la caracteristica criminologică și prevenirea delicvenței juvenile, cadrul legal și instituțional privind minorii în conflict cu legea în Republica Moldova, particularitățile procedurale de judecare a cauzelor cu implicarea minorilor, de asemenea include constatări privind respectarea drepturilor minorilor în detenție în izolatoarele de arest preventiv din cadrul Ministerului Justiției a Republicii Moldova și Colonia de Reeducare din or. Lipcani. Constatările se bazează pe informația colectată de către echipele mobile ale Institutului de Reforme Penale pe parcursul anului 2004 în activitatea de acordare a asistenței juridice și psiho-sociale a 61 de minori în detenție.

Capitolul I

Caracteristica criminologică și prevenirea delicvenței juvenile

§ 1. Noțiuni generale

Dezvoltarea unor metode eficiente de prevenire a criminalității necesită o înțelegere profundă a caracteristicilor tipului concret de criminalitate, în cazul nostru a delicvenței juvenile, a tipologiei crimelor cu implicarea minorilor. Criminalitatea juvenilă a făcut obiectul numeroaselor cercetări, care au scos în vileag infracțiunile „standard” comise de tineri și caracteristicile infractorului minor.

Delicvența juvenilă, după cum arată și datele furnizate de echipele mobile IRP, este constituită, în primul rând din infracțiunile contra patrimoniului. În acest context, trebuie de menționat că valoarea prejudiciului cauzat prin aceste atentate este inferioară și poate fi calificată într-un oarecare sens „invers proporțională” numărului de infracțiuni comise contra acestui interes social. Cu alte cuvinte, dacă e să vorbim de cifre pentru determinarea mărimii daunelor cauzate, delicvența juvenilă este mult mai puțin semnificativă și mai puțin reprezentată în spectrul infracțiunilor contra patrimoniului decât alte tipuri de criminalitate.

Delictele săvârșite de minori sunt, de regulă, localizate în aceeași arie geografică unde este amplasat și domiciliul celor care le-au săvârșit. Asemenea infracțiuni sunt săvârșite în majoritatea cazurilor contra semenilor lor, adică împotriva indivizilor de aceeași vârstă, care fac parte din același mediu social. Delicvența minorilor nu se poate distinge printr-o organizare exemplară, ea poartă mai degrabă un caracter episodic, spontan, neplanificat.

Cercetările făcute în baza observațiilor și datelor statistice demonstrează faptul că perioada de vârf a manifestărilor delicvente inițiale are loc între vârsta de 14-15 și 18 ani, izbucniri care se diminuează spre vârsta de 20 de ani.

Cercetările făcute, inclusiv pe baza datelor din instituțiile de detenție din R. Moldova, au identificat un număr de factori de ordin social, individual, de mediu care măresc riscul nu numai al unui comportament infracțional inițial, dar și al delicvenței recidive în rândurile minorilor. Printre acești factori, majoritatea vorbind despre o carieră persistentă în activitatea delicventă, pot fi enumerați:

- părinți sau persoane care îi înlocuiesc cu înclinații antisociale;
- familii incomplete sau divorțuri timpurii ale părinților;
- supraveghere părintească slabă la care se adaugă conduita rigidă și instabilă a copilului;
- lipsuri de ordin social, economic, condiții de trai modeste, venituri joase, familii numeroase;
- nivel scăzut de inteligență, cauza fiind de regulă insuccesele la școală;
- colegi sau mediu criminal.

Acești factori de mediu și individuali trebuie să fie priviți în ansamblu, în coraport cu politica penală a statului în domeniul prevenirii delicvenței minorilor, precum și cu funcționarea sistemului justiției în privința minorilor. Copiii străzii, cei rămași fără supravegherea părinților care au plecat în străinătate sau care provin din familii incomplete suferă nu numai de pe urma declinului socio-economic total din țară, dar și din cauza nerespectării elementare a drepturilor lor la efectuarea procedurilor în cadrul unui proces penal. Aceste decizii și acte arbitrarie care îi însoțesc practic la toate etapele procesului penal, îi cufundă și mai mult în mediul criminal, făcându-i să-și piardă ultima încredere că și dâșii sunt niște tineri care ar putea reveni în rândurile societății, dacă vor fi ajutați de aceasta din urmă.

Justiția penală juvenilă are la origine eforturile de a preveni criminalitatea în rândurile copiilor și adolescenților. Simpla adoptare de legi penale și aplicarea lor în viață explică doar parțial nivelul criminalității într-o societate, precum și măsura în care un individ se dedă crimei. De aici, prevenirea ar trebui să se plaseze pe prim plan în organizarea tuturor etapelor sistemului justiției penale juvenile.

Prevenirea delicvenței juvenile poate fi privită și examinată în următorul context:

- reducerea în general a ratei criminalității în societate;
- prevenirea copilului de a începe, a simți prima experiență criminală;

- prevenirea copilului de la repetarea infracțiunii, de la angajarea din nou în activități infracționale, adică de la recidivă;

- prevenirea copilului de a progresa spre o carieră criminală adultă.

Prevenirea necesită a fi organizată în cadrul politicii de stat. Din păcate, plasarea pe planul secund a ideilor de reabilitare a minorilor, după ideile de retribuie a pedepsei, conturează vectorii politicii statale în R. Moldova în domeniul delictvenței juvenile, care sunt axați pe măsuri coercitive în rezolvarea problemelor minorilor.

Riscul comiterii de noi infracțiuni se datorează în mare parte unei diversități mari de tineri în societate cu posibilități și șanse diferite, diversitate care se caracterizează în mod esențial printr-un contrast în ceea ce privește egalitatea ofertelor ce deschid calea spre bunăstare pentru diferiți membri ai societății. Acești factori socio-culturali, familiali, de mediu pun baza unei posibile evoluții a tinerilor spre infractori persistenți adulți. Pericolul dat determină necesitatea desfășurării imediate a programelor de intervenție predelictuală, la o etapă anterioară transformării tinerilor în infractori, prin intermediul anturajului familial și social al minorilor, care au un rol determinant asupra manifestării comportamentului infracțional. Programele de educație preșcolară, lupta cu sărăcia, punerea la dispoziție a unui adăpost pentru minorii care nu au unde se refugia etc. reprezintă începuturile unei strategii care promovează atașamentul indivizilor și societății față de instituțiile de dezvoltare și ajutor social, care, de rând cu instituțiile coercitive, își pot aduce contribuția, și nu fără de succes, la înfruntarea criminalității.

Minorii se confruntă în viața lor, în general, cu trei tipuri de instituții sociale: coercitive, de dezvoltare (ajutorare sau asistență) și, să le spunem, comerciale. Instituțiile coercitive sunt cele a căror funcție de bază este vegherea respectării și aplicării legilor. Ele operează în general pe baza constrângerii sau amenințării de aplicare a constrângerii, violenței, iar reprezentanții acestor instituții sunt priviți ca fiind cei care impun un anumit tip de comportament. Din aceste instituții fac parte poliția, procuratura, instanțele de judecată, instituțiile penitenciare, instituțiile care administrează realizarea deciziilor instanțelor judecătorești. Prin natura lor, instituțiile coercitive învăluie minorul cu un stigmat, perceput sub aspect negativ de către societate, iar lucrul lor rezultă în separarea unor grupe de tineri de restul societății prin internarea în anumite locuri, sau prin alte metode. Prin aceste activități are loc ruperea contactului dintre tânăr și mediul său normal în care a crescut, de restul societății. Scopul principal al acestor instituții este de a edifica frontiere între comportamentul acceptabil și cel neacceptabil, între conformare și deviere. Momentul de intervenție a acestui fel de instituții coincide cu stoparea conduitei criminale în timpul exteriorizării ei în lumea obiectivă, ceea ce presupune o limitare a drepturilor minorilor contrar voinței acestora.

Instituțiile de dezvoltare sunt cele care au menirea primordială de a asista și a ajuta tinerii prin dezvoltarea capacităților lor care le pot fi de folos pentru a se încadra în societate. Instituțiile date activează prin asigurarea tinerilor cu resursele necesare, dezvoltarea abilităților și transmiterea cunoștințelor necesare în viața socială. Aceste instituții sunt familia, școala, locul de muncă, instituțiile de asistență socială etc. O calitate deosebită, prin care ele diferă de instituțiile coercitive, este că acestea nu numai că nu atribuie un stigmat negativ, dar și marchează o atitudine pozitivă din partea societății. Cu toate că și instituțiile respective pot opera prin metode coercitive, stilul lor de lucru este totuși bazat pe convingere și consimțământ. Din aceste considerente, relațiile cu asemenea instituții sunt binevenite și benefice pentru minorii angajați în atare contacte. Scopul de bază al acestor instituții este de a înțelege prin metode de flexibilitate maximă necesitățile în a atinge o socializare, dezvoltare fizică și psihică normală a minorilor.

Instituțiile comerciale, care urmăresc în primul rând obținerea profitului, sunt centrele distractive și de sport, comerciale, barurile și restaurantele etc. Ele se disting prin aceeași pecete atât negativă cât și pozitivă pe care o imprimă minorului, în ceea ce privește aprecierea lui de către societate.

De aceste trei tipuri de instituții, care joacă un rol din cele mai importante în viața minorului aflat în conflict cu legea, sunt legate și diversele modele sau strategii de prevenire a criminalității.

Abordarea coercitivă de prevenire a criminalității este strategia utilizată în R. Moldova și în multe alte state, care se caracterizează prin constrângere sau amenințarea utilizării constrângerii, de exemplu prin aplicarea sancțiunilor penale în vederea ținării în frâu a tinerilor. Accentul de bază al acestui model se pune pe controlul criminalității, și anume prin prevenția generală, reducerea posibilităților de săvârșire a infracțiunilor, fie chiar

excluderea potențialilor infractori din viața societății. Metodele acestei strategii sunt bazate pe supraveghere generală și totală (patrularea străzilor de către poliție, instalarea aparatelor tehnice de supravegheat cum sunt camere video etc.). Însă asemenea măsuri niciodată nu s-au dovedit a fi extrem de efective în prevenirea infracțiunilor pe perioade lungi de timp. Abordarea coercitivă poate fi criticată din mai multe aspecte: ea se bazează pe excluderea membrilor din societate, pe controlul tinerilor, pe care nu-i privește ca pe niște membri de bună-credință ai societății. În acest context forța sau constrângerea sunt mijloacele folosite în primul rând și nu în calitate de *ultima ratio*, atunci când celelalte mijloace de convingere nu au avut nici un efect, ceea ce contravine principalelor instrumente internaționale în domeniul drepturilor copiilor. Prin aceste metode coercitive minorii sunt stigmatizați.

Prevenirea crimelor sub aspectul modelului de dezvoltare se caracterizează prin crearea posibilităților pentru tineri, încurajarea participării lor la diverse activități ce corespund intereselor și necesităților minorilor. Un moment important al acestei strategii este a permite minorilor să decidă asupra soluțiilor ce țin de problemele lor, iar oamenii din instituțiile de dezvoltare să contribuie la implicarea cât mai largă a tinerilor în aceste procese. În acest context ideea de bază este a-i trata pe tineri, chiar și pe cei mai marginalizați, ca pe o parte integrantă a societății și nu ca o amenințare pentru societate. Un concept cheie al acestui model este examinarea problemelor sociale ale tinerilor prin crearea de posibilități în diferite sfere ale vieții sociale, îndepărtarea minorilor de la influențe negative ce ar constitui o sursă potențială a comportamentului deviant, reformarea proceselor instituționale prin care tinerii sunt marginalizați. Actorii de bază ai acestui model sunt școlile, autoritățile curative și din domeniul educației, lucrătorii serviciilor sociale, voluntarii diverselor organizații de ajutorare și asistență a minorilor. Acești actori lucrează în parteneriat cu tinerii pentru a le oferi posibilități de activitate, educație sau odihnă. Cea mai mare problemă a unui asemenea model este lipsa de investiții, de susținere la nivel moral din partea statului a instituțiilor de dezvoltare.

Deja este clar faptul că în lipsa participării instituțiilor de dezvoltare, cele coercitive, de unele singure, nu sunt în stare să facă față efectiv delicvenței juvenile în vederea reducerii ei. Cu toate acestea, nu este cazul să se renunțe la practicile care ar încuraja infractorii să accepte responsabilizarea pentru faptele lor. Politica statului în domeniul delicvenței juvenile ar trebui să tindă, mai degrabă, spre implementarea a astfel de intervenții care ar schimba mediul social, familial, psihologic al minorilor, în care aceștia se pot gândi la infracțiuni și care favorizează comiterea lor. O astfel de politică înseamnă restabilirea contactului dintre societate și minorii potențiali delicvenți prin implicarea lor în diverse instituții, activități de dezvoltare, socializare, adică încadrarea în rândurile membrilor societății.

Evaluând părțile pozitive și negative ale strategiilor de prevenire a criminalității, adoptate de diverse modele, este foarte important a aprecia posibilitățile și suportul instituțional în a pleda pentru un model sau altul, a evidenția contradicțiile care există în cadrul diferitelor instituții ce trebuie să joace un anumit rol în prevenirea criminalității.

§ 2. Influența familiei și a mediului de proveniență asupra personalității copilului

Este știut faptul că familia se constituie într-un grup socio-afectiv cu puternice valențe modelatoare, ea fiind așa cum afirma dr. Constantin Păunescu¹ „**cea mai forte matrice de organizare a personalității**”. Specificul familiei, în calitate de grup primar se regăsește în: capacitatea sa de integrare afectiv morală a unor noi membrii (copii) și în special a formării personalității acestora.

În plan psihologic, familia poate fi reprezentată ca un câmp de forțe cu sensuri pozitive și negative, care acționează asupra fiecărui membru în parte și a tuturor față de copil. Astfel, apar relații afective, valorizante focalizate în jurul copilului care este atras sau respins de către părinți, fenomenul de indiferență fiind practic inexistent.

Într-o familie normală, copilul care este și nucleul acesteia — determină o aceeași cantitate de atracție din parte ambilor părinți și de asemenea, între aceștia, există un schimb de fluxuri afectogene de intensitate relativ egală și obligatoriu pozitive.

Referitor la ceea ce se petrece în alte familii în care apar schimbări sensibile în raporturile dintre părinți și dintre aceștia și copii, studiile psihologice au arătat că se produce fenomenul de respingere din partea copiilor.

¹ Dr. Constantin Păunescu, *Coordonate metodologice ale recuperării minorului inadapdat*, E.D.P., București, 1984.

Acest fenomen are ca rezultat **extrapolarea nucleului spre unul dintre părinți sau spre periferia spațiului din alt grup** (stradal de exemplu) **care preiau o parte din funcțiile modelatoare ale familiei**. Astfel, apare și frustrarea afectivă, care produce efecte de supratensionare conflictuală a procesului de formare a personalității. Pe acest fond se produce **dezorientarea morală**, pervertirea scării de valori moral-afective, trăsături pe care se consolidează personalitatea inadaptaților socio-afectiv.

Gradul cel mai înalt de conflictualitate este atins atunci când comparatorul primar (care poate fi mama, tata sau altă persoană, asimilată, în acest fel) se manifestă în subconștientul copilului ca un deziderat grefat însă pe o canava de insuccese dând naștere astfel unui sentiment de ură pentru un model care l-a refuzat. Efectul principal al acestui conflict îl reprezintă decompensarea personalității și una din formele sale este delincvența.

Trebuie spus că formarea grupului primar nu anihilează individualitatea biopsihosocială a partenerilor și determinarea particularităților câmpului de forțe și a individualității grupul lui primar, ci va începe cu disecarea personalității partenerilor. Personalitatea acestora capătă funcții noi în momentul apariției copilului. Aceste funcții sunt maternitatea și paternitatea.

a) **Maternitatea**, dincolo de schimbările biofizice pe care le produce constituie ca stare și rol — unul dintre cele mai complexe fenomene psihologice. În ceea ce privește relația dintre maternitate și formarea personalității delicvențiale reținem faptul că perioada maternității, ca personalitate biofizică are influență asupra echilibrului neuroafectiv al copilului și adolescentului. Esențialul este însă constituit de relația specifică și unică ce se stabilește între copil și mamă din punct de vedere afectiv și interrelațional; adică de rolul mamei în cadrul acțiunii de structurare a personalității. Astfel, copii nedoriți, indiferent de motiv, copii respinși — conștient sau nu de către mame — suportă modificări primare și secundare la nivelul nucleului personalității care are toate șansele unei dezvoltări dizarmonice, mărindu-se riscul pentru devianță și infracțiune.

b) **Paternitatea**, ca stare psihoafectivă și relațională, prezintă aspecte care sunt generate de specificul structurii somatopsihice ale sexului masculin și de statutul social și rolul de partener al femeii.

În cazul paternității accentul de pe relația biologică trece pe cea psihologică. Modificările ce apar în psihicul tatălui sunt generate în primul rând de intensitatea sentimentelor existente în perioada sarcinii față de mamă. Atunci când legăturile sunt puternice, apare o simbioză afectivă în cadrul cuplului și tatăl începe să trăiască un sentiment complex, puternic influențat de sentimentele materne. Această situație, este cvasiideală și de aceea foarte rară.

În ceea ce privește relațiile afective, tată-mamă, ce au fost întâlnite la majoritatea părinților adolescenților cu comportament deviant s-a demonstrat că, lucrurile stau exact invers. Tatăl își asumă numai rolul patern, limitat la protecția familiei în special din punct de vedere material, relațiile afective fiind reduse ca manifestare și amânate pentru atunci când „copilul va înțelege”. În realitate efectul este cel de **abandon afectiv** ce poate dura până la maturitatea copilului sau este intermitent. Ca atitudine, tatăl poate fi hipoautoritar; cu accese de hiperautoritate sau hiperautoritar; toate aceste forme sunt expresii ale dezechilibrului și surse ale unor efecte negative grave în dezvoltarea ulterioară a personalității copilului, care va manifesta forme de decompensare afectiv morală — bază a personalității deviante sau trăsături specifice personalității nevrotice cu posibile decompensări antisociale.

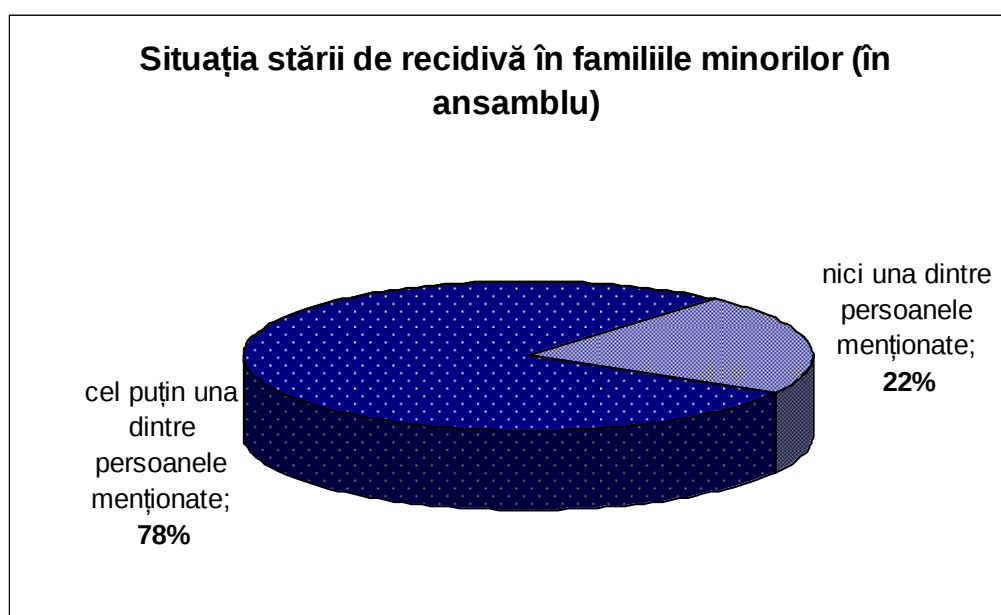
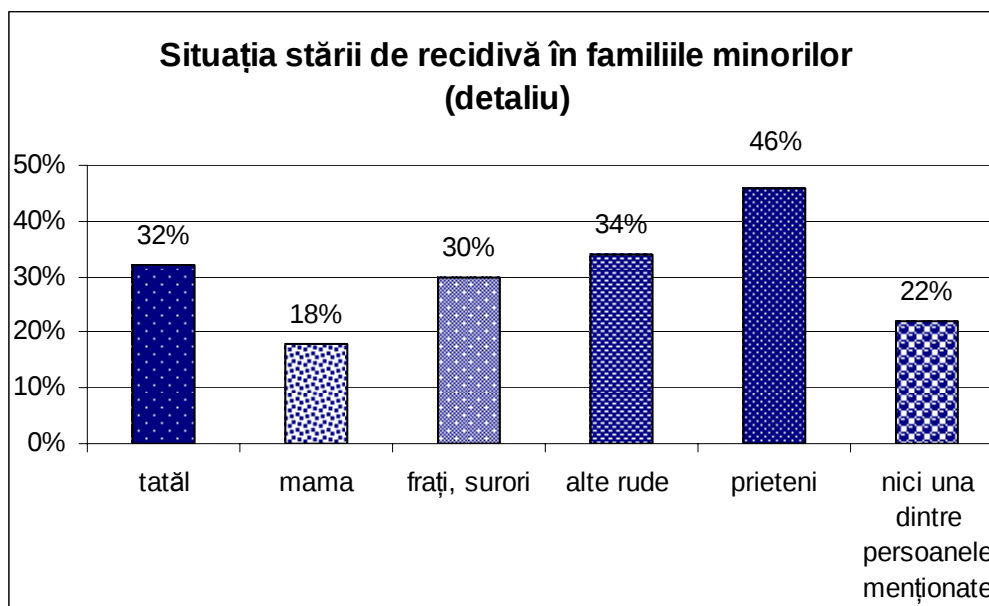
Referitor la mediul de proveniență există suficiente studii care au demonstrat faptul că, mediul periferiilor urbane are o influență negativă asupra dezvoltării personalității copiilor, formând așa numiții „băieți de cartier” în comparație cu satele unde principiile tradiționale sunt deocamdată mai bine exteriorizate și internalizate.

Majoritatea minorilor ce provin din mediul urban și din familii în care cel puțin una din persoanele menționate, **respectiv tata, mama, frați, rude ori prieteni, au executat o pedeapsă privativă de libertate** sunt supuși unei influențe negative a exemplului personal al unuia sau altuia dintre membrii familiei.

Nu mai comentăm faptul că aceștia sunt obișnuiți de mici, pregătiți psihologic, cu ideea de pușcărie și de infracțiune, ajungând să și le reprezinte ca pe o normalitate în viața lor.

Un studiu² demonstrează că, atât sărăcia cât și respingerea din partea părinților, pot juca rol de factori explicativi deoarece, în majoritatea cazurilor veniturile familiilor respectivilor minori erau aduse de către un singur membru; în plus acestea nu erau fabuloase iar membrii familiei ca număr depășeau cifra 3.

² Adrian Vulpesu, Laurențiu Laiu. Coordonate psiho-sociale care determină revenirea în sistemul penitenciar a minorilor externați din centrele de reeducare. București 2003.

§ 3. Motivația infracțiunii. Etiologie

Problema care rămâne mai puțin clarificată, decât cea a personalității delictuale și a influenței mediului social asupra formării sale, este cea a „tregerii la act”. Răspunsul este cu atât mai greu de dat cu cât realizăm faptul că, o mare parte dintre indivizii care au structurat o personalitate decompensată, delictuală, nu trec la comiterea faptei în mod real, ci trăiesc în plan imaginar comportamentul delictual. Totuși, chiar dacă există o anumită predispoziție spre delictivitate ea se află într-o stare latentă și este deci nevoie de un alt factor cu rol de catalizator care să acționeze decizia și să declanșeze actul, acțiunea.

Astfel, se conturează ideea factorilor circumstanțiali care joacă rolul de catalizator între motivația internă, decizie și act. Puterea de atracție a acestora se datorează:

- forței de activare a unei motivații profunde și preexistente (chiar inconștientă) a actului delictual;
- forței de anihilare a sistemelor de valorizare a actelor în comportamentul moral-etic;
- forței de atracție a germenilor conflictuali ai personalității;
- apariția factorilor circumstanțiali într-un moment de vulnerabilitate, creat de un dezechilibru accentuat.

Desigur, este foarte greu de decelat cu exactitate și cu atât mai mult, de a stabili „matematic” — mecanismul de acțiune al acestora deoarece, dinamica vastei rețele de relații și de situații care, în funcție de variabila stare a persoanei își schimbă semnificația și nu permite decât o aproximare probabilă, relativă.

Furtul constituie delictul cel mai frecvent din cadrul inadaptării sociale. Definirea acestui comportament include trei aspecte: aspectul juridic, moral și structura personalității subiectului. Dacă din punct de vedere juridic definiția furtului este fără echivoc, lucrurile se complică atunci când dorim să stabilim parametrii definitorii ai responsabilității morale, domeniu aflat la confluența juridicului și eticii morale. Fără a intra în hățișurile unei discuții pe această temă, amintim câteva criterii sine qua non ale definirii furtului:

- vârsta la care un individ poate fi conștient de scopul moral al unui act;
- discernământul moral;
- dezvoltarea și integritatea mintală.

Pe scurt, vom trece în revistă și tipologia furtului. După dr. Constantin Păunescu, furtul poate fi clasificat după:

a) criteriul grupului social:

1. furtul acasă și din casă. Obiectivul principal al furtului intrafamiliar îl constituie banii dar și alte obiecte ce pot fi valorificate de către minor; aici trebuie făcută distincția între furtul autonom și cel dirijat de un lider sau de o bandă;

2. furtul în afara grupului primar — modalitate ce îmbracă două forme relativ distincte:

— prima, furtul în cadrul unui grup permanent (clasă, școală, grup de prieteni etc.) din punct de vedere al mecanismelor, această formă păstrează unele modalități ale furtului produs în grupul primar; ea este într-un anumit fel „secretă” fără pericolozitatea penală pe care o implică furtul în grupul deschis social iar intensitatea și frecvența nu sunt exagerate; ar putea fi — cu rezerva necesară — un „furt între prieteni”;

— a doua formă, cuprinde furtul în locuri publice, în magazine, în mijloace de transport prin efracție, prin violare de domiciliu, prin violență etc.

b) criteriul rezultat elaborat al modului de decizie:

— furtul ocazional, în care nu există o perioadă de pregătire, de montaj, actul producându-se spontan datorită unui context situațional favorabil;

— furtul „de afirmare” — reprezintă o expresie exagerată a nevoii de afirmare la personalitățile cu directivarea deviată a intereselor și aspirațiilor, este specific adolescenților și, în condițiile unor intervenții terapeutice non-represive, fără recidivă;

— furtul „de compensație” reprezintă o încercare de reechilibrare socioafectivă, la o personalitate decompensată.

Furtul ca „delict secundar” presupune un comportament elaborat în care subiectul își pregătește amănunțit (singur sau în grup) actul și elaborează tehnici și metode pe care le perfecționează.

În ceea ce privește mecanismele și starea interioară în care se produce actul ca atare facem următoarele precizări:

— starea premergătoare furtului este caracterizată printr-o tensiune exagerată, de tipul enervării însoțită de o anxietate difuză care direcționează subiectul către alegerea unei modalități de ieșire din conflict și aceasta duce spre alegerea unui obiect (eventual a victimei) și a unei situații;

— trecerea la act se efectuează sub o tensiune mare, generatoare a unui sentiment nu de puține ori plăcut, de frică și disperare, fără sentimentul culpabilității;

— după comiterea faptei, tensiunea scade, apare sentimentul culpabilității, tendința de a se ascunde și de a-și ascunde faptele;

— la minorul adolescent, furtul apare în perioada școlarității medii și în pre-adolescență ca fenomen de răzbunare, de răspuns violent la o stare de frustrare și se asociază de obicei cu fuga, vagabondajul, prostituția.

Fuga de acasă este definită, în general, ca un act prin care „un inadaptat rupe adeseori în mod brusc cadrul social de care este legat prin obligații”; este greu de diferențiat de **vagabondaj** prin care se înțelege o „rătăcire în afara spațiului de viață impus”³. Astfel, de multe ori fuga poate fi o tentativă de vagabondaj nereușită, la fel cum vagabondajul nu este altceva decât o fugă repetată și prelungită.

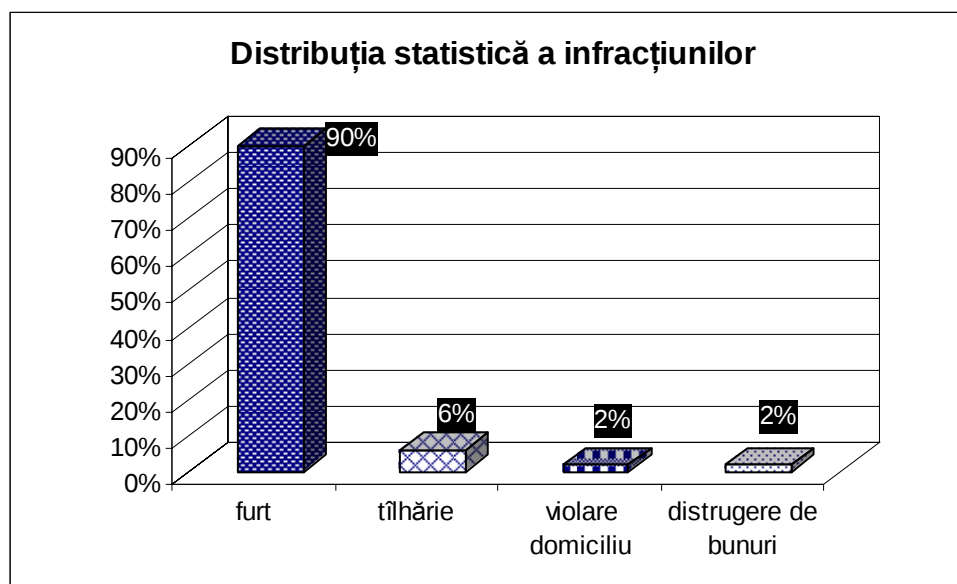
³ Lafon R., Vocabulaire de psychopédagogie et de psychiatrie de l'enfant, P.U.F., Paris, 1979.

Unii autori opinează pentru explicitarea fugii și vagabondajului, un proces de exacerbare a unor particularități sau factori psihici specifici preadolescenței și adolescenței cum ar fi: exagerarea instabilității afective, a neliniștii, a îndoielii, a impulsurilor de autonomie, a dorinței de aventură, de libertate sau de eliberare din situații conflictuale, etc.

Încadrată în viziunea oferită de teoria personalității decompensate, fuga apare ca un mecanism compensator prin sensul și efectul psihologic. Ea creează iluzia rezolvării conflictului; efectul fiind pasager, determină recrudescența conflictului ce revine astfel cu forme de manifestare uneori total antisociale. Astfel privită, fuga de acasă poate constitui la minor, preludiul activității infracționale.

Factorii care se găsesc în geneza acestei acțiuni sunt:

a) **factorii de decompensare** specific organizării persoanei, precum cei care privesc organizarea structurilor și mecanismelor neuropsihice — consecință a unor accidente ante -, peri- și post natale — de tipul: întârzierilor apariției limbajului, al mersului, al controlului sfincterian, tulburărilor de somn și de alimentare, frecvența unor accentuate tendințe agresive, impulsive, iritabilitate crescută, slabă posibilitate de control cerebral sau tulburări psihice de genul minciunii, confabulării, al stărilor de sărăcie afectivă, depresive și anxioase; pe acest fond, se dezvoltă tulburări în sfera afectiv-relațională care îmbină formele generate de disocierile familiale, de carențele afective din primii ani, abandon sau semiabandonul din copilăria mică, tensiunile, brutalitatea, lipsa de control și supraveghere, retardul școlar, repetenția ș.a.;

b) **factori circumstanțiali** (care produc decompensarea personalității) precum:

— conflictualitatea în grupul primar, cu formele ei închise, insidioase, opresante ce produc un traumatism psihoafectiv continuu și de durată sau cu cele deschise, manifestate prin loviri, jigniri, maltratări fizice ori morale ale copilului;

— conflictualitatea relațională în grupul școlar care produce chiulul de la ore, absenteismul și în final abandonul școlar.

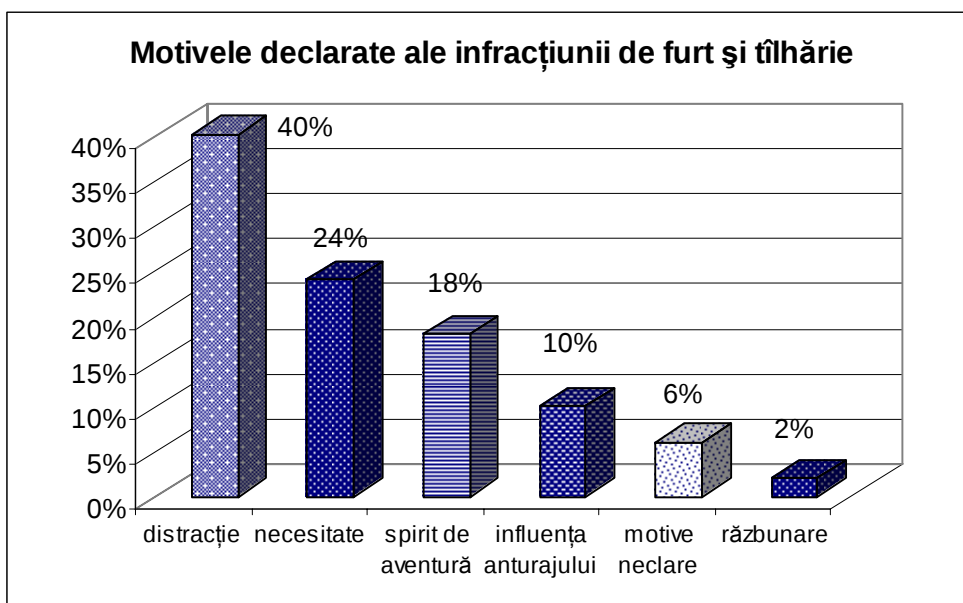
Toate aspectele expuse mai sus au fost constatate în studiul⁴ menționat anterior:

— 90 % dintre subiecți au fost sancționați la prima faptă pentru furt, iar la a doua faptă 80 % (după majorat) au revenit tot pentru infracțiunea de furt;

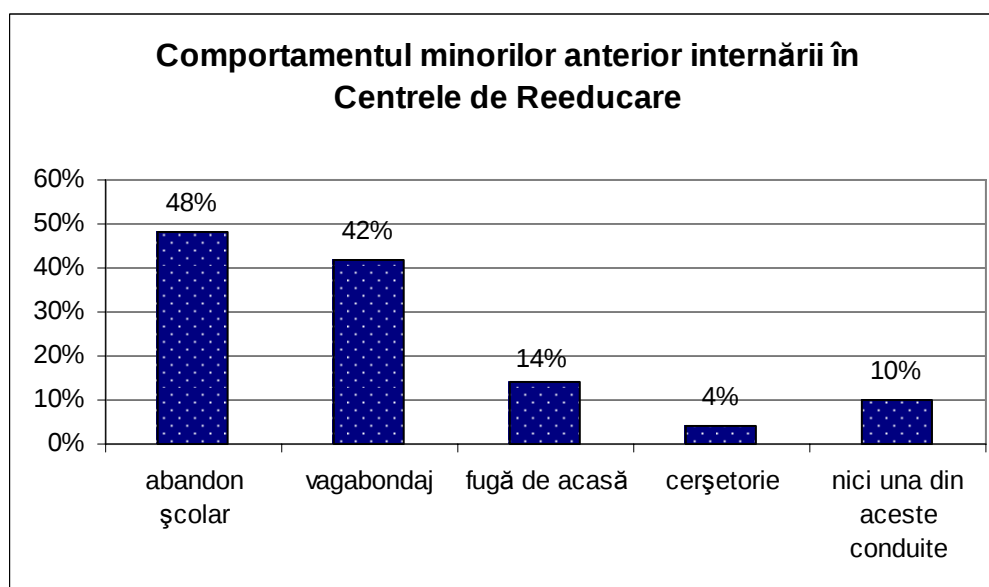
— tâlhăria se află pe loc secund; la prima faptă, au fost internați 6% din minori, iar la a doua 20% din minori; se remarcă o creștere cu 14 % a acestei infracțiuni odată cu majoratul;

— dintre cei 100 de minori care au fost cuprinși în studiu, 40 % declară că au furat pentru a se distra, 24 % din necesitate, 18 % din spirit de aventură, 10% datorită influenței anturajului, 6 % din motive neclare, iar 2% din răzbunare;

⁴ Adrian Vulpescu, Laurențiu Laiu, Coordonate psiho-sociale care determină revenirea în sistemul penitenciar a minorilor externați din centrele de reeducare, București, 2003.

— statistica referitoare la comportamentul anterior internării în Centrul de Reeducare arată că 90 % dintre minorii incluși în studiu, au abandonat școala, au fugit de acasă, au vagabondat sau au cerșit, conduite frecvent asociate cu infracțiunea.

În ceea ce privește relația grupului "minori cu furt - majori cu tâlhărie" — comportament în libertate și în Centrele de Reeducare, am constatat următoarele:

— dintre minorii care au fost sancționați inițial pentru furt și care au revenit în penitenciar pentru tâlhărie (adică 20 % din totalul minorilor investigați), un procent de 30% au comis abateri în centrul de reeducare prin lovirea altor minori și/sau autorâniri; precizăm aici și faptul că nici unul dintre aceștia nu au avut astfel de manifestări în libertate ;

— 50% dintre minorii sancționați inițial pentru furt și reveniți în penitenciar pentru tâlhărie au declarat că au avut altercații în libertate; în centrul de reeducare, însă, nu au comis nici o abatere; menționăm aici că acești minori au declarat că toate altercațiile petrecute în libertate s-au produs pe fondul consumului de alcool (dintre subiecții analizați în acest paragraf, 70% au recunoscut consumul de alcool cu o frecvență săptămânală);

— schimbarea comportamentului celor 50% dintre minori poate fi explicată de interesul unei bune purtări în centrul de reeducare, de cuprinderea lor în programe educative și/sau cursuri de calificare, de lipsa alcoolului și, probabil cel mai important factor, de conștientizarea unui statut favorabil în grupul de minori (nici unul dintre aceștia nu au avut vreun conflict cu ceilalți minori); pentru ceilalți 30% explicația schimbării rezidă în slaba toleranță la regim în conștientizarea unui statut defavorabil în grupul de minori, în reprezentarea negativă a eficienței lor în relația cu cadrele (toți au declarat că au fost agresați fizic de ceilalți copii sau de lucrătorii din centrul de reeducare) și în învățarea acestor conduite în centrul de reeducare.

§ 4. Reducerea agresivității și stimularea comportamentului prosocial

Date fiind efectele negative, predominant distructive, ale **comportamentului agresiv**⁵ se impune cu stringență găsirea unor căi de influențare a agresivității în sensul reducerii ei. Pentru a înțelege mai bine în ce direcție trebuie acționat, vom preciza că agresivitatea are extrem de multe surse de stimulare a manifestării ei și că, pentru anihilarea lor, este nevoie de uriașe investiții și eforturi socio-profesionale. Noi considerăm că aceste surse se cantonează, în general, la nivelul individului, al conduitei și al reactivității lui comportamentale; la nivelul personalului care în anumite situații reacționează inadecvat, la nivelul stresului cauzat de însăși privarea de libertate.

Referitor la **reducerea manifestărilor agresive** — pentru că de anihilarea totală a lor nu poate fi vorba — menționăm că sunt cunoscute deja unele căi. Una

dintre cele mai vechi este catharsisul, legat de așa numitul „model hidraulic” (energia agresivă acumulată ca urmare a impulsurilor instinctuale sau a frustrării resimte nevoia descărcării). Trebuie găsite, însă, modalitățile de descărcare a tensiunii emoționale și de reducere către conduita agresivă.

Cele mai frecvente par a fi următoarele⁶:

a. vizionarea de materiale cu multe scene violente, cum ar fi filmele, spectacolele sportive etc. și discutarea consecințelor acestor scene;

b. consumarea tendinței agresive la nivelul imaginarului, al fanteziilor, prin stimularea minorilor să dezvolte imaginar anumite teme cu caracter violent și să-și închipuie — sub dirijarea psihologului — consecințele acestora;

c. angajarea în activități ce presupun spirit de competiție, dar care nu au consecințe antisociale (practicarea unor sporturi sub îndrumarea unui cod al sportivului etc.)

O altă cale de reducere a agresivității, folosită din cele mai vechi timpuri și în cele mai diverse forme, este pedeapsa. De cele mai multe ori, ea se aplică în urma manifestării agresive, cu scopul sancționării ei și, totodată, cu intenția clară de a preveni repetarea actelor de violență. Pedepsele pot fi instituționalizate (cazul sancțiunilor juridice) sau neinstituționalizate (cum sunt cele din cadrul familiei). Este însă dificil de răspuns în ce măsură pedeapsa aplicată previne reiterarea comportamentului agresiv. Recidivismul este un exemplu clar al eșecului programului de recuperare bazat pe pedeapsă. În cadrul familiei, așa cum s-a mai arătat, sistemul educațional folosit de părinți, bazat pe sancțiuni severe, inclusiv agresiunea fizică, are un impact negativ indiscutabil asupra evoluției și dezvoltării copilului.

O altă modalitate de reducere a agresivității o constituie reducerea efectelor învățării sociale. Așa după cum demonstrează teoriile învățării sociale ale lui Albert Bandura, comportamentul agresiv se imită și se învață. Deci, pentru a preveni realizarea unor asemenea achiziții comportamentale, trebuie evitat pe cât posibil contactul copilului cu modelele de conduită agresivă. De asemenea, în cadrul muncii educative, trebuie insistat în direcția realizării unor „frâne agresivo-inhibitive” care să-l ferească pe subiect, din interiorul său, de angajarea în acte agresive. Un obiectiv al muncii educative, îl constituie formarea unui model de tip „conduită amânată” care ajută subiectul să nu dea curs imediat oricărei provocări de natură agresivă. Desigur, munca educativă, desfășurată atent și temeinic, conduce la formarea generală a unor deprinderi și abilități de raportare și comunicare interpersonală și socială, la formarea unor capacități empatice și a unor atitudini pentru parteneriat, toate acestea funcționând la rândul lor, ca mijloace de frânare și reducere a tendințelor de adoptare a comportamentului agresiv formând bazele comportamentului prosocial.

⁵ Sintetic, prin agresivitate înțelegem orice formă de conduită – orientată cu intenție către obiecte, persoane sau către sine, în scopul producerii unor prejudicii de orice fel.

⁶ În Ion Radu “Psihologie socială” Cluj-Napoca, Editura Exe SRL, 1995.

Comportamentul prosocial figurează în Dicționarul de psihologie socială⁷ cu înțelesul de „**comportament caracterizat prin orientarea spre valorile sociale**”. Acest comportament reprezintă opusul agresivității și presupune cooperare, toleranță, echilibru.

Cea mai adecvată perspectivă de abordare și analiză a comportamentului prosocial este dată de teoria acțiunii sociale.

În principal, comportamentul prosocial este orientat spre ajutorarea, protejarea și sprijinirea celorlalte persoane, fără așteptarea unei recompense externe. Ca și în cazul comportamentului antisocial, discernământul personal califică, în final, comportamentul prosocial.

Numeroasele studii efectuate în domeniul prosocialului au stabilit că există o corelație directă între convingerea că trăim într-o lume a dreptății și echității sociale — ca trăsătură de personalitate (la copiii în conflict cu legea, ca și la adulți convingerea predominantă este exact opusă și de aceea trebuie destructurată și construită convingerea de bază a comportamentului prosocial) și comportamentul prosocial.

Studiile efectuate de numeroși autori au demonstrat că, persoanele care au fost socializate în ideea că oamenii sunt buni și relațiile dintre ei sunt corecte, echitabile, au o mai mare tendință de a-i ajuta pe alții. Astfel, dacă noi înșine avem convingerea că cel care cere ajutor nu este un om rău, lipsit de valoare, că situația în care a ajuns se datorează încălcării echității sociale, atunci este foarte probabil că vom interveni în restabilirea justiției sociale, în general și în reeducarea minorilor (cazul nostru), în particular.

Acest ultim lucru este posibil deoarece, comportamentul prosocial este un comportament învățat. Fără a ignora rădăcinile biologice ale întraajutorării umane, apreciem că socializarea are un rol determinant spre apărarea, susținerea și promovarea valorilor sociale în special în rândul minorilor. În afara familiei, a școlii (mai ales a celei de reeducare), a altor instituții și organizații de copii și tineret, trebuie menționat și rolul mass-mediei în formarea atitudinii prosociale, premisă a comportamentelor de întraajutorare umană. Cercetările care au relevat acest rol în emergența comportamentelor prosociale constituie un argument elocvent în sprijinul caracterului achiziționat al comportamentelor prosociale, arătând cum acest comportament este desprins prin imitarea modelelor transmise de mass-media.

Astfel, vom spune cu deplin temei că expunerea minorilor din centrele de reeducare la modele prosociale mărește probabilitatea dezvoltării unei conduite de întraajutorare umană. Cu cât vom promova mai mult valorile sociale prin acțiunile noastre, cu atât îi vom influența mai puternic pe ceilalți în sensul realizării unor comportamente prosociale.

⁷ Septimiu Chelcea, Dicționar de psihologie socială, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

Capitolul II

Cadrul legal și instituțional penal privind minorii în conflict cu legea în Republica Moldova

§ 1. Infracțiunile imputate și nivelul dezvoltării bio-psiho-sociale a minorilor

Nu trebuie de uitat faptul că în cadrul combaterii delicvenței juvenile cu ajutorul instrumentelor juridico-penale, acestea trebuie “să coboare” la nivelul minorilor, în contextul corespunderii cu particularitățile acestui tip de criminalitate, caracteristicilor bio-psiho-sociale ale copiilor în conflict cu legea, precum și factorilor criminogeni care au făcut posibilă manifestarea comportamentului antisocial. De asemenea, nu trebuie să uităm că restabilirea justiției și echității sociale în acest segment al justiției penale este în mod deosebit legată de umanismul reacției statale care trebuie să fie extrem de echilibrată, în special în cazul sancțiunilor penale aplicate față de delicvenții minori.

În acest context, trebuie de remarcat că una din particularitățile răspunderii penale a minorilor, ce nu și-a găsit o reglementare expresă în legislație însă care este argumentată și susținută de doctrină și jurisprudență, constă în faptul că minorii, din cauze obiective, nu pot evolua în calitate de subiect într-un șir de infracțiuni, printre care vor fi menționate, în primul rând, două categorii:

1) Infracțiunile ce pot fi comise doar de persoane care au atins vârsta de 18 ani (având calitatea de judecători, procurori, ofițeri de urmărire penală, militari etc).

2) Infracțiunile în cadrul cărora minorii au calitatea de victimă (atragerea minorilor la activitate criminală, atragerea minorilor la consumul ilegal de droguri, antrenarea minorilor în acțiuni militare sau propaganda războiului în rândurile lor). În acest context, este inexplicabilă poziția legiuitorului privind includerea infracțiunii prevăzute la art. 175 Cod Penal “acțiuni perverse față de o persoană despre care se știa cu certitudine că nu a atins vârsta de 16 ani” în cercul infracțiunilor pentru care răspunderea penală poate fi angajată începând cu vârsta de 14 ani.

Stabilind cercul de infracțiuni imputabile minorilor, printre normele Codului Penal al R.M. s-au strecurat unele lacune și contradicții, care necesită și este posibil a fi înlăturate.

În primul rând, se observă o incoerență dintre caracteristicile unor infracțiuni, răspunderea penală pentru care survine de la 14 ani, și posibilitatea obiectivă ca ele să fie săvârșite de un minor, ținând cont de capacitățile sale și nivelul maturității ce poate fi atins la vârsta de 14-16 ani. De exemplu, crearea sau conducerea unei organizații criminale (art. 284 Cod Penal), care se caracterizează prin deținerea legăturilor în organele puterii de stat, informatorilor în organele de drept, resurse financiare substanțiale, nivel de organizare sporit. Este greu de imaginat posibilitatea comiterii acestei infracțiuni de către un minor de 14-16 ani.

Pe de altă parte, răspunderea penală este fixată începând cu vârsta de 14 ani pentru unele infracțiuni, caracterul criminal al cărora nu este întotdeauna evident nici pentru o persoană de 16 ani — deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene sau navale, ocuparea gării, aeroportului, portului, încărcăturilor fără scop de însușire (art. 275 Cod Penal).

Codul Penal conține un șir de contradicții interne, incriminând unele fapte de la vârsta de 14 ani, în același timp stabilind răspunderea penală de la 16 ani pentru altele omogene. În acest context, este greu de explicat din ce considerente contaminarea cu SIDA (alin. 3 art. 212) se consideră că poate fi comisă de la 14 ani, iar transmiterea unei boli venerice (art. 211 Cod Penal) poate fi comisă de un minor doar începând cu vârsta de 16 ani, pericolul social și modul de comitere ale acestor infracțiuni fiind practic identice. În alt aspect, este greu de înțeles raționamentul fixării vârstei de răspundere penală de la 14 ani pentru însușirea în proporții mari și deosebit de mari a bunurilor, indiferent de forma săvârșirii (art. 195 Cod Penal), prin stabilirea în același timp a răspunderii penale începând cu vârsta de 16 ani pentru delapidarea averii străine (art. 191 Cod Penal), aceasta din urmă fiind inclusă și în cadrul primei infracțiuni. Deci, delapidarea averii străine și a bunurilor, care nu este în proporții mari sau deosebit de mari, poate fi imputată de la 16 ani, iar dacă este în proporții mari și deosebit de mari, atunci caracterul ei social-periculos devine deja pentru un minor de la vârsta de 14 ani!

Un caz aparte reprezintă infracțiunea pruncuciderii (art. 147 Cod Penal) pentru care răspunderea penală este de asemenea stabilită începând cu vârsta de 14 ani. Această infracțiune se săvârșește de către mama care se află într-o stare de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului cauzată de naștere. Pe lângă alte

cazuri menționate, acesta este unul din cele mai evidente exemple când legea stabilește răspunderea penală neținând cont de nivelul dezvoltării fizice și psihice a minorului, formării sale ca personalitate socială, situații în care nici majorii nu întotdeauna dispun de o formare și pregătire psihologică suficientă pentru a evita comportamentul antisocial.

§ 2. Scopurile și funcțiile pedepsei în relație cu minorii

Fiind forma de bază de exprimare a răspunderii penale a minorilor, pedeapsa ar trebui să se distingă prin anumite particularități în aplicare, în special în ceea ce privește scopurile urmărite ca rezultat al aplicării acesteia față de minori. Pornind de la cele afirmate, nu trebuie să uităm că retribuirea sau ispășirea pentru răul săvârșit umple în prezent conținutul pedepsei, de fapt ca și în trecut. Această ispășire a răului comis prin infracțiune domină încă ideea pedepsei, luând uneori forma răzbunării, ceea ce pune pe prim plan corespunderea din punct de vedere calitativ și cantitativ dintre infracțiunea comisă și pedeapsa aplicată. Proportionalitatea dintre gravitatea infracțiunii și pedeapsă și înseamnă de multe ori, în opinia organelor care aplică legea penală, individualizarea răspunderii și pedepsei penale, care este întruchiparea echității sociale. Cele menționate ne pot ajuta la clarificarea esenței pedepsei când destinatarii ei sunt minorii. În situații de acest fel, respectarea coraportului dintre gravitatea infracțiunii săvârșite și personalitatea infractorului, care ar fi proporționale cu pedeapsa aplicată, devine o prioritate, unde trăsăturile individului în determinarea mărimii și tipului pedepsei pot fi de o importanță chiar mai mare decât ceilalți factori obiectivi.

Obiectivul de bază în sancționarea copiilor în conflict cu legea ar trebui să fie reabilitarea cât mai rapidă a lor. De aici, procesul sancționator ar trebui în primul rând să vizeze infractorul și nu crima, în sensul că la individualizarea pedepsei, tipul și mărimea acesteia în mod esențial să corespundă caracteristicilor personalității minorului, și numai apoi gravității faptei. Unele din principiile care ar trebui să fie respectate de instanța de judecată la sancționarea minorului:

- Minorul este un individ, o personalitate în curs de formare, procesul educațional al căruia nu a luat încă sfârșit. Prin aplicarea pedepsei sau măsurii educative el urmează a fi educat și nu reeducat. Reabilitarea minorului poate fi atinsă prin implicarea lui într-un proces educațional continuu. Programe educaționale trebuie organizate, atât în timpul executării pedepsei, cât și după executarea acesteia;
- Copilul care a comis o infracțiune poartă răspundere pentru faptele sale, dar datorită stării sale de dependență și imaturitate, el necesită îndrumare și asistență;
- În toate cazurile posibile, este de dorit a nu întrerupe, a nu distrage minorul de la procesul educațional, ocupația sau munca în care el este deja încadrat;
- Este oportun de asemenea, în măsura posibilităților, de a lăsa minorul să-și păstreze domiciliul la el acasă, unde se găsește printre ai săi;
- Pedeapsa impusă minorului pentru o infracțiune să nu fie mai mare decât pedeapsa care ar fi impusă unui adult pentru o infracțiune asemănătoare.

§ 3. Specificul răspunderii penale a minorilor

Evidențiind particularitățile răspunderii penale a minorilor, se va constata că partea generală a Codului Penal al R.M., act ce poate fi apreciat drept un pas progresist în comparație cu legea penală anterioară a RM (Codul Penal al R. M. din 1961), conține un șir de norme care, fie în special reglementează acest domeniu, fie în mod indirect vizează răspunderea minorilor. Astfel de reglementări se referă, de exemplu, la cercul mai restrâns de infracțiuni în comparație cu adulții, pentru care poate fi angajată răspunderea penală a minorilor, la constatarea stării de recidivă, când nu se ține cont de infracțiunile săvârșite în timpul minoratului (până la vârsta de 18 ani), la reducerea pe jumătate a pedepselor în cazul comiterii infracțiunilor de către minori, considerarea drept circumstanță atenuantă săvârșirea infracțiunii de către un minor.

Codul Penal din 2002, deși se distinge prin mai multe reglementări noi și progresiste în domeniul răspunderii minorilor, acestea așa și nu au ajuns să fie grupate într-un capitol separat, după modelul legislațiilor din alte țări. Acest lucru ar fi de o utilitate extremă în scopul simplificării procedurii de aplicare a legislației, precum și păstrării coerenței dintre normele Codului Penal și Codului de Procedură Penală, ultimul remarcându-se prin capitolul intitulat “Procedura în cauzele privind minorii”.

§ 4. Sancțiunile penale și minorii

Codul Penal prevede două tipuri de sancțiuni aplicabile minorilor în caz de săvârșire a faptelor penale — pedepse și măsuri de constrângere cu caracter educativ.

Particularitatea sistemului de pedepse a minorilor constă nu numai în diminuarea numărului categoriilor de pedepse, dar și în reducerea termenelor pedepselor respective în comparație cu aceleași tipuri de pedepse aplicabile adulților.

Din cele opt categorii de pedepse, prevăzute de art. 62 al Codului Penal pentru persoanele fizice, față de minori sunt aplicabile doar cinci categorii — amenda, privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, munca neremunerată în folosul comunității, arestul și închisoarea. Dar și din aceste cinci categorii, unele doar teoretic pot fi atribuite minorilor, neavând practic nici o implicație practică.

Cadrul pedepselor aplicabile minorilor include:

- amenda;
- munca neremunerată în folosul comunității, de la 60 la 240 ore, începând cu vârsta de 16 ani;
- arestul, pe termen de la 3 la 6 luni, începând cu vârsta de 16 ani ;
- închisoarea, pe termen de 6 luni-15 ani pentru persoane care nu au atins vârsta de 18 ani.

Amenda, nefiind exclusă din sfera sancțiunilor justiției penale juvenile, rămâne de o aplicabilitate restrânsă în acest domeniu, datorită posibilităților limitate a persoanelor în vârstă de până la 18 ani de a fi angajat în câmpul muncii, a avea o situație materială satisfăcătoare, a avea o altă sursă independentă de venit. Astfel, minorii în vârstă de 16-17 ani dispun practic de posibilități infim de mici de a achita o amendă, iar în cazul minorilor în vârstă de 14-15 ani, această pedeapsă pecuniară în genere practic nu are sens. Chiar dacă judecătorul decide aplicarea unei amenzi față de minor, aceasta poate avea consecințe mai nefavorabile pentru minor în caz că acesta totuși nu reușește să o execute. Conform alin. 5 art. 64 al Codului Penal, în caz de eschivare cu rea voință a condamnatului de la achitarea amenzii stabilite ca pedeapsă principală sau complementară, instanța de judecată poate să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu arest sau închisoare. Iar în cazul în care condamnatul nu este în stare să plătească amenda, ceea ce se poate întâmpla frecvent în cazul minorilor, instanța de judecată poate să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu munca neremunerată în folosul comunității (alin. 7 art. 64 Cod Penal). În final, fiind aplicată amenda față de un minor, acesta riscă eventual pedeapsa cu arestul, închisoarea sau munca neremunerată în folosul comunității — care sunt pedepse mai aspre decât amenda. În situația în care judecătorul aplică amenda în speranța că aceasta va fi achitată de părinții minorului, atunci însăși faptul impunerii pedepsei pierde din esență, deoarece minorul nu este responsabilizat pentru faptele sale, plus la aceasta faptul dat ar contraveni cu principiul caracterului personal al răspunderii penale și pedepsei, conform căruia fiecare răspunde pentru faptele sale proprii.

Deci, de rând cu privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, și amenda este de o aplicabilitate extrem de restrânsă în cazul minorilor.

Munca neremunerată în folosul comunității, marea majoritate a minorilor intervievați s-au expus în favoarea ispășirii pedepsei lor prin executarea unei munci neremunerate în folosul comunității. Particularitățile acestui tip de pedeapsă o plasează pe poziții net superioare în raport cu altele pasibile a fi aplicate minorilor. Avantajul ei în a promova reabilitarea și resocializarea minorului se resimte, în special, în raport cu pedepsele privative de libertate — care au un efect invers dar sunt și totodată cel mai frecvent aplicabile. Munca neremunerată în folosul comunității pare a fi opțiunea cea mai adecvată îndeosebi în cazul săvârșirii infracțiunilor contra societății în întregime, care nu au o victimă bine determinată – huliganismul, deteriorarea sau degradarea bunurilor publice etc.

Arestul și închisoarea, fiind niște pedepse privative de libertate, pot să-și găsească aplicabilitate și eficiență doar în cazuri de manifestare a unei conduite vădit criminale, cu înclinație pronunțată și stabilă antisocială, și în cazuri de săvârșire a unor infracțiuni cu un grad de pericol social sporit.

Arestul. Pedeapsa cu arestul, fiind aplicabilă doar minorilor începând cu vârsta de 16 ani, este restricționată în a fi aplicată de către instanțele judecătorești prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 12 noiembrie 1997, care recomandă excluderea din practica judiciară a cazurilor de aplicare neîntemeiată minorilor a pedepsei privative de libertate pe termen scurt, când în conformitate cu legea penală lor li se poate aplica o pedeapsă neprivativă de libertate. Astfel, și pedeapsa cu arestul se află practic sub semnul veto și nu poate să-și găsească aplicare în sancționarea minorilor.

Închisoarea. În multe cazuri nici săvârșirea repetată de infracțiuni nu justifică aplicarea pedepselor privative de libertate, ceea ce se întâmplă însă extrem de frecvent în jurisprudența R.M. Săvârșirea infracțiunii repetate practic exclude posibilitatea aplicării unei alte pedepse decât cea a închisorii (privativă de libertate).

Închisoarea rămâne și unica pedeapsă care poate fi aplicată minorilor fără careva restricții legale sau impedimente de ordin obiectiv legate de particularitățile vârstei minorului, ceea ce și explică frecvența cu care aceasta se aplică de către instanțele judecătorești.

Persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare pentru minori, ținându-se cont de personalitatea condamnatului, antecedentele penale și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite.

Impactul/efectele detenției asupra minorilor. Observațiile făcute, inclusiv în cazurile investigate de echipele mobile IRP confirmă reputația închisorii, și a locurilor de detenție în general, ca fiind «universități ale crimei». Condamnarea minorilor la privațiune de libertate încă o dată s-a dovedit a fi o opțiune însoțită de stigmat și oprobriu considerabil din partea societății. Recurgerea în cazuri de necesitate extremă la instituționalizarea delicvenților minori apare ca una valorile de bază și în Regulile de la Beijing. În acest document, încarcerarea apare ca ultimă soluție, „plasarea minorilor în instituții tot timpul trebuie să fie o soluție la care se apelează în ultimul rând și pentru un termen minim necesar.” (regula 19.1).

Deținerea îndelungată a minorilor în penitenciar are urmări grave care se manifestă la toate nivelele ierarhice ale personalității. Chiar și deținerea pentru scurt timp duce la schimbări importante care vor pune baza formării unei persoane antisociale. Este influențat sistemul de valori și interese. El în primul rând se reduce datorită aflării permanente într-un spațiu închis și suferă schimbări calitative deoarece este oferit un **spectru restrâns de valori** în interiorul penitenciarului. Observațiile la momentul dat arată că, *cu cât este mai mare termenul de detenție a minorilor în penitenciar, cu atât mai mult efort va fi necesar pentru recuperarea lor ulterioară.*

Problemele psiho-sociale de bază determinate la minorii deținuți care au fost intervievați de către echipele mobile ale IRP:

- lipsa referinței față de sistemului de valori social acceptate și prezența permanentă a celui antisocial;
- minorii se conformează cu valorile deținuților pentru a evita marginalizarea sa și batjocura în cadrul acestor grupuri.
- situația de stres continuă determină epuizarea psihologică a copiilor deținuți;
- starea de imposibilitate de a influența o situație, determină statornicirea comportamentului de „Neajutorare Învățată”, acest comportament învățat într-o situație, este generalizat asupra celorlalte situații de viață. Chiar și în caz de reîntoarcere în mediul social normal, personalitatea sa va fi caracterizată și determinată de pasivitate și apatie socială.

Se poate în mod clar de recunoscut că mulți dintre tinerii veniți în instituțiile de detenție sunt deja serios prejudiciați moral, însă în aceste instituții ei sunt prejudiciați și mai mult. Acești tineri s-au aflat la marginea societății, la marginea familiilor lor, s-au aflat în ținta focului societății, care s-a „jucat” cu procesul de formare și dezvoltare a personalității lor, iar în rezultat tinerii au deviat de la cerințele considerate acceptabile din punct de vedere a societății.

Mulți din tinerii intervievați nu doresc să fie consultați, sfătuiți. Ei nu doresc să audă părerea unui specialist sau profesionist cu privire la necesitățile lor, referitor la ceea ce ei trebuie să facă fie cum ei trebuie să schimbe situația. Mulți din ei și-au modelat deja o „apărare” în jurul lor ca și cum ar fi singurul lucru util de împrumutat de la societate, pe care ei o privesc ca ostilă și antagonistă.

Timpul aflat în detenție nu este completat cu activități care ar contribui la viitoarea reintegrare a minorului în societate. Nu au aplicare și nu se dezvoltă programele care ar răspunde necesităților minorilor, care i-ar aduna pe grupe de interese și i-ar antrena în unele activități. Cei mai problematici tineri în conflict cu legea nu fac obiectul unui lucru individual din partea specialiștilor.

Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei. În condițiile unui asemenea cadru punitiv extrem de “sărac” în posibilități de a-i fixa unui minor o pedeapsă alternativă la detenție, situație, în care închisoarea practic rămâne unica opțiune lăsată la dispoziția judecătorului de către legiuitor, și care poate fi asimilată cu un vid în legea penală, instanțele de judecată explorează destul de activ posibilitățile oferite de

articolul 90 al Codului Penal “*Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei*”, care poate fi privită ca o formă specifică de liberare de pedeapsă.

Informația prezentată de echipele mobile ale IRP atestă aplicarea închisorii, precum și condamnării condiționate drept pedepse cele mai frecvent aplicabile minorilor atât în vârsta de 14-16 ani, cât și între 16-18 ani.

Aplicarea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei este o practică justificată a instanțelor judecătorești în sancționarea minorilor, în condițiile unui cadru legal punitiv care nu oferă practic o altă opțiune, cu excepția închisorii. Cu toate acestea lacunele legale a acestei metode de pedepsire sunt evidente. Instanța de judecată dispunând «neexecutarea pedepsei aplicate dacă, în termenul de probă pe care l-a fixat, condamnatul nu va săvârși o nouă infracțiune și, prin comportare exemplară și muncă cinstită, va îndreptăți încrederea ce i s-a acordat», datorită lipsei unei prevederi exprese în alin. 6 art. 90 Cod Penal — obligațiile pe care le poate impune condamnatului instanța în cazul condamnării condiționate, nu-l poate obliga pe condamnatul minor să urmeze un curs de formare, instructiv sau educativ în cadrul căruia specialiștii să-i explice minorului ce înseamnă purtare exemplară, în ce constă răul pe care l-a comis minorul, de ce fapta sa nu este bună și prin ce se deosebește binele de rău. Aceasta ar însemna respectarea dreptului minorilor de a fi informați despre ceea ce au săvârșit, drept care a rămas neglijat în toate cazurile monitorizate de echipele mobile ale IRP de aplicare a condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei minorilor aflați în instituțiile de detenție.

§ 5. Cadrul măsurilor de constrângere cu caracter educativ

Măsurile de constrângere cu caracter educativ se aseamănă cu pedepsele, însă conform Codului Penal al R.M. au o natură juridică diferită. Primele nu generează antecedente penale și nu sunt însoțite de un stigmat din partea societății, asemenea pedepselor. Dacă minorul se eschivează de la executarea măsurilor de constrângere

cu caracter educativ, atunci acesta este tras la răspundere penală, cu posibilitatea unei eventuale aplicări a pedepsei penale.

Minorul poate fi liberat de răspundere penală fie de pedeapsă penală însă cu condiția aplicării față de el a măsurilor de constrângere care poartă un caracter educativ (art. 104 Codul Penal), în lista cărora intră:

- a) avertismentul;
- b) încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;
- c) obligarea minorului să repare daunele cauzate. La aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului;
- d) obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică;
- e) internarea minorului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

În aceste cazuri scopul corectării minorului poate fi atins și fără tragerea minorului la răspundere penală.

Avertismentul reprezintă o admonestare a minorului și constă în explicarea acestuia a pericolului pe care îl prezintă fapta comisă și preîntâmpinarea de a nu săvârși de noi infracțiuni. Codul Penal nu se referă expres la conținutul acestei măsuri educative, a cărei parte integrantă constă în explicarea minorului a pericolului pe care îl comportă în sine infracțiunea, a daunelor survenite în urma săvârșirii infracțiunii, cu preîntâmpinare că în cazul săvârșirii de noi infracțiuni, față de el vor fi luate măsuri mai severe, inclusiv prin aplicarea pedepsei cu toate consecințele negative prevăzute de legea penală. Această măsură educativă poate fi temeinic aplicată minorilor în vârstă de 14-15 ani în cazul săvârșirii de infracțiuni neînsemnate (ușoare sau mai puțin grave), a căror pericol social caracteristic infracțiunii concrete nu este evident pentru adolescenții de această vârstă (de exemplu în cazul săvârșirii infracțiunilor în domeniul informaticii).

Factorul negativ prezent în cazul aplicării acestei măsuri este că ea nu va avea efect fără o explicație nu numai a consecințelor juridice — lucru pe care îl poate face judecătorul, dar și a semnificației sociale, de fapt a celor săvârșite — lucru pe care trebuie să-l facă un psiholog, rolul căruia după fixarea măsurii de către judecător deloc nu este clar.

Încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat, constă în transmiterea obligației și împuternicirea persoanelor nominalizate (părinți, tutore, curator, rudă apropiată, organele de tutelă și curatelă etc.) de a exercita controlul asupra comportamentului

minorului, a întreprinde activități educative în vederea îndepărtării lui de la mediul criminal și formării unei personalități socializate. Această măsură poate fi efectivă dacă mediul familial sau care înconjoară minorul mai poate influența pozitiv minorul.

La aplicarea acestei măsuri instanța de judecată trebuie să se convingă că persoanele cărora minorul le este încredințat se bucură de autoritate și au o influență pozitivă asupra minorului și, de sigur, pot exercita controlul corespunzător asupra minorului. Aplicarea acestei măsuri este imposibilă când nu se găsește o persoană sau instituție care să îndeplinească supravegherea minorului în cauză, în care cazuri măsura internării într-o instituție specială de reeducare pare a fi cea mai oportună.

În cazul copiilor intervievați această măsură nu poate să-și găsească o aplicare largă datorită familiei incomplete din care provine minorul, abuzurilor care se fac pe seama lor. În cazul încredințării minorului organului specializat de stat acest fapt se poate transforma într-o formalitate datorită contactului slab dintre organ și minor, în special în zonele rurale.

Obligarea minorului de a repara daunele cauzate, constă în recuperarea prejudiciului cauzat victimei sau altor persoane prin săvârșirea infracțiunii. La aplicarea acestei măsuri trebuie să se ia în considerare starea materială a minorului, prezența cărora surse de venit propriu, angajarea în câmpul muncii etc. Repararea daunei poate avea loc și prin efectuarea cărora lucrări de restabilire, reparație de către minor, prestarea anumitor servicii. În aceste cazuri instanța trebuie să țină cont de capacitățile fizice, abilitățile de a munci ale minorului.

Referitor la această măsură ne aliniem la opinia de a completa sistemul pedepselor cu o asemenea pedeapsă, care ar fi adresată minorilor. Pedeapsa de a obliga minorul de a repara paguba ar putea fi aplicată acestuia în calitate de pedeapsă alternativă (în locul) pedepsei cu închisoarea sau arestul. Actualmente, fiind o măsură educativă, aplicabilă în cazul liberării minorului de la răspundere penală sau pedeapsă, datorită particularităților de ordin bio-psihologic ale personalității minorului, ea nu este tot timpul percepută de către minor ca o responsabilizare pentru faptele sale. Din aceste considerente, completarea cadrului de pedepse din Codul Penal cu o asemenea pedeapsă poate avea un efect educativ mai mare decât în cazul aplicării acesteia în urma liberării de la răspundere sau pedeapsă penală.

Obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică. Măsura dată poartă un caracter mixt, complex educativ-curativ care se ia față de minori, a căror deficiențe psihice sau fizice, inadaptabilitate socială, fie trauma psihică, rezultate din comiterea infracțiunii fie cauzate de mediul de viață a minorului, împiedică formarea normală a personalității lor. Măsura dată nu este privativă de libertate și se aplică când tratamentul medical poate fi efectuat și în condiții de afare la libertate a minorului.

Internarea minorului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare este o măsură educativă privativă de libertate care constă în plasarea minorului în instituțiile speciale menționate pe o perioadă nedeterminată, care însă nu poate dura mai mult decât până la atingerea vârstei de 18 ani de către minor. În cazuri excepționale, prelungirea termenului de afare a persoanei în aceste instituții după atingerea vârstei de 18 ani este permisă numai până la absolvirea unei școli de cultură generală sau de meserii (alin. 2 art. 93 Cod Penal).

Instituțiile speciale de învățământ și de reeducare sunt școlile de tip internat sau case de copii, unde se efectuează o supraveghere deosebită, care nu poate fi realizată în regim de libertate, în cadrul altor măsuri, în special prin încredințarea părinților sau altor persoane, și care este destinată minorilor care necesită condiții speciale de educare și supraveghere. În aceste instituții minorul urmează programe de instruire sau pregătire profesională corespunzătoare aptitudinilor sale. În Republica Moldova există o instituție rezidențială specială (s. Soloneț, Soroca), care încearcă a fi organizată ca un centru de reabilitare social-pedagogică pentru copii și adolescenți, cu scopul refacerii psihologice și a reintegrării sociale a acestora.

În cazul internării într-o instituție curativă și de reeducare, măsura dată, ca și măsura obligării la tratament medical de reabilitare psihologică, are o natură complexă educativ-curativă, destinată minorilor care suferă de anumite rețineri în dezvoltarea mintală, fie alte deficiențe de adaptare, de ordin psihologic, alte maladii psihice sau fizice, care nu pot fi înlăturate iar tratamentul nu poate fi efectuat decât prin internarea în aceste instituții (școli internate, instituții curative). Măsura dată este destinată minorilor care au nevoie concomitent de îngrijire medicală și de un regim special de instruire și educație.

Rezonabilitatea aflării în aceste instituții trebuie periodic examinată iar măsura internării încetată în cazul dispariției cauzelor care au dus la aplicarea ei și dacă pare a fi oportună aplicarea față de minor a altor măsuri

educative (încredințarea minorului pentru supraveghere când mediul familial devine prielnic și apare persoana potrivită).

§ 6. Programele de reabilitare psihologică a minorilor aflați în detenție

La minorii aflați în detenție în instituțiile penitenciare din R. M. se observă o degradare de ordin psihologic, care reprezintă un pas înapoi în calea resocializării lor și integrării în societate în perioada post-executorie. Aceasta explică necesitatea intervenției psihologice frecvente care le-ar cultiva tinerilor diverse aptitudini, deprinderi „sociale”, ceea ce ar putea reduce recidivismul în rândul lor.

Inițierea diverselor programe de reabilitare/recuperare psihologică și psihiatrică a minorilor aflați în detenție este indispensabilă promovării ideii de prevenire a delicvenței juvenile, reducerii recidivismului în rândul minorilor, reintegrării lor în societate și reabilitării.

Condițiile detenției vin în afirmației că pierderea libertății și pedeapsa contribuie extrem de puțin la reducerea comportamentului criminal din partea celor care în timpul săvârșirii infracțiunii se aflau sub presiune psihologică și nu logică.

Reabilitarea psihologică în timpul detenției este acel factor sau acel scop care a fost omis sau a fost plasat pe planul doi de către judecător în timpul individualizării și stabilirii pedepsei, când acesta a fost presat extrem de mult de gravitatea faptei comise de minor, care a lăsat în umbră personalitatea minorului.

Cercetările în acest domeniu au constatat faptul că delicvenții au necesități ce diferă de la un individ la altul și care pot fi corelate cu diferite variabile psihologice, care la rândul lor se asociază cu comportamentul deviant al acestora. Trebuie de menționat că nu există doar o singură modalitate de abordare psihologică a tinerilor în conflict cu legea, care ar fi acceptabilă pentru toate tipurile de infractori. Mediul nemijlocit de dezvoltare a minorului, precum și cel social sunt de o importanță crucială atât pentru a înțelege comportamentul deviant juvenil, cât și pentru a răspunde la el. Toate constatările duc la concluzia că o pluralitate de factori poate explica și cauzele delicvenței.

Sub aspectul altor particularități ce caracterizează copilul în conflict cu legea ca individ, o parte însemnată din interviuri scoate la iveală faptul că acest tip de delicvență se asociază cu aptitudini de exprimare verbală extrem de modeste, gândire și judecare morală aflate la un nivel subdezvoltat, auto-apreciere extrem de joasă și practic o lipsă de încredere în sine. Toate aceste constatări subliniază importanța creării unui cadru complex de intervenții psihologice, care, pe lângă reabilitarea minorilor, în mod necesar ar schimba și atitudinea personalului de supraveghere al instituțiilor de detenție. Aceste intervenții psihologice ar putea lua forma unui tratament individual sau de grup.

Tratamentele de grup sau sub-grup abordează necesitățile la nivel psihologic ale unui grup aparte, premisele și cauzele comportamentului lor deviant, de exemplu infractorii violenți sau sexuali. Infractorii sexuali au un nivel ridicat de dificultăți interpersonale, în special în ceea ce privește relația cu perechea lor, fie în cadrul relațiilor familiale. Numeroase persoane din această categorie au fost victime ale abuzurilor sexuale, fizice sau psihice. În contextul dat: acești deținuți ar putea fi încadrați în programe de reabilitare la nivel individual sau de grup, sau fiind aplicată metoda terapiei de familie. În funcție de particularitățile minorilor aflați în instituție, ar putea fi elaborate programe cognitive de schimbare a comportamentului, care ar conține strategii de facilitare a conduitei situației concrete, intervenții de tipul terapiei grupului familial, toate având implicații de inserare post-execuțională în societate. Un alt aspect al tratamentului psihologic ar putea consta în vizitarea periodică a minorilor de către diferite echipe de specialiști în diverse domenii, model pilotat de IRP. În mod similar, se va lucra cu infractorii violenți, al căror nivel de deficiență în relațiile interpersonale și familiale este sporit în comparație cu alte grupuri de persoane și care ar trebui să fie incluși în niște programe focalizate asupra diferitor tehnici specifice de comportament.

Capitolul III

Aspecte procedurale definitorii privind minorii în conflict cu legea

§ 1. Noțiuni generale privind legislația procesual penală pentru minorii aflați în conflict cu legea

Fără îndoială că dacă legea nu oferă o protecție adecvată drepturilor unui subiect de drept, atunci este puțin probabil ca aceste drepturi să fie respectate. De aceea analiza situației respectării drepturilor copiilor trebuie efectuată paralel cu cea a cadrului legal de asigurare și realizare a drepturilor copiilor în domeniul justiției penale.

În acest sens este de menționat că, în lipsa unui sistem separat de justiție juvenilă care să răspundă necesităților specifice ale copiilor, totuși prevederile legale naționale în mare măsură corespund reglementărilor și standardelor cuprinse în diverse documente internaționale. Este de remarcat faptul că, în cazul discordanței între legislația națională și cea internațională, reglementările internaționale au prioritate. Dacă există discrepanțe între pactele și tratatele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului și legile interne ale Republicii Moldova, organele de drept sunt obligate, potrivit interpretării date de Curtea Constituțională în Hotărârea sa cu nr. 55 din 14 octombrie 1999, articolului 4 alin. 2 din Constituție, să aplice reglementările internaționale. În conformitate cu Constituția, aceste interpretări ale Curții Constituționale au forță obligatorie pentru toți subiecții de drept.

Principiul priorității reglementărilor internaționale a fost afirmat și de Curtea Supremă de Justiție care, prin Hotărârea sa nr. 2 din 30 ianuarie 1996, a recomandat instanțelor judecătorești să aplice direct prevederile actelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

În acest context trebuie constatat faptul că Republica Moldova a aderat la un șir de acte internaționale în domeniul justiției penale pentru copii: Convenția ONU cu privire la Drepturile Copiilor, Convenția Europeană privind Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale, Principiile Națiunilor Unite pentru Prevenirea Delicvenței Juvenile, Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privați de Libertate etc.

De asemenea este cazul de menționat că în ultimii ani legislația Republicii Moldova în acest domeniu a fost substanțial îmbunătățită, ultimul pas important în acest sens fiind făcut o dată cu intrarea în vigoare, în 2003, a Codului de Procedură Penală și a Codului Penal. Astfel, cu doar câțiva ani în urmă, în revista bianuală nr. 1 din aprilie 2001 a rețelei pentru monitorizarea drepturilor copiilor în Europa Centrală și de Est, se menționa cu referire la Republica Moldova că printre problemele serioase sunt lipsa legilor, a procedurilor, autorităților și instituțiilor speciale pentru copii aflați în conflict cu legea⁸. Acum considerăm această declarație depășită, legislația oferind un cadrul legal adecvat de protecție a copiilor aflați în conflict cu legea.

§ 2. Cadrul instituțional de urmărire și judecare a cauzelor penale privind minorii în conflict cu legea

Așa cum s-a constatat anterior, în Republica Moldova nu există organe judiciare (instanțe judecătorești, organe de urmărire penală) cu o competență exclusivă de examinare a infracțiunilor comise de copii în conformitate cu recomandările Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului și alte documente internaționale în domeniu. Această stare de lucruri este motivată, în principal, prin lipsa resurselor financiare și inutilitatea creării unor organe separate în condițiile în care cauzele penale privind copiii în conflict cu legea sunt relativ puține. Specializarea organelor judiciare, însă, are la temelie o varietate de garanții procesuale bazate pe o accentuată dimensiune psihologică judiciară și asigură creșterea calității actului de justiție.

O modalitate de îmbunătățire a situației existente reprezintă specializarea lucrătorilor în cadrul organelor deja existente. Astfel, până în anul 1995, la Curtea Supremă de Justiție exista un complet de judecători specializat în cazurile cu privire la copii, iar în fiecare instanță erau judecători numiți prin ordinul Ministrului Justiției pentru judecarea cauzelor penale ale persoanelor minore și doar acești judecători, cu experiență în domeniul justiției juvenile, aveau competența de a judeca asemenea cazuri.

⁸ East focus on children, Biannual newsletter No.1/20, April 2001, Children in Conflict with the Law in Central and Eastern European Region.

Începând cu 2004, în fiecare instanță judecătorească din R. Moldova, de către Consiliul Superior al Magistraturii, au fost numiți judecători care pot judeca cauzele ce se referă la minori. Au fost întreprinși și primii pași pentru specializarea procurorilor care exercită sau conduc urmărirea penală în privința minorilor.

§ 3. Definirea procesual penală a minorului aflat în conflict cu legea și modalitățile de apărare a drepturilor acestuia

Codul de Procedură Penală actual conține un capitol special care reglementează procedura în privința copiilor aflați în conflict cu legea și mai multe articole în diferite alte capitole ce se referă la aceștia.

Codul de Procedură Penală nu folosește termenul de copil aflat în conflict cu legea. Cu referire la acesta, Codul de Procedură Penală utilizează termenul de minor sau persoană minoră. Conform definiției date de cod, persoană minoră este cea care nu a împlinit vârsta de 18 ani. Codul (art. 75) stabilește capacitatea de a-și exercita drepturile prevăzute de cod pentru toate persoanele majore participante la proces, cu excepția celor declarate incapabile, în modul stabilit de lege. Bănuitul, învinuitul, inculpatul în vârstă de până la 18 ani au capacitatea de exercițiu limitată. Cu toate acestea posibilitatea acestora de a-și exercita de sine stătător drepturile este limitată numai în cazurile prevăzute de cod. Exercitarea deplină a drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea se face împreună cu reprezentantul legal.

Reprezentantul legal al minorului se admite în procesul penal din momentul reținerii sau arestării preventive, sau al primei audieri a minorului care nu este reținut sau arestat. La admiterea reprezentantului legal al minorului la proces, acestuia i se înmânează informație în scris despre drepturile și obligațiile sale.

În calitate de reprezentant legal pot fi: părinții, înfietorii, tutorii sau curatorii lor. Dacă minorul nu are părinți și locuiește la o persoană, care nu este numită în ordinea stabilită de lege tutore, în calitate de reprezentant legal instanța de judecată cheamă reprezentantul autorității tutelare.

În procesul penal nu se admite în calitate de reprezentant legal al minorului care a săvârșit o infracțiune persoana căreia, prin infracțiunea imputată minorului, i s-a cauzat prejudiciu material, fizic sau moral. În cazul în care la ședința de judecată s-au prezentat ambii părinți judecata, luând în considerație părerea lor și reieșind din scopul de a asigura apărarea intereselor legitime ale minorului, poate să atribuie drepturile de reprezentant legal unuia din ei. Despre aceasta se emite o încheiere.

De menționat că reprezentantul legal al minorului poate fi înlăturat din procesul penal și înlocuit cu altul, când aceasta este posibil, în cazul în care sunt temeiuri de a considera că acțiunile lui aduc prejudicii intereselor minorului. Despre înlăturarea reprezentantului legal al minorului și înlocuirea lui cu un alt reprezentant, instanța judecătorească adoptă o hotărâre motivată.

Având în vedere faptul că persoana dispune în măsură deplină de capacitatea de exercițiu la atingerea vârstei de 18 ani, din acest moment funcția reprezentantului legal se sistează. În asemenea cazuri instanța judecătorească poate să se limiteze la interogarea părinților ori a persoanelor care îi înlocuiesc în calitate de martori.

Conform articolului 69, alin. 1 pct. 4 al Codului de Procedură Penală, atunci când bănuitul, învinuitul, inculpatul este minor participarea apărătorului este obligatorie. Un copil care a comis o infracțiune poate beneficia de un apărător ales sau numit din oficiu, atunci când nu are resurse pentru a-și angaja un apărător.

Cu toate că, de obicei, legea permite renunțarea la apărător, în cazul când bănuitul, învinuitul, inculpatul își manifestă voința să își exercite el însuși apărarea, fără a apela la asistența juridică a unui apărător, o astfel de renunțare a unui minor poate să nu fie acceptată de către organul de urmărire penală sau, după caz, de instanța de judecată. Plenul Curții Supreme de Justiție, prin hotărârea sa din 9 noiembrie 1998 „Cu privire la practica aplicării legilor pentru asigurarea dreptului la apărare în procedură penală a bănuitului, învinuitului și inculpatului”, recomandă ca renunțarea la apărător de către o persoană minoră să fie respinsă de către organele abilitate, asigurându-se în asemenea mod interesele justiției.

§ 4. Respectarea termenelor rezonabile în urmărirea și judecarea cauzelor penale privind minorii în conflict cu legea

Conform cerințelor art. 20 al Codului de Procedură Penală, urmărirea penală și judecarea cauzelor penale se fac în termene rezonabile. În calitate de criterii de apreciere a termenului rezonabil de soluționare a cauzei penale, legiuitorul a preluat trei criterii stabilite de către practica judiciară a Curții Europene pentru Drepturile Omului:

- 1) complexitatea cazului;
- 2) comportamentul părților la proces;
- 3) conduita organului de urmărire penală și a instanței de judecată.

Totodată codul stabilește că urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuși, învinuiți, inculpați arestați preventiv, precum și minori, se fac de urgență și în mod preferențial.

Sunt stabilite și garanții pentru asigurarea acestui drept. Astfel conform codului, în termen de cel mult 10 zile de la primirea dosarului trimis de organul de urmărire penală, procurorul verifică materialele dosarului și acțiunile procesuale efectuate, pronunțându-se asupra acestora. Cauzele în care sunt persoane arestate sau minori trebuie să fie soluționate de procuror de urgență și cu prioritate. De asemenea în termen de cel mult 10 zile de la data la care cauza a fost repartizată pentru judecare, judecătorul sau, după caz, completul de judecată, studiind materialele dosarului, fixează termenul pentru ședința preliminară. Ședința preliminară în cauzele în care sunt minori în calitate de inculpați sau arestați se face de urgență și cu prioritate.

Instanța de recurs, după primirea cererii de recurs, îndeplinește următoarele acte procedurale preparatorii:

- 1) solicită dosarul de la instanța respectivă;

2) desemnează un judecător sau, după caz, un judecător asistent pentru a întocmi un raport scris asupra recursului;

- 3) fixează termenul pentru întocmirea raportului.

Termenul de întocmire a raportului nu poate fi mai mare de 3 luni pentru cauzele cu minori în calitate de inculpați sau deținuși în stare de arest, în comparație cu celelalte cazuri pentru care acest termen nu poate fi mai mare de 6 luni.

§ 5. Reținerea și aplicarea măsurilor preventive față de minorii aflați în conflict cu legea

Reținerea minorului, precum și arestarea lui preventivă în temeiurile prevăzute de lege, pot fi aplicate doar în cazuri excepționale când au fost săvârșite infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave. Motivele reținerii imediat se aduc la cunoștința minorului, în prezența obligatorie a unui apărător ales sau numit din oficiu.

Despre arestarea preventivă sau reținerea minorului se înștiințează imediat părinții sau alți reprezentanți legali ai minorului, fapt care se consemnează în procesul-verbal de reținere.

Legea (art. 173 al Codului de Procedură Penală) stabilește că persoana care a întocmit procesul-verbal de reținere, în nu mai târziu de 6 ore, este obligată să dea posibilitate persoanei reținute să anunțe una din rudele apropiate sau o altă persoană, la propunerea reținutului, despre locul unde aceasta este deținută sau să o anunțe personal. În cazuri excepționale, dacă aceasta o cere caracterul deosebit al cauzei, în scopul asigurării secretului etapei începătoare a urmăririi penale, cu consimțământul judecătorului de instrucție, înștiințarea despre reținere poate fi efectuată în termen care nu va depăși 72 de ore de la reținere, cu excepția cazului în care persoana reținută este minoră.

La soluționarea chestiunii privind aplicarea măsurii preventive în privința minorului, în fiecare caz se discută, în mod obligatoriu, posibilitatea transmiterii lui sub supraveghere, conform dispozițiilor art. 184 al Codului de Procedură Penală.

Transmiterea sub supraveghere a minorului constă în asumarea în scris a obligației de către unul din părinți, tutore, curator sau de către o altă persoană demnă de încredere, precum și de către conducătorul instituției de învățământ speciale unde învață minorul, de a asigura prezentarea acestuia, când va fi citat, la organul de urmărire penală sau la instanță. De asemenea și de a contracara acțiunile acestuia de a se ascunde de organul de urmărire penală sau de instanță, de a împiedica stabilirea adevărului în procesul penal ori de a săvârși alte infracțiuni.

Până la transmiterea sub supraveghere a minorului, procurorul sau instanța vor solicita de la autoritatea tutelară informație despre persoanele cărora urmează să le fie transmis minorul sub supraveghere pentru a se convinge că acestea sunt capabile să asigure supravegherea lui. Constatând că această măsură preventivă poate fi luată în privința minorului, procurorul adoptă o ordonanță, iar instanța — o încheiere, de aplicare a acesteia.

Transmiterea sub supraveghere a minorului se face numai la cererea scrisă a persoanelor cărora copilul le este transmis sub supraveghere. Lor li se aduce la cunoștință fondul cauzei, obligațiile pe care le au, fapt ce se consemnează într-un proces-verbal.

Dacă persoana căreia i-a fost transmis sub supraveghere minorul și-a încălcat obligațiile, ea poate fi supusă de către judecătorul de instrucție sau, după caz, de către instanța unei amenzi judiciare.

În afară de această măsură preventivă copiilor li se pot aplica:

- 1) obligarea de a nu părăsi localitatea;
- 2) obligarea de a nu părăsi țara;
- 3) garanția personală;
- 4) garanția unei organizații;
- 5) ridicarea provizorie a permisului de conducere a mijloacelor de transport;
- 6) liberarea provizorie sub control judiciar;
- 7) liberarea provizorie pe cauciune;
- 8) arestarea la domiciliu;
- 9) arestarea preventivă.

La soluționarea chestiunii privind necesitatea aplicării măsurii preventive respective, organul de urmărire penală sau, după caz, instanța de judecată pe lângă alte criterii complementare ia în considerare și vârsta persoanei.

Codul de Procedură Penală nu stabilește că arestarea preventivă trebuie aplicată ca ultim mijloc. Cu toate acestea, în calitate de alte garanții este stabilit faptul că, spre deosebire de cazul adulților când durata ținării sub arest poate fi prelungită până la 12 luni, durata ținării în stare de arest preventiv a învinuiților minori poate fi prelungită numai până la 4 luni. Cu părere de rău, această prevedere se referă numai la faza urmăririi penale. La judecarea cauzei, durata ținării în stare de arest nu are un termen stabilit și se coraportează în general la termenele rezonabile de judecare a cauzei.

Legislația stabilește și anumite prevederi care ar oferi o protecție copiilor aflați în stare de arest. Astfel, art. 14 al Legii Republicii Moldova cu privire la arestarea preventivă din 27.06.97 stabilește că la repartizarea preveniților în camere este obligatoriu să se respecte următoarele cerințe:

- 1) Se dețin:
 - a) femeile separat de bărbați;
 - b) minorii separat de majori. La repartizarea în camere a minorilor se va ține cont de vârsta acestora, de dezvoltarea fizică și intelectuală, de calitățile morale;
 - c) persoanele care pentru prima dată sunt trase la răspundere penală-separat de cele care au executat mai înainte o pedeapsă în locurile de deținere;
 - d) persoanele bănuite, învinuite sau inculpații separat de condamnații în privința cărora sentințele au rămas definitive;
 - e) persoanele bănuite sau învinuite în una și aceeași cauză penală se dețin separat atunci când există o indicație din partea persoanei sau a organului în a cărui procedură se află cauza.
- 2) Sunt deținuți separat de ceilalți preveniți:
 - a) persoanele bănuite sau învinuite de săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave și excepțional de grave;
 - b) persoanele bănuite sau învinuite de săvârșirea unor crime deosebit de periculoase împotriva securității statului;
 - c) recidiviștii deosebit de periculoși;
 - d) persoanele condamnate la detenție pe viață;
 - e) cetățenii străini și apatrizii;
 - f) persoanele care, până la arestare, au lucrat în autoritățile publice, inclusiv în instanțele de judecată, în organele procuraturii, justiției, afacerilor interne, securității naționale;
 - g) persoanele ale căror viață și sănătate sunt amenințate de un pericol din partea altor preveniți — în baza unei decizii scrise a persoanei sau a organului în a cărui procedură se află cauza, a procurorului sau a șefului locului de arest preventiv;
 - h) persoanele contaminate de boli infecțioase sau care necesită o îngrijire și o supraveghere medicală specială.

3) În cazuri excepționale, în scopul păstrării secretului urmăririi penale, apărării preveniților de eventuale atentate la viața lor sau în scopul prevenirii unor noi infracțiuni ce ar putea fi comise de aceștia, ori în baza unei ordonanțe motivate, emisă în temeiul unui raport medical de persoana sau de organul în a cărui procedură se află

cauza ori de șeful locului de arest preventiv și confirmată de procuror, ei pot fi deținuți în celule. Aceasta măsură **nu se aplică minorilor**. În cazul apariției vreunui pericol pentru viața minorilor, aceștia sunt transferați în altă cameră comună.

Articolul 24 al aceleiași legi stabilește care sunt particularitățile deținerii sub arest a minorilor:

(1) Norma spațiului în camerele destinate deținerii sub arest a minorilor nu poate fi mai mică de 3,5 metri pătrați pentru un prevenit.

(2) Minorilor arestați preventiv li se stabilesc rații sporite, aprobate de Guvern, li se permite să primească suplimentar colete și pachete cu provizii în asortimentul și cantitatea stabilite de medic.

(3) Minorii arestați preventiv au dreptul la plimbări zilnice cu durata de până la 2 ore. În timpul plimbărilor li se acordă posibilitatea de a face exerciții fizice și de a practica jocuri sportive.

(4) În măsura posibilităților, pentru minorii deținuți în izolatoarele de urmărire penală se organizează vizionarea filmelor, emisiunilor televizate, se amenajează încăperi pentru practicarea sportului, precum și terenuri de sport la aer liber.

(5) Minorilor deținuți în izolatoarele de urmărire penală li se permite să procure și să primească manuale și rechizite școlare peste suma stabilită pentru procurarea produselor alimentare și a obiectelor de primă necesitate.

§ 6. Citarea și audierea minorilor aflați în conflict cu legea

Conform legii, chemarea în instanța judecătorească a minorului în calitate de bănuit, învinuit, inculpat care nu se află în stare de arest, se face prin părinții acestuia sau prin alți reprezentanți legali, iar în cazul în care minorul se găsește într-o instituție specială pentru minori, prin administrația instituției respective. Cu părere de rău, Codul de Procedură Penală nu specifică faptul că aceeași procedură se aplică și în cazul citării copilului de către organele de urmărire penală. Considerăm totuși că această regulă ar trebui să fie aplicată și în acest ultim caz.

Conform articolului 479 al Codului de Procedură Penală audierea minorului în calitate de bănuit, învinuit, inculpat nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi. La audierea minorului în calitate de bănuit, învinuit, inculpat, participarea apărătorului și a pedagogului sau psihologului este obligatorie.

Pedagogul sau psihologul este în drept, cu consimțământul organului de urmărire penală, să pună întrebări minorului, iar la sfârșitul audierii să ia cunoștință de procesul-verbal sau, după caz, de declarațiile scrise ale minorului și să facă observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrierii lor. Aceste drepturi sunt explicate pedagogului sau psihologului înainte de începerea audierii minorului, despre ce se face mențiune în procesul-verbal respectiv.

Cu regret, legislația nu concretizează cine poate fi considerat pedagog (o persoană care doar are studii pedagogice sau practică o profesie în domeniul pedagogic). Credem că legea ar putea fi îmbunătățită prin specificarea că numai un pedagog care practică poate fi invitat.

Tactica audierii minorului este diferită, de la caz la caz, determinată de gradul de participare, de natura infracțiunii comise, de profilul inculpatului, de modalitățile săvârșirii infracțiunii, a mai comis sau nu alte infracțiuni, provine dintr-o familie destrămată ori organizată, adică diferită în aspect metodologic.

§ 7. Judecarea cauzelor privind minorii aflați în conflict cu legea

La punerea pe rol a unei cauze cu privire la minori urmează să se acorde o deosebită atenție respectării pe parcursul urmăririi penale a normelor de drept penal și procesual, să se examineze minuțios demersurile și declarațiile existente, temeinicia arestării preventive a minorului.

În caz de nerespectare de către organele urmăririi penale a acestor cerințe referitor la deținerea neîtemeiată sub arest a minorului, judecata este obligată să modifice sau să revoce măsura preventivă.

Conform regulii generale, în toate instanțele judecătorești ședințele sunt publice. Sunt stabilite însă și anumite excepții. Astfel, accesul în sala de ședință poate fi interzis presei sau publicului, prin încheiere motivată, pe parcursul întregului proces sau al unei părți din proces:

- în interesul respectării moralității, ordinii publice sau securității naționale;
- când interesele minorilor o cer;

- când protecția vieții private a părților în proces o cere;
- în măsura considerată strict necesară de către instanță când, datorită unor împrejurări speciale, publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției.

Mai mult ca atât, art. 474 alin. 3 expres stabilește că ședința de judecare a cauzei în privința minorului, de regulă, nu este publică.

Judecarea cauzei în ședința închisă a instanței trebuie argumentată și efectuată cu respectarea tuturor regulilor procedurii judiciare. În toate cazurile, hotărârile instanței de judecată se pronunță în ședință publică.

Judecarea cauzelor cu minori se desfășoară cu citarea:

- **minorului.** Judecarea cauzei în prima instanță și în instanța de apel are loc cu participarea minorului. Judecarea cauzei în lipsa lui poate avea loc în cazul:

- 1) când minorul se ascunde de prezentarea în instanță;
- 2) când minorul, aflându-se în stare de arest, refuză să fie adus în instanță pentru judecarea cauzei și refuzul lui este confirmat și de apărătorul său;
- 3) examinării unor cauze privitor la săvârșirea unor infracțiuni ușoare când inculpatul solicită judecarea cauzei în lipsa sa.

În cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului, participarea apărătorului și, după caz, a reprezentantului lui legal este obligatorie.

Instanța decide judecarea cauzei în lipsa minorului din motiv că el se ascunde de prezentarea în instanță numai în cazul în care procurorul a prezentat probe verosimile că persoana pusă sub învinuire și în privința căreia cauza a fost trimisă în judecată a renunțat în mod expres la exercitarea dreptului său de a apăra în fața instanței și de a se apăra personal, precum și se sustrage de la urmărirea penală și de la judecată.

În cazul neprezentării nemotivate a minorului la judecarea cauzei, instanța este în drept să dispună aducerea silită a inculpatului și să-i aplice o măsură preventivă sau să o înlocuiască printr-o altă măsură care va asigura prezentarea lui în instanță.

- **părților**, a căror citare este obligatorie, în vederea soluționării cauzei, sub toate aspectele de temeinicie și legalitate față de cei implicați;

- **părinților**, iar dacă este cazul a curatorului, tutorelui și altor persoane care au calitatea de reprezentant legal. Totodată pot fi chemate și alte persoane cum ar fi asistentul social din cadrul serviciului de reintegrare socială, psihologul și medicul psihiatru, care au participat la audierea părții vătămate minore sau a inculpatului minor.

- **autoritatea tutelară** din cadrul administrației publice locale. Prezența reprezentantului este obligatorie deoarece acesta poate da lămuriri, formula propuneri în vederea aplicării celei mai adecvate sancțiuni pentru minor și oferi explicații privind ancheta socială existentă în dosar.

Neprezentarea persoanelor legal citate nu împiedică judecarea cauzei. Judecătorul va atrage atenția persoanelor chemate la judecată asupra îndatoririlor ce le revin și a drepturilor pe care le au.

Articolul 484 al Codului de Procedură Penală stabilește posibilitatea îndepărtării minorului în calitate de inculpat din sala ședinței de judecată. Astfel, la cererea apărătorului și reprezentantului legal al copilului, instanța, ascultând opiniile părților, este în drept să dispună îndepărtarea acestuia din sala ședinței de judecată pe durata cercetării circumstanțelor care pot avea o influență negativă asupra minorului.

După întoarcerea minorului în sala ședinței de judecată, președintele ședinței într-o formă accesibilă îl informează despre conținutul cercetărilor care au avut loc în lipsa lui și îi dă posibilitate să pună întrebări persoanelor audiate în lipsa lui.

Când în aceeași cauză sunt mai mulți inculpați dintre care unii sunt minori sub 16 ani, instanța, după ce îi ascultă pe cei care nu au împlinit vârsta de 16 ani, poate dispune îndepărtarea lor din sala de ședință dacă consideră că cercetarea judecătorească de mai departe și dezbaterile ar putea avea o influență negativă asupra minorilor.

În aceeași ordine de idei la terminarea urmăririi penale în privința minorului, organul de urmărire penală, prin ordonanță motivată, poate să nu prezinte învinuitului minor unele materiale ale urmăririi penale care, la pârerea sa, pot influența negativ minorul, însă aceste materiale se prezintă reprezentantului legal al minorului.

La judecarea cauzei penale privind minorii, în afară de circumstanțele prevăzute pentru adulți, urmează a fi stabilite:

➤ **vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii).** Instanța judecătorească este obligată să ia măsuri pentru constatarea exactă a vârstei minorului. Se consideră că persoana a atins o vârstă anumită nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare. Când vârsta nu poate fi stabilită conform actelor și se recurge la o expertiză medico-legală la constatarea vârstei ziua nașterii inculpatului minor se consideră ultima zi a acelui an, care este numit de experți.

➤ **condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui.** Instanța de judecată este în drept să atragă la dezbaterile judiciare vecini, colegi, reprezentanți ai instituțiilor, întreprinderilor, în cadrul cărora a muncit sau a făcut studii minorul, reprezentanți ai comisiilor pentru minori. În cazul în care este necesar, acestor persoane li se oferă posibilitatea de a expune părerea organizațiilor care le-au împuternicit despre părinți și minorul în calitate de inculpat.

În caz dacă instanța de judecată dispune de date care sunt mărturie a faptului că minorul suferă de dereglări ale dezvoltării fizice sau psihice, va dispune efectuarea expertizei de către specialiști în domeniul psihologiei copiilor și adolescenților- asistenți sociali, pedagogi, psihologi.

Experții urmează să constate dacă:

- ✓ influențează particularitățile individuale ale minorului asupra mărturisirilor veridice depuse de el;
- ✓ constată semne de abateri la inculpatul minor;
- ✓ putea minorul să înțeleagă circumstanțele care au importanță în cauză, luând în considerare particularitățile lui individuale;

- ✓ putea el să-și dea seama de sensul acțiunilor sale concrete, și alte date determinate de instanță.

➤ **influența adulților sau a altor minori asupra minorului delicvent.**

La examinarea cauzelor cu privire la minori urmează să fie minuțios cercetate materialele dosarului și acțiunile persoanelor adulte, care au atras minorul la activitate antisocială și criminală.

Este important să se constate dacă persoana adultă admitea sau își dădea seama, că prin acțiunile sale atrăgea minorul la activitate antisocială sau la activitate criminală.

Ca urmare, se ține cont de faptul că responsabilitatea penală a adultului pentru atragerea minorului la activitate criminală survine atunci când respectivul a fost informat despre vârsta minoră a persoanei atrase, precum și atunci când el putea ori era obligat să prevadă aceasta.

În caz dacă se va dovedi că infracțiunea a fost săvârșită de minor ca rezultat al aplicării față de el de către adulți a violenței psihice sau fizice, urmează a fi discutată posibilitatea excluderii responsabilității penale a minorului.

➤ **cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.**

În cazul când se constată că minorul este incapabil, lucru care nu este legat de o boala psihică, trebuie să se stabilească, de asemenea, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actului.

Pentru a se stabili aceste circumstanțe, vor fi ascultați părinții minorului, învățătorii, educatorii lui și alte persoane care ar putea comunica datele necesare, precum și se va cere efectuarea **unei anchete sociale**, prezentarea documentelor necesare și se vor efectua alte acte de urmărire penală și judiciară.

Ancheta socială se efectuează de către asistenții sociali la locul de trai al minorului și include atât datele necesare despre minor, cât și perspectivele de reintegrare în societate, eficacitatea pedepsei, evidențierea unor aspecte concrete care conduc nemijlocit la corectarea comportamentului infracțional.

În cadrul deliberării hotărârii judecătorești, pe lângă chestiunile ce trebuie examinate în mod obișnuit, la adoptarea sentinței în procesul unui copil instanța de judecată urmează să examineze posibilitatea liberării minorului de pedeapsă penală, în conformitate cu dispozițiile art. 93 din Codul Penal sau suspendării condiționate a executării pedepsei de către minor, conform dispozițiilor art. 90 din Codul Penal.

În cazul liberării minorului de pedeapsa penală cu internarea lui într-o instituție specială de învățământ și reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, prevăzute în art. 104 din Codul Penal, instanța informează despre aceasta organul specializat de stat respectiv și pune în sarcina lui efectuarea controlului asupra comportării minorului condamnat.

Legea stabilește că instanțele judecătorești nu trebuie să admită cazuri de aplicare a pedepsei penale față de minorii care au săvârșit o infracțiune ce nu prezintă un mare pericol social, atunci când corectarea și reeducarea lor poate fi obținută pe calea aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ.

La judecarea cauzei penale în fond, instanța este în drept să înceteze procesul penal, dacă se stabilește că minorul pentru prima dată a săvârșit o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă iar corectarea lui poate fi obținută fără a-l trage la răspundere penală și să aplice prevederile art. 54 și 104 din Codul Penal (liberarea de răspundere penală a minorilor și respectiv, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ).

O dată cu pronunțarea sentinței, în cazul condamnaților minori, pot fi obligați la achitarea cheltuielilor judiciare părinții sau tutorii minorului condamnat dacă se constată că ei au avut neajunsuri serioase la îndeplinirea obligațiilor lor față de minor.

§ 8. Liberarea de pedeapsă a minorilor

În cazul în care instanța constată condițiile prevăzute în art. 93 din Codul Penal cu referire la condițiile de liberare de pedeapsă a minorilor, adoptând o sentință de condamnare, ea dispune liberarea inculpatului minor de pedeapsa penală și aplică față de el măsuri cu caracter educativ, prevăzute de art. 104 din Codul Penal.

Liberarea de către instanță a minorului de pedeapsa cu internarea lui într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

În cazul în care instanța constată existența circumstanțelor prevăzute în art. 93 din Codul Penal, la adoptarea sentinței de condamnare, ea dispune liberarea minorului de pedeapsa penală și internarea lui într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare până la atingerea majoratului, însă pe o durată nu mai mare de termenul maximal al pedepsei prevăzute de Codul Penal pentru infracțiunea săvârșită de minor.

Aflarea minorului în instituția specială de învățământ și de reeducare sau în instituția curativă și de reeducare poate fi încetată până la atingerea majoratului dacă minorul, datorită corectării, nu mai are nevoie de influențare prin aceasta măsură. Prelungirea aflării persoanei în instituțiile menționate după atingerea majoratului se admite doar până la terminarea de către ea a învățământului general sau profesional.

Chestiunea încetării sau prelungirii duratei de aflare a persoanei în instituțiile menționate se soluționează, în temeiul demersului organului specializat de stat care asigură corectarea minorului, de către judecătorul de instrucție al instanței care a adoptat sentința sau al instanței în raza teritorială a căreia se găsește domiciliul minorului, în termen de 10 zile de la primirea demersului.

La examinarea demersului sunt citați minorul condamnat, reprezentantul lui legal, apărătorul, procurorul și reprezentantul organului specializat de stat. Neprezentarea acestor persoane, cu excepția procurorului, nu împiedică examinarea demersului în cazul în care cauza poate fi examinată în lipsa lor.

În ședința de judecată se cercetează concluzia organului specializat de stat ce a declarat demersul, se ascultă opiniile persoanelor care participă la ședință, apoi instanța adoptă o încheiere prin care admite sau respinge demersul. Încheierea instanței poate fi atacată cu recurs de persoanele interesate.

Cel mai discutabil și criticabil moment în temeiul de liberare de răspundere penală a minorului constă în săvârșirea unei infracțiuni pentru prima dată. Informația pusă la dispoziție de grupele mobile ale IRP atestă faptul că o parte însemnată de minori aflați în detenție sunt condamnați pentru săvârșirea repetată a infracțiunilor, care nu sunt grave. Atrage atenția asupra sa faptul comiterii de către minori a unor furturi, deși repetate, însă care au cauzat pagube neînsemnate, de regulă furturi îndreptate spre a-și satisface interesul de cunoaștere caracteristic unui copil, fie necesitățile vitale — sustragerea unui videocasetofon, fie a îmbrăcămintei în valoare de câteva sute de lei.

Însă, din punct de vedere formal reglementările Codului Penal se arată a fi extrem de severe față de minori: în această situație nu mai contează dacă minorul a comis o infracțiune din imprudență, fie a comis pentru a doua oară o infracțiune care este iarăși ușoară — și în aceste cazuri Codul Penal nu mai permite posibilitatea liberării lui de răspundere penală și aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ.

§ 9. Încetarea procesului penal cu liberarea de răspundere penală a minorului

Conform art. 483 al Codului de Procedură Penală, dacă la desfășurarea urmăririi penale, în cazurile infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave săvârșite de minor, se stabilește că minorul pentru prima dată a săvârșit o asemenea infracțiune și corectarea lui poate fi obținută fără a-l trage la răspundere penală, organul de urmărire penală poate face propunere procurorului de a înceta urmărirea penală în privința minorului și de a iniția în instanță un demers despre liberarea minorului de răspundere penală în temeiul prevăzut în art. 54 din Codul Penal, cu internarea acestuia într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă

și de reeducare ori cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ conform prevederilor art. 104 din Codul Penal.

Demersul procurorului privind liberarea minorului de răspundere penală se examinează de către judecătorul de instrucție conform prevederilor art. 308. În cazul în care judecătorul de instrucție respinge demersul despre liberarea minorului de răspundere penală, procurorul anulează ordonanța de încetare a procesului penal și trimite cauza în judecată, în mod obișnuit, cu rechizitoriu.

Controlul asupra executării de către minor a cerințelor prevăzute de măsura cu caracter educativ, aplicată lui în baza încheierii judecătorului de instrucție, se efectuează de organul de stat specializat care asigură corectarea minorului. În caz de neîndeplinire sistematică de către minor a cerințelor prevăzute de măsura cu caracter educativ, la demersul organului specializat care asigură corectarea minorului, instanța de judecată anulează măsura aplicată și trimite procurorului materialele pentru a anula ordonanța de încetare a procesului și pentru a prezenta cauza în judecată cu rechizitoriu.

Încetarea procesului penal în temeiurile menționate mai sus nu se admite dacă minorul sau reprezentantul lui legal este împotrivă. La judecarea cauzei penale în fond, instanța este în drept să înceteze procesul penal în baza aceluiași temeiuri și să aplice prevederile art. 54 și 104 din Codul Penal. În acest caz, o dată cu anularea măsurii cu caracter educativ, instanța stabilește pedeapsa penală minorului conform sancțiunii legii în baza căreia a fost condamnat.

§ 10. Curțile pentru minori

În Republica Moldova nu există curți juvenile/pentru minori, dar există judecători (magistrați) specializați, în cadrul instanțelor de judecată existente, în examinarea cauzelor cu participarea minorilor. Judecătorii care examinează asemenea cauze nu au vreo formare specială de orientare psihologică, pedagogică etc., iar legislația în vigoare a Republicii Moldova nu conține careva prevederi referitor la obligativitatea participării judecătorilor, abilitați cu judecarea cauzelor privind minorii, la cursuri de formare, instruire sau perfecționare cu scopul de a facilita înțelegerea psihologiei minorilor, aplicarea măsurilor necesare în vederea educării, reabilitării lor sau reintegrării în societate. Toate cauzele penale sunt examinate de aceleași instanțe de judecată, care sunt competente a examina și cauzele penale privind adulții. Judecarea minorilor are loc în ședințe (publice), independent de nivelul instanței în care se examinează cauza.

Cu multe ocazii s-a susținut că conducerea cauzelor penale privind minorii în lipsa, fie în afara unor instanțe de judecată/judecători specializați reprezintă o abatere de la standardele instituite de instrumentele internaționale cu privire la promovarea drepturilor copilului prin intermediul sistemului justiției juvenile.

În această ordine de idei, sistemul judecătoresc existent nu poate contribui eficient la promovarea demnității tinerilor și adolescenților, la dezvoltarea lor și integrarea în societate după cum se stipulează în instrumentele internaționale.

Una din problemele de bază ține de atmosfera în care se petrec ședințele de judecată: mediu neprietenos al sălilor de judecată, echipate cu scaune sau fotolii înalte, spațiu înconjurat de gratii (pentru acuzații aflați în stare de arest), bănci așezate în părți opuse pentru apărare și învinuire — care toate împreună suprimă personalitatea minorului, încrederea în sine, creează la minor sentimentul că toți cei prezenți s-au adunat doar ca să-l pedepsească, și nu să-l ajute să înțeleagă valorile sociale general acceptate, să-l responsabilizeze, să contribuie la reintegrarea sa în societate.

Perspective pe plan internațional

În jurisdicțiile din străinătate pot fi regăsite o varietate extrem de largă a diverselor modele de edificare a justiției penale a minorilor. Acestea sunt construite sub forma unui sistem separat de instanțe penale judecătorești pentru minori, similar în multe aspecte cu instanțele penale pentru adulți (Canada), fie sisteme de adjudicare a cauzelor completelor de judecători pentru copii (Scoția).

În ultimele decenii, legislația cu privire la justiția minorilor se caracterizează prin crearea unui sistem de instanțe separat pentru minorii aflați în conflict cu legea (Canada, Noua-Zeelandă, Australia).

În acest context, în vederea corespunderii cu standardele internaționale, legislația care reglementează domeniul dat ar trebui să prevadă careva forme de diferențiere a instanțelor de judecată pentru minori.

Particularitățile mediului urban și rural

Deosebiriile dintre mediul urban și rural în R. Moldova determină anumite probleme cu privire la înființarea unui sistem aparte de instanțe judecătorești pentru minori. Numărul de minori sub 18 ani acuzați de infracțiuni în localitățile urbane este suficient pentru înființarea unei instanțe specializate, care ar avea un efectiv de personal instruit în acest domeniu. În majoritatea zonelor rurale, însă, datorită emigrării masive a populației în centrele urbane din țară, numărul infracțiunilor care parvin în instanțele de judecată și sunt comise de minori sunt insuficiente și nu justifică instituirea de instanțe specializate în aceste zone.

În vederea asigurării de oportunități egale, sub aspectul accesului și beneficierea de servicii calificate, se conturează câteva soluții. Prima soluție ar fi crearea unei instanțe zonale (de circumscripție) competentă a judeca cauzele penale privind minorii. Însă această opțiune, ar fi justificată atâta timp cât nu au loc trăgănări neîntemeiate, fără necesitate a procesului penal în instanța de judecată. O altă soluție posibilă ar fi desfășurarea unui proces larg de instruire și formare specializată a judecătorilor, procurorilor, agenților serviciilor sociale.

În vederea creării unei structuri noi — a curților pentru minori, mai multe opțiuni pot fi propuse spre examinarea pentru alegerea finală a celei mai potrivite la o anumită etapă concretă de evoluție a situației:

- curți pentru minori complet separate, care actualmente nu fac parte din sistemul instanțelor judecătorești și care ar fi competente să judece toate cauzele privind minorii. La o etapă inițială acest sistem ar lua forma unor judecători sau complete de judecători specializați în judecarea cauzelor privind minorii;

- o curte specializată pentru minori la nivel de circumscripție și complete specializate de judecători în instanțele de apel și recurs;

- o curte pentru minori care ar opera în general ca un mecanism de a repartiza spre examinare cauzele privind minorii (cel puțin, cele mai neînsemnate cauze) altor foruri din comunitate ca de ex. actualele comisii pentru minori, fie crearea altor după exemplul conferințelor familiale de grup (Australia, Noua-Zeelandă). În urma examinării, deciziile acestor organisme comunitare ar putea fi supuse confirmării de către instanța specializată pentru minori, fie ele ar putea participa la etapa determinării sancțiunii minorului. Procesul judiciar s-ar putea derula în curtea pentru minori conform normelor legale prestabilite, iar sancționarea ar putea fi pusă la dispoziția comunității, care ar decide de asemenea în conformitate cu cadrul legal prestabilit. Acest model ar putea fi folosit în combinație cu cele menționate anterior.

Agenții serviciilor sociale/comunitare

Întocmirea și prezentarea instanței de judecată a anumitor rapoarte din partea serviciilor sociale/comunitare care ar examina necesitățile minorului aflat în conflict cu legea ar ușura mult sarcina judecătorilor, precum și ar contribui mult la respectarea drepturilor și intereselor minorului. Aceste rapoarte ar ajuta instanța să determine măsurile (preventive) aplicabile minorului chiar și anterior prezentării lui în fața instanței.

Capitolul IV

Respectarea drepturilor minorilor aflați în conflict cu legea intervievați de către echipele mobile

§ 1. Participarea avocatului și a reprezentantului legal în cadrul proceselor ce implică minorii în conflict cu legea. Dreptul la apărare a minorului

După cum s-a arătat, apărătorul și reprezentantul legal au un rol important în apărarea drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea. Cu toate că participarea apărătorului este un moment bine reglementat și care conține garanții legale pentru realizarea eficientă a acestei participări, în realitatea cotidiană asistența juridică a avocatului nu întotdeauna este una reală și eficientă.

Pe parcursul vizitelor mai mulți minori au cerut să li se acorde asistență juridică. Solicitarea repetată din partea minorilor a asistenței echipelor mobile poate fi explicată prin faptul că pe parcursul urmăririi penale, în timpul audierilor, nu a participat un avocat și un pedagog, așa cum prevede art. 479 alin. 2 Codului de Procedură Penală al R.M., sau prezența și asistența acestora a fost formală.

O bună parte din copii au menționat că apărătorul sau reprezentantul lor legal nu a participat în cadrul audierilor sau al altor acte efectuate cu prezența lor. A fost menționată și neparticiparea pedagogului în timpul audierilor.

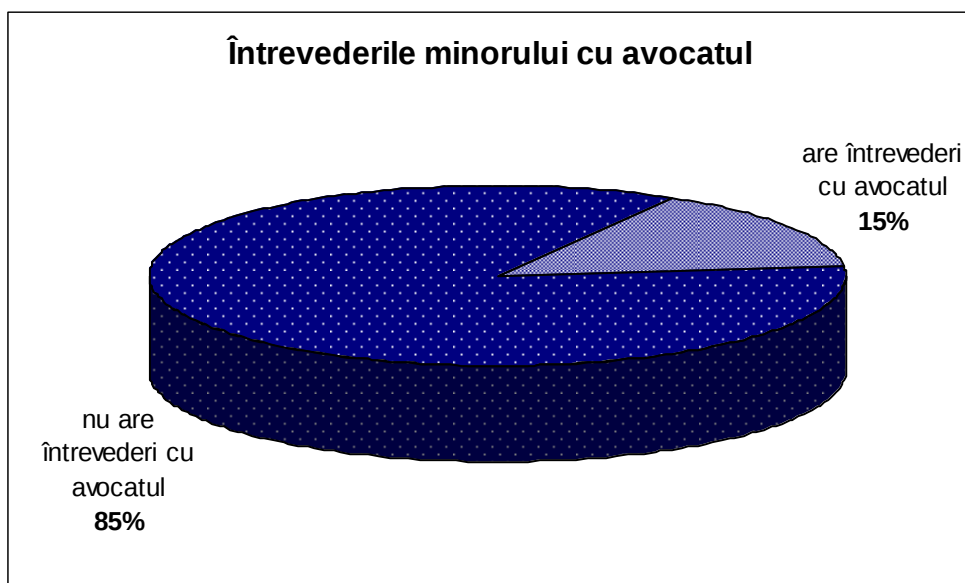
Conform art. 68 alin. 2 p. 1, în scopul acordării asistenței juridice necesare apărătorul dispune de dreptul de a avea întrevederi cu bănuitul, inculpatul, fără a se limita numărul și durata lor. Deși această prevedere este formulată ca și un drept al apărătorului, în același timp ea este o obligație pentru apărător și o componentă necesară pentru asigurarea dreptului la asistență juridică calificată.

Cu părere de rău, o altă încălcare întâlnită este faptul că avocatul practic nu are întrevederi sau discuții cu clientul său. Aproape în toate cazurile studiate apărătorii nu au lucrat deloc cu clienții lor. Astfel, în cazul unui copil, în cele 13 luni cât s-a aflat în detenție acesta nu a avut nici o întâlnire cu avocatul său, deși a solicitat-o. Un alt copil a declarat că pe durata examinării cauzei el a avut mai mulți avocați din oficiu, dar cu nici unul nu a avut întrevederi în izolator și nici nu cunoaște numele lor.

Majoritatea copiilor au declarat că s-au întâlnit cu avocatul numai în sala de ședințe sau la diferite acțiuni de urmărire penală. În această lipsă de comunicare, copii rămân complet neinformați nu numai în ce privește poziția și tactica de apărare, dar și cu referire la unele momente elementare cum ar fi necunoașterea drepturilor sau altor chestiuni esențiale.

Astfel, de exemplu, un minor în vârstă de 14 ani, învinuit de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 195 alin. 2 Cod Penal al R. M. (însușirea averii străine), și care la data intervieării se afla în detenție de 5 luni, nu a putut comunica în săvârșirea cărei infracțiuni este învinuit, câte episoade i se incriminează, și dacă are avocat, cu toate că avea un avocat numit din oficiu. În aceeași ordine de idei, un alt copil a declarat că la urmărirea penală a avut avocat din oficiu, pe care l-a văzut doar în timpul acțiunilor procesuale. În prezent nu poate să spună dacă are avocat.

Mai mult ca atât, lipsa comunicării și întrevederilor cu avocatul conduce la un tratament necorespunzător din partea organelor statale, mai ales în cazurile când avocatul practic este unica persoană căreia copilul poate să-i spună despre modul în care este tratat. Astfel un minor s-a plâns că a fost maltratată de polițiști după ce l-au arestat. Fiind ferecat în cătușe aceștia l-au încuiat în safeu motiv din care a recunoscut vinovăția în săvârșirea încă a unui jaf, pe care de fapt nu l-a săvârșit. Nu i-a putut declara avocatului despre acest comportament, fiindcă nu a avut nici o întâlnire confidențială cu el iar când a fost adus în sala de ședințe nu i s-a permis să discute cu avocatul. Personal nu a contestat nicăieri acțiunile ilegale ale polițiștilor din frica să nu fie din nou maltratată și pentru că nu cunoștea exact numele polițiștilor.

În scopul creării unei imagini cât mai reale, privind situația minorilor aflați în conflict cu legea, s-a efectuat o investigație a situației minorilor ($n = 61$), selectați prin metodă arbitrară, care se aflau în izolatoarele de detenție preventivă din municipiile Chișinău și Bălți. S-a utilizat metoda interviului individualizat semistrukturat și metoda observației. La fiecare interviu au participat un avocat, un asistent social și un psiholog⁹.

Datele acestei investigații arată că 85% dintre minori pe parcursul aflării în izolatorul de detenție preventivă nu au avut nici o întrevedere cu avocatul.

În cadrul interviurilor s-a demonstrat că minorii nu cunoșteau dacă avocatul care îi apără este din oficiu sau reprezintă interesele minorului în bază de contract. S-a determinat însă, că în cazul tuturor minorilor care au întrevederi cu avocatul pe parcursul detenției nu este prezent factorul care de cele mai multe ori determină comportamentul delicvent — venitul mic al familiei. Faptul dat ne-ar permite să presupunem că acei 15% de minori care au întrevederi cu avocatul au angajat apărătorul în baza unui contract.

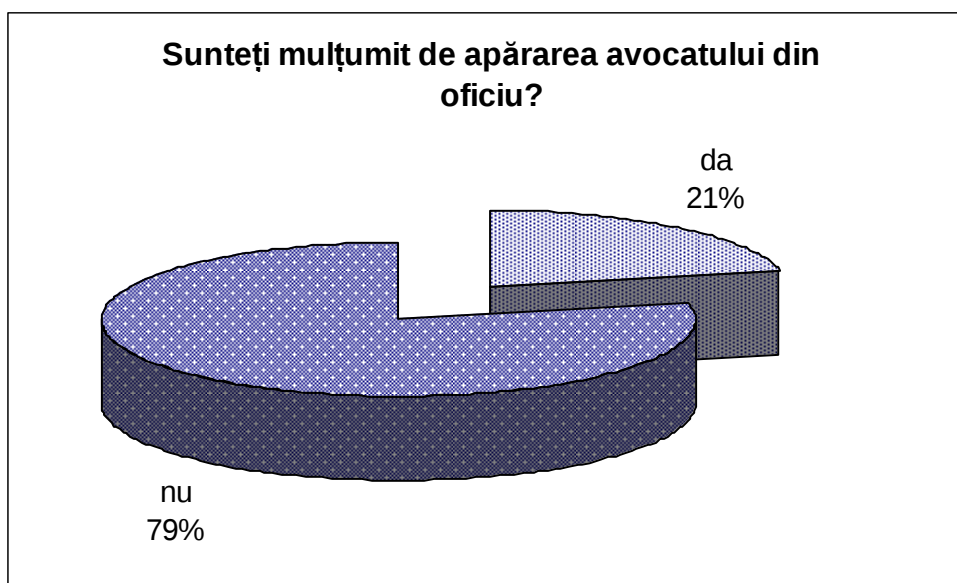
Aceste date sunt cu atât mai șocante cu cât s-a constatat că termenul de detenție al minorilor depășește 4 luni în cazul a 43% dintre minorii intervievați, detenția unora dintre ei fiind de peste 18 luni.

Cu părere de rău, avocații nu numai că nu își îndeplinesc obligația de a vizita și a comunica cu clientul lor, dar chiar le oferă sfaturi ce sunt în contradicție cu legea. Astfel, doi copii au declarat că nu au atacat hotărârile pronunțate în privința lor deoarece apărătorii lor le-au spus că aceasta poate duce la aplicarea unei pedepse mai aspre.

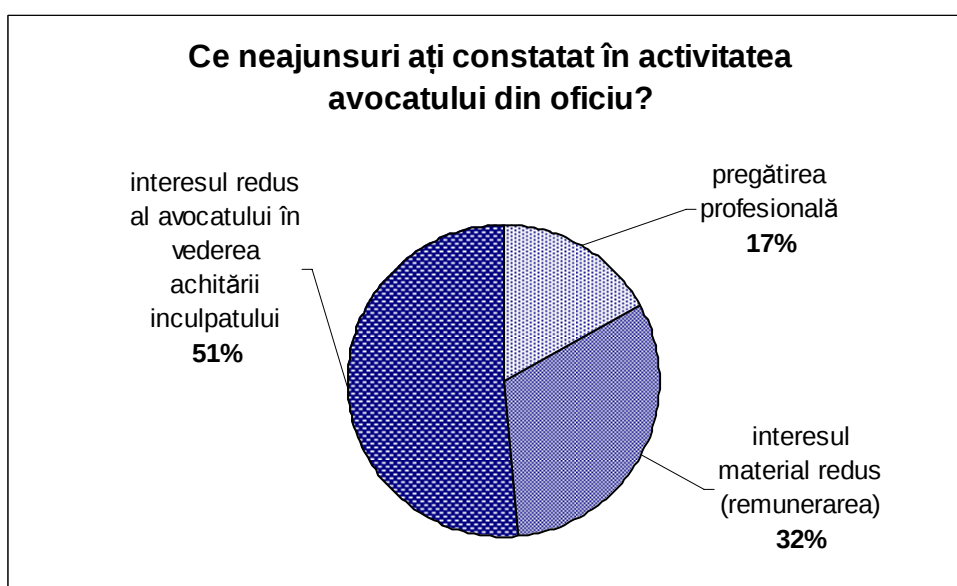
De fapt prestația proastă a avocatului a fost menționată și în cadrul unei cercetări sociologice a deținuților de diferite vârste, efectuată de IRP la începutul anului 2004 (în continuare cercetare sociologică IRP)¹⁰. Ei de asemenea au menționat prestația slabă a apărătorului.

⁹ Prelucrarea statistică a informației din cadrul celor 61 de dosare și prezentarea grafică a acestora a fost efectuată de către Alexandru Tarasov, psiholog, angajat al Institutului de Reforme Penale. Toate graficele reprezintă situația acestor 61 de copii, echipele mobile având interviuri cu mult mai mulți copii.

¹⁰ I. Dolea, V. Zaharia, S. Hanganu, Justiția penală și drepturile omului, Chișinău, 2004.

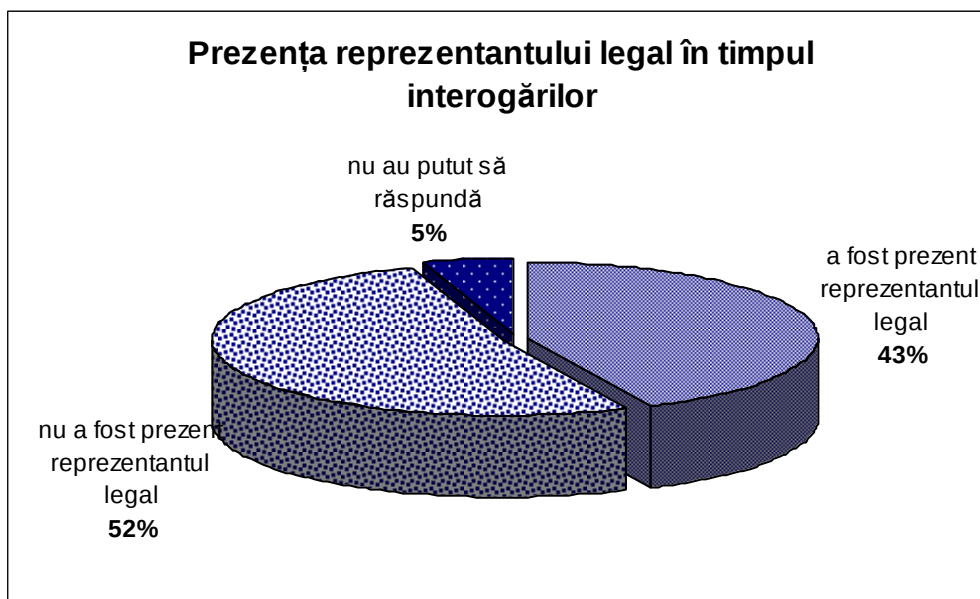
În opinia respondenților, cele mai mari neajunsuri caracteristice avocaților din oficiu sunt: interesul redus în vederea achitării clientului (51,5%), remunerarea necorespunzătoare (31,5%), pregătirea insuficientă (17,0%).

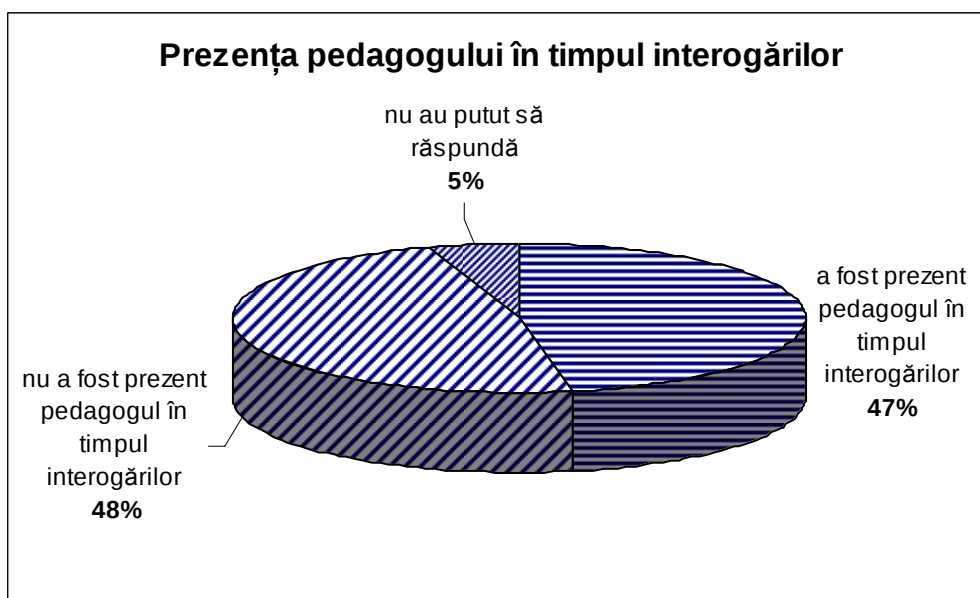
Atitudinea neglijentă a avocatului față de clienții săi duce la faptul că nici organele de stat nu au o poziție corespunzătoare față de rolul pe care trebuie să-l aibă un avocat în proces. Astfel, după cum am menționat, sunt foarte dese cazurile când un copil este audiat în cadrul urmăririi penale în lipsa avocatului. Un alt exemplu în acest sens este dosarul unei fete. Ședințele judiciare au fost numite pentru: 08.08.2003; 16.10.2003; 19.11.2003. Ea nu s-a prezentat la nici o ședință. Prin încheierea instanței, la ultima ședință a fost schimbată măsura preventivă și a fost eliberat un mandat de arestare. Deoarece la 19.11.2003 apărătorii se aflau în grevă, încheierea a fost adoptată în lipsa apărătorului.

Și mai dese sunt cazurile când acțiunile procesuale (echipele mobile s-au referit aici mai mult la audierea copiilor aflați în conflict cu legea) sunt efectuate fără prezența reprezentanților legali ai copilului sau aceștia nu sunt înștiințați la timp despre reținerea copilului.

S-a constatat că reprezentantul legal a fost prezent la interogări doar în 43% din cazuri, în 52% de cazuri nu a fost prezent, iar 5% din subiecții intervievați nu au dat un răspuns.

O situație similară s-a constatat și în cazul participării pedagogului sau a psihologului la acțiunile de urmărire penală. 48% de respondenți au afirmat că în timpul interogărilor nu a fost prezent pedagogul sau psihologul, 47% au spus că pedagogul a fost prezent, iar 5% din subiecți nu au dat un răspuns la această întrebare.

În 36% de cazuri nu a fost prezent nici pedagogul și nici reprezentantul legal.

§ 2. Dreptul de a avea un proces în termene rezonabile

Dreptul respectiv a fost introdus recent în legislația noastră și nu există o practică judiciară națională bine definită în interpretarea lui. Ținând cont de această realitate, precum și de faptul că legislația, după cum este și firesc, nu stabilește anumite termene concrete de urmărire și judecare a cauzelor penale, dreptul de a avea un

proces în termene rezonabile, este unul din drepturile copiilor aflați în conflict cu legea a cărei încălcare pare a fi cel mai dificil de stabilit și totodată, unul dintre drepturile care poate fi cel mai ușor încălcat.

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, art. 40 p. 2 b) stipulează că orice copil suspectat sau acuzat de o încălcare a legii penale are dreptul la examinarea cauzei fără întârziere de către o instanță judiciară, competentă, independentă și imparțială, după o procedură echitabilă conform prevederilor legii. După cum am menționat, în conformitate cu art. 20 al. 3 al Codului de Procedură Penală al R.M., urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuți, învinuiți, inculpați arestați preventiv, precum și minori, se fac de urgență și în mod preferențial.

Grupele mobile ale IRP au identificat mai multe cazuri în care a fost considerat că dreptul de a avea un proces în termene rezonabile a fost încălcat. Din spusele copiilor, cea mai evidentă a fost încălcarea acestui drept de către autoritățile judecătorești. Astfel, în cazul unui copil în vârstă de 16 ani, învinuit în săvârșirea unui viol (art. 171 alin. 2 Cod Penal al R.M.), din spusele minorului, confirmate și de reprezentanții izolatorului de anchetă nr.3, termenul urmăririi penale a fost artificial prelungit. O dată cu punerea pe rol a cauzei penale (septembrie 2003) s-au comis următoarele greșeli:

1. Ședința preliminară s-a petrecut cu zece zile mai târziu decât prevede art. 345 al Codului de Procedură Penală al R.M., cu atât mai mult cu cât alin. 1 al art. 345 al Codului de Procedură Penală al R.M. stipulează că „ședința preliminară în cauzele în care sînt inculpați sau arestați minori se face de urgență și cu prioritate”.

2. Ședința de judecată a avut loc în luna octombrie 2003 și a fost amânată pentru luna februarie 2004.

În așa mod au fost încălcate prevederile art. 345 al. 2 care stabilesc că în cazul posibilității de judecare a cauzei în procedură de urgență, judecătorul pune cauza pe rol fără a ține ședința preliminară și ia măsurile necesare pentru pregătirea și desfășurarea ședinței de judecată a cauzei, ca aceasta să nu fie amânată.

Acest drept a fost încălcat și în cazul unui alt copil, de asemenea în vârstă de 16 ani, învinuit de săvârșirea mai multor infracțiuni prevăzute de art. 195 alin. 1 Cod Penal al R. M. Infracțiunile au fost comise în lunile aprilie-septembrie 2002 în mun. Chișinău. Cu toate că inculpatul minor a recunoscut fapta ce i se incriminează și a contribuit la desfășurarea anchetei, el se află în detenție deja de 14 luni, dintre care 9,5 luni cauza se examinează la judecătoria Buiucani.

Într-un alt caz, în care s-a considerat că s-a încălcat acest drept: dosarul penal în instanța de fond a fost examinat timp de un an și trei luni. În toată această perioadă minorul se află în arest. O minoră de 17 ani, care a săvârșit o infracțiune prevăzută de art. 186 alin. 2 Cod Penal al R.M. anterior nu a fost condamnată, de la această dată până la momentul interviului nu a participat la nici o ședință judiciară, deoarece acestea nu au avut loc timp de 8 luni. Cu toate că a recunoscut fapta și a contribuit la desfășurarea anchetei, inculpata minoră se află deja în detenție 8 luni, iar cauza se examinează în prima instanță.

De multe ori încălcarea dreptului la judecarea cauzei în termene rezonabile are loc din motiv că judecata se amână pe perioade lungi de timp fără vreun argument serios.

Conform art. 330 al Codului de Procedură Penală în cazul în care se constată că inculpatul suferă de o boală gravă care îi împiedică participarea la judecarea cauzei, instanța dispune suspendarea judecării cauzei. Art. 331 stabilește că în cazul în care cauza nu poate fi judecată din motivul neprezentării în ședință a uneia din părți sau a martorilor ori din alte motive întemeiate, instanța, în urma consultării părților, decide amânarea ședinței și dispune părții obligate să prezinte probe și să ia măsurile respective pentru asigurarea prezenței persoanelor care nu s-au prezentat și pentru asigurarea judecării cauzei la data fixată de instanță.

Dacă în procesul judecării cauzei apare necesitatea de a administra noi probe sau de a modifica învinuirea adusă inculpatului în sensul agravării ei, precum și în legătură cu alte circumstanțe, instanța, amână ședința de judecată pe o perioadă respectivă de timp, **convenind cu părțile asupra datei continuării ședinței**. La luarea hotărârii privind amânarea ședinței, președintele numește data, ora și locul ședinței, iar părțile și persoanele prezente la această ședință sunt obligate să se prezinte la data numită fără a fi citate suplimentar.

Echipele mobile au depistat un caz când amânarea a avut loc pe un termen nelimitat ceea ce contravine art. 331.

§ 3. Alte drepturi

În cadrul vizitelor au fost identificate și alte încălcări ale drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea.

Un drept care este încălcat deseori este faptul că atât la urmărirea penală cât și în instanța de judecată durata audierii depășește normele stabilite de art. 479 al Codului de Procedură Penală al R. M., care prevede că „audierea bănuțului, învinutului, inculpatului minor se efectuează în condițiile art.104 și nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore”.

Într-un caz particular a fost stabilit că minorul era audiat câte 5 ore pe zi fără întrerupere și era impus să recunoască vina, aplicându-se metode psihice de influență.

Nu știm din care motive, dar copiii de multe ori nu sunt informați despre anumite lucruri sau opinia lor poate să nu fie solicitată.

În cadrul sondajului foarte mulți intervievați au declarat că nu au fost informați despre efectele condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei. Conform prevederilor art. 90 Cod Penal R.M., la condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, instanța de judecată este obligată să explice atât sensul acestui articol, cât și consecințele în caz de eschivare de la executarea pedepsei aplicate, consecințele comiterii unei noi infracțiuni, precum și modul, locul executării pedepsei. Aceste prevederi se conțin și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cadrul examinării cauzelor privind infracțiunile săvârșite de minori”. În majoritatea cazurilor organele abilitate nu au explicat corect minorilor care sunt urmările încălcării modului de ispășire a pedepsei în cazul suspendării acesteia.

Majoritatea minorilor au declarat că dacă ar fi fost informați despre consecințele drastice în cazul în care vor mai comite o infracțiune în termenul de probă, ei nu ar fi comis infracțiunile respective.

Totodată s-a constatat că minorilor cărora deja li s-a pronunțat sentința, copiile acesteia li se înmânează târziu. Conform art. 399 al Codului de Procedură Penală al R. M., în termen de 3 zile de la pronunțarea sentinței sau a dispozitivului ei, **inculpatului arestat** i se înmânează copia sentinței sau a dispozitivului ei. Într-un caz au trecut deja 1,4 luni de la pronunțarea sentinței, dar minorul așa și nu a primit sentința redactată.

După cum am mai menționat, în unele situații instanța nu a informat inculpatul condamnat despre faptul că are dreptul de a face apel. Chiar dacă procedura dată a avut loc în realitate, problema este că acest lucru nu a fost perceput de către copil și el nu a știut despre aceasta.

Într-un caz, la momentul trimerii cauzei penale în instanța de judecată minorul a suferit un accident rutier în urma căruia timp de aproximativ două luni a fost internat în spital într-o stare gravă. Din motivul neprezentării la ședința de judecată i-a fost schimbată măsura preventivă, în acest mod încălcându-se prevederile art. 321 al. 5 al Codului de Procedură Penală al RM și anume: “În caz de neprezentare nemotivată în ședința de judecată a inculpatului instanța are dreptul de a ordona aducerea silită a inculpatului și de a-i fixa sau schimba măsura preventivă...”

În două cazuri a fost depistată încălcarea dreptului la interpret. Un minor a declarat că unele interogări se petreceau în limba rusă fără a fi asigurată prezența unui interpret. Conform art. 16, alin. 1 al Codului de Procedură Penală al RM, limba în care se desfășoară procesul este limba de stat. Chiar dacă procesul are loc în altă limbă, persoana care nu cunoaște această limbă are dreptul de a fi asistată de un interpret.

În cel de-al doilea caz minorul care era rus de naționalitate și nu cunoștea bine limba română, la urmărire nu a fost asistat de interpret. Conform art. 16, p. 2 al Codului de Procedură Penală al R.M „persoana care nu posedă sau nu vorbește limba de stat are dreptul să ia cunoștință de toate actele și materialele dosarului, să vorbească în fața organului de urmărire penală și în instanța de judecată prin interpret”.

De asemenea, din spusele minorului, nu i s-a asigurat dreptul de a face declarații, demersuri, de a lua cunoștință de toate materialele dosarului cu ajutorul interpretului, de ale cărui servicii a beneficiat doar în instanța de judecată. Acest fapt contravine prevederilor art. 16 al Codului de Procedură Penală al R.M.

§ 4. Condițiile deținerii

Deținerea îndelungată a minorilor în penitenciar, după cum se va arăta în continuare, are repercusiuni grave care se manifestă la toate etapele de constituire a personalității. Chiar și deținerea pentru scurt timp duce la schimbări importante care pot pune baza formării unei persoane antisociale. De aceea este important ca deținerea copiilor să fie făcută ca o excepție și pe un termen cât mai scurt, în condiții în care efectele deținerii ar fi diminuate maximal posibil.

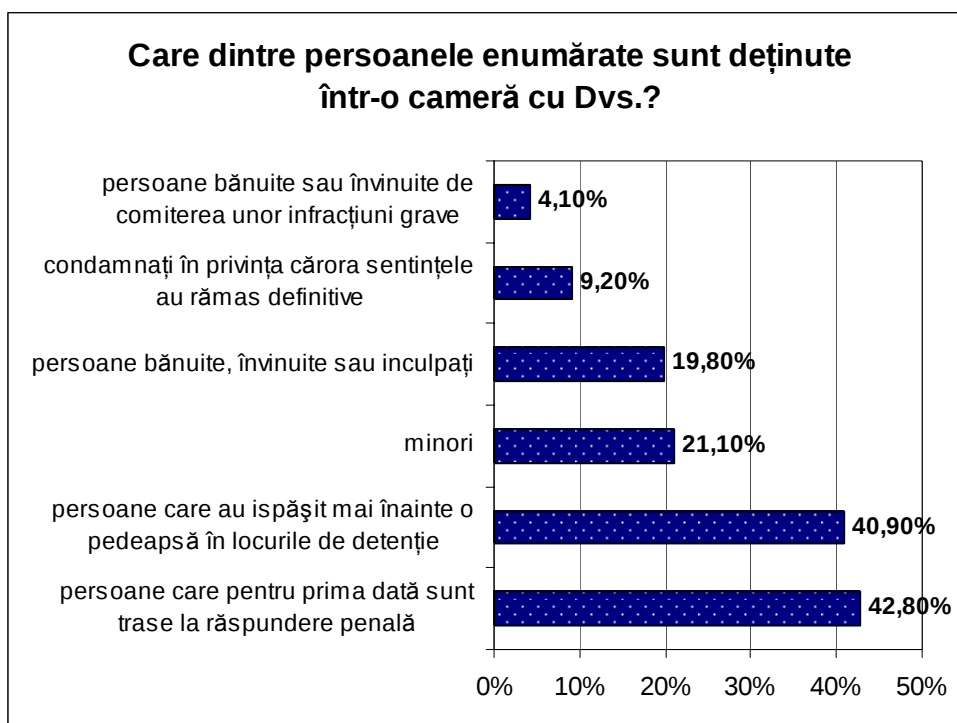
Putem menționa că, potrivit spuselor copiilor, condițiile în care se dețin oferă unele soluții pentru problemele enunțate mai sus. Astfel, majoritatea minorilor au declarat că în instituții se respectă igiena, dâșii se

află în relații prietenești cu colegii de cameră. De asemenea sunt stabilite raporturi agreabile cu lucrătorii instituției. În timpul liber majoritatea au indicat că joacă dame, desenează, iar uneori se uită la televizor.

Cu toate acestea, însă există încă multe lucruri care trebuie corectate în această privință. Deseori copiii se află într-o cameră în număr prea mare, ei sunt repartizați câte șapte, zece și chiar mai mulți. Atare situații nu mai permit ca la plasarea copiilor să se țină cont de particularitățile lor și de normele de spațiu recomandate. În așa fel, de multe ori se încalcă prevederea legală conform căreia la repartizarea în camere a minorilor se va ține cont de vârsta acestora, de dezvoltarea fizică și intelectuală, de calitățile morale.

Este interesant că problema repartizării în camere a fost menționată și în cercetarea sociologică a IRP. În concluzie se menționează drept îngrijorător faptul că în camerele izolatoarelor de arest preventiv minorii și persoanele care se află pentru prima dată după gratii sunt deținuți împreună cu persoanele bănuite sau învinuite de săvârșirea unor infracțiuni grave și deosebit de grave și cu recidiviști deosebit de periculoși.

Faptul că nu se ține cont de cerințele legii la repartizarea în camere poate duce la diferite încălcări. Spre exemplu un minor a declarat că relațiile cu colegii de cameră nu sunt satisfăcătoare. Din spusele lui, cei mari îi impun în mod autoritar reguli de trai în detenție.

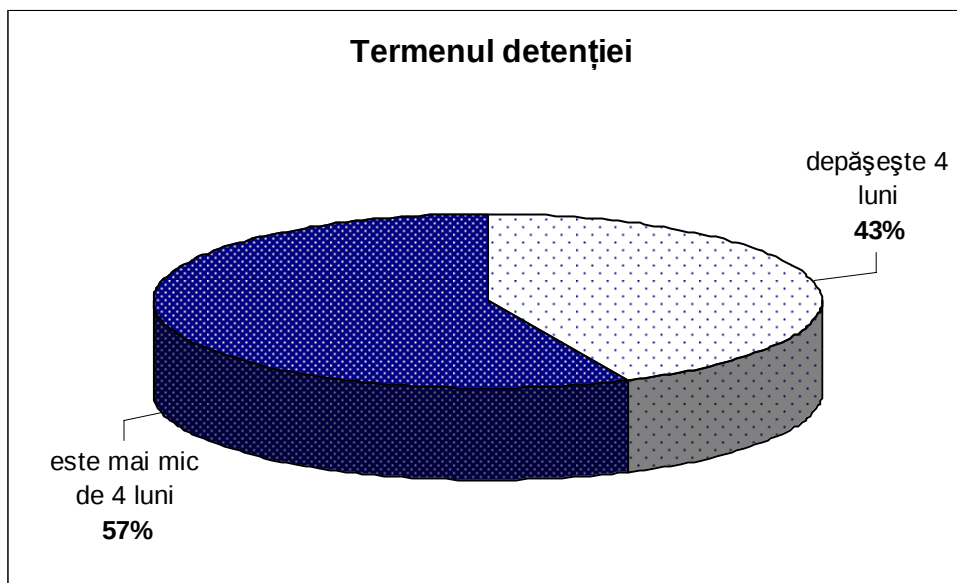

Nedorind nicidecum să le accepte aceasta îl stresează foarte mult. Pentru el regulile ce i se impuneau nu prezentau interes. Din acest motiv a fost agresat fizic, este neglijat și tratat cu batjocură și indiferență. El nu poate schimba starea de lucruri, pentru că regulile sunt altele decât la libertate.

Într-un alt caz, cu toate că sentința intrase deja în vigoare, minorul continua să fie ținut împreună cu persoanele minore care nu au fost condamnate. Situația dată vine în contradicție cu art. 14 al Legii cu privire la arestarea preventivă care stabilește că persoanele bănuite, învinuite sau inculpați sunt deținuți separat de condamnați în privința cărora sentințele au rămas definitive.

În contextul unor asemenea încălcări vom exemplifica prin faptul că o minoră se deținea într-o cameră împreună nu numai cu persoane condamnate, dar și cu maturi. Prin asemenea acțiuni se încalcă prevederile Legii R.M. „Cu privire la arestarea preventivă” ce prevede că minorii ce dețin separat de majori.

În aprecierea echipelor mobile, de foarte multe ori minorii se află nejustificat timp îndelungat în stare de arest. Un factor ce duce la o asemenea stare de lucru este încălcarea dreptului la un proces în termene rezonabile.

Ca urmare a deținerii îndelungate a copiilor au fost constatate mai multe efecte. Astfel după șase luni de deținere un copil a ajuns la o creștere a agresivității sale față de victimă. În cazul unui alt minor, aflarea lui în izolator de mai bine de 10 luni ar putea conduce la creșterea dependenței. Copilul a mărturisit că principalele ocupații sunt somnul și hrana, care îl vor domina, probabil, și atunci când se va întoarce la libertate.

§ 5. Tratamentul la care sunt supuși minorii din partea organelor de stat și a altor persoane

Atitudinea persoanelor care intră în contact cu copiii aflați în conflict cu legea, de asemenea reprezintă un moment important în evaluarea respectării drepturilor acestora.

În timpul observațiilor făcute de echipele mobile ale IRP s-a constatat că atitudinea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești față de copiii aflați în conflict cu legea în puține cazuri este favorabilă acestora, iar în cele mai multe cazuri este una lipsită de interes sau chiar agresivă, dușmănoasă.

Interviurile cu minorii bănuți, învinuiți denotă că pe parcursul urmăririi penale ei sânt deja tratați deschis de către reprezentanții organelor de urmărire penală ca fiind infractori, în pofida art. 8 al Codului de Procedură Penală al R. M. care stipulează „prezumția nevinovăției”: „*Persoana acuzată de săvârșirea unei acțiuni este prezumată nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită, în modul prevăzut de Codul de Procedură Penală al RM, într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale și nu va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă*”.

Mai mulți minori au comunicat că sunt tratați ca niște criminali, care nu au perspectiva de a se reeduca. O asemenea atitudine față de ei într-un fel le facilitează organelor de urmărire trecerea peste bariere psihologice în aplicarea unui tratament ilegal.

Cu toate că numeroși copii au declarat că nu au fost bătuți, au fost mulți și din acei care au spus că au fost bătuți. Unii chiar au fost supuși la tratamente mult mai crude decât o simplă bătaie.

Am menționat deja cazul unui minor care s-a plâns că a fost maltratat de polițiști după ce l-au arestat. Fiind ferecat în cătușe, ei l-au încuiat în safeu și de aceea dânsul a recunoscut vinovăția în săvârșirea încă a unui jaf, pe care de fapt nu l-a săvârșit. Nu i-a putut declara avocatului despre acest comportament, fiindcă nu a avut nici o întâlnire confidențială cu el iar când a fost adus în sala de ședințe nu i s-a permis să discute cu avocatul. Personal nu a contestat nicăieri acțiunile ilegale ale polițiștilor din frica să nu fie din nou maltratat și pentru că nu cunoștea exact numele polițiștilor.

O minoră a declarat că atunci când a fost reținută pentru prima dată a fost bătută de către polițiști și violată de către procurorul de la Ceadâr Lunga. Mai mult decât atât, ea susține că a fost bătută de către procuror în prezența anchetatorului. Și în penitenciarul în care era deținută a fost bătută.

În majoritatea cazurilor se pare că minorii sunt bătuți ca aceștia să recunoască săvârșirea infracțiunilor de care sunt învinuiți. Echipelile mobile ale IRP au întâlnit cazuri când intervievații au declarat că organul de urmărire penală le propune să recunoască și alte infracțiuni. De exemplu un minor a declarat că anchetatorul i-a propus să mai recunoască și alte infracțiuni pe care nu le-a comis, sugerându-i ideea că oricum va fi condamnat la detenție.

Într-un alt caz minorul anterior a fost condamnat în baza art. 119 alin. 2 al Codului Penal și i-a fost aplicată pedeapsa conform art. 43 al Codului Penal-un an condiționat. În acest termen de probă, a săvârșit o infracțiune prevăzută de art. 119 alin. 3 Codului Penal. Minorul recunoaște furtul săvârșit. A comunicat că a fost restituită paguba materială în sumă de 250 lei. Totodată i se incriminează participarea la un jaf cu un adult. Această infracțiune minorul nu o recunoaște, dar a semnat procesul verbal de interogare deoarece, din spusele lui, a fost bătut.

Prin asemenea acțiuni, pe lângă alte norme juridice, au fost încălcate și prevederile art. 21 al Codului de Procedură Penală al R.M., care stipulează că nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa; au fost încălcate prevederile art. 37 din Convenția “Cu privire la Drepturile Copilului”, care stabilesc că “nici un copil nu va fi supus torturii sau altor tratamente ori pedepse crude, degradante sau inumane...”

Conform art. 94, alin. 1, p. 1, 2 al Codului de Procedură Penală al R. M., datele obținute prin aplicarea violenței, amenințărilor sau a altor metode de constrângere sunt neadmise ca probe. Unii minori au indicat că, deși despre tratamentul la care au fost supuși au informat avocatul sau procurorul, nu au fost luate măsurile corespunzătoare.

Dacă minorul care a săvârșit infracțiunea este pentru prima dată pe banca acuzaților, a comis o crimă mai puțin gravă, una dintre opțiunile neprivative de libertate este condamnarea cu privare de libertate condiționat. De cele mai multe ori, după condamnarea condiționată nu se mai efectuează cu copilul vreo activitate de profilaxie și de reintegrare socială. Întorcându-se la școală profesorii îl neglijează, căci „este un criminal”, părinții nu mai au nici o încredere în el, chiar dacă au avut-o și cei mai înțelegători devin din nou prietenii, al căror cerc se lărgeste chiar inclusiv prin cei care au un trecut infracțional. În această ordine de idei, un minor a declarat că până la vârsta de 14 ani a mai comis infracțiuni similare, dar nu a fost atras la răspundere pe motiv că nu avea vârsta admisă pentru un asemenea proces și nimeni nu l-a informat despre eventualele consecințe ale comiterii unei infracțiuni. În ultimul timp era ignorat de tatăl său, polițistul de sector, de câte ori îl întâlnea îi făcea percheziții în prezența consătenilor, deseori era bătut.

Un alt minor a relatat echipelor mobile că după prima condamnare la școală era tratat ca un criminal atât de colegi cât și de pedagogi, iar un al treilea a spus că pe parcursul executării pedepsei, după prima condamnare, permanent era insultat și umilit de către polițistul de sector.

O asemenea atitudine atât din partea organelor, cât și din partea societății, de obicei generează înclinarea copiilor spre legături mai strânse cu persoane cu un trecut criminal pentru că acestea sunt unicele care îi înțeleg și îi acceptă.

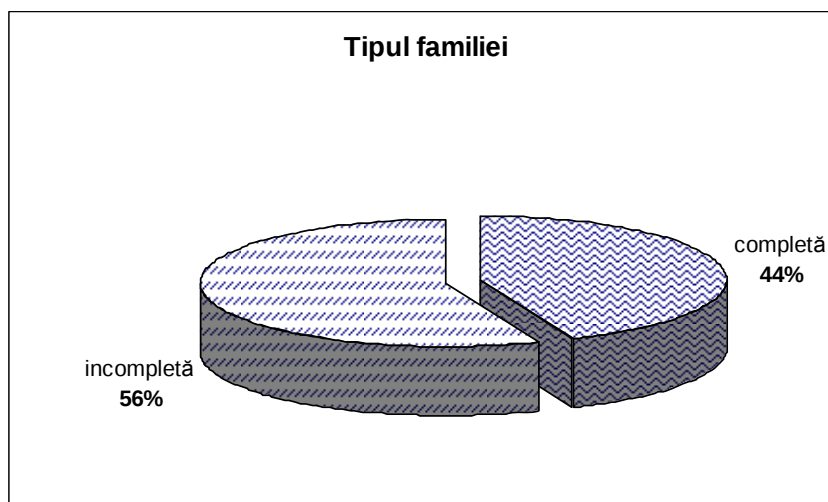
Capitolul V

Infracțiunile săvârșite de către minorii care au fost intervievați de către echipele mobile ale IRP

§ 1. Profilul social al minorilor

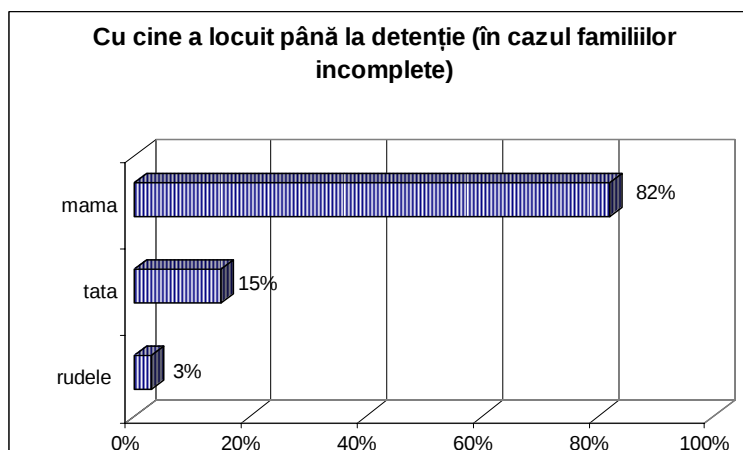
Statistica arată că mulți dintre adolescenții care au săvârșit infracțiuni provin din familii social-vulnerabile. Un portret psiho-social al unui adolescent care este tras la răspundere reflectă trăsăturile celor trei domenii de bază în care el este implicat: familia, școala, timpul liber („Trudnie sudibi podrostkov - kto vinovat? M., 1991).

Un rol central în formarea valorică a personalității îl ocupă familia. Familiile nefavorabile constituie cauza de bază ce determină dinamica și starea infracțiunilor săvârșite de către minori. Acest tip de familie însumează o serie de caracteristici negative: defecte în structura familiei, relații conflictuale în interiorul acesteia și cu rețeaua socială. Factori catalizatori pentru dezvoltarea unui asemenea tip de familie sunt condițiile materiale și de trai grele ale familiei, faptul că unul sau mai mulți membri ai familiei sunt bolnavi, nivelul cultural scăzut ș.a.

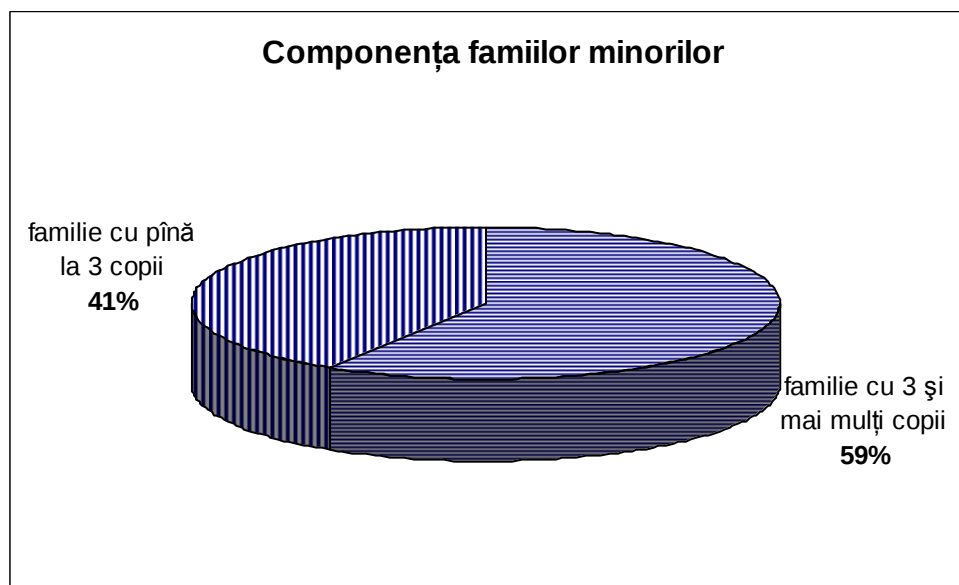

Cercetarea efectuată de A. Tarasov, psiholog, colaborator al IRP, încearcă să determine structura familiei minorilor aflați în penitenciar. Din numărul total de minori doar 44% fac parte din familii complete, iar majoritatea lor (56%) provin din familii în care copiii sunt educați în lipsa unuia sau a mai multor membri ai familiei.

Cea mai mare parte a minorilor care provin din familii incomplete locuiesc cu mama (82%), doar 15% cu tata și 3% au locuit la rude. Lipsa unui model bărbătesc „sănătos” devine un factor important în determinarea comportamentului băieților.

Alt element ce determină structura familiei de origine este numărul de copii educați de aceasta. În 59% din cazuri minorii provin din familii cu 3 și mai mulți copii, iar 41% din minori provin din familii în a căror componență sunt mai puțin de trei copii.

Minorii care provin din familii incomplete și, în același timp, cu mulți copii constituie 34,42%.

Alt element esențial ce caracterizează familia este relația dintre membrii ei.

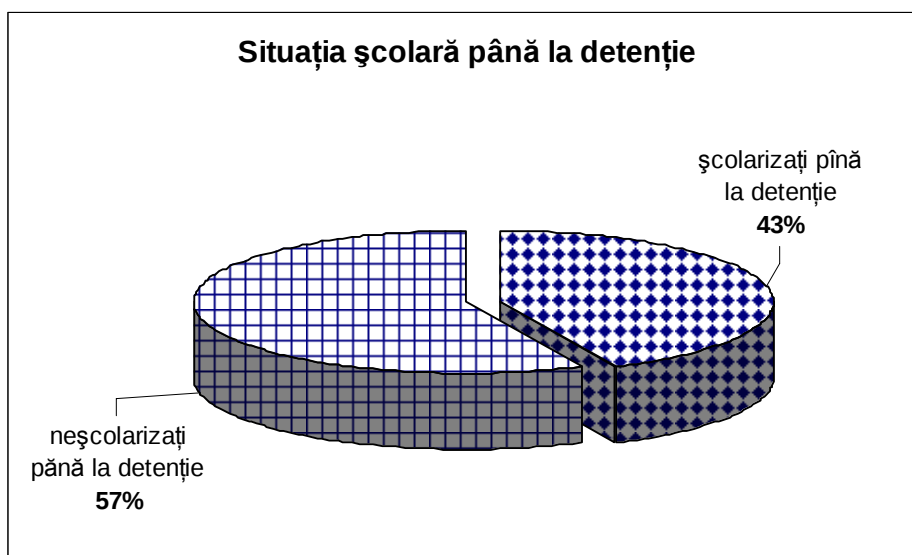
S-au stabilit 5 categorii de relații dintre membrii familiei și minorul aflat în arest. Existența unei relații satisfăcătoare cu familia se subînțelege atunci când în trecut chiar și dacă existau conflicte între minor și membrii familiei, acestea erau neesențiale; în cazul când minorul are o susținere morală și materială pe parcursul deținerii sale în penitenciar, el afirmă ca îi lipsește casa și îi este dor de membrii familiei, respectă și este respectat de familia sa. 63,9% din minori au afirmat ca relația lor cu familia este satisfăcătoare. Altă categorie de relații ce s-a evidențiat este relația „satisfăcătoare cu membrii familiei, tensionată doar cu tata”. S-a determinat că 8,2% dintre minori au avut relații tensionate cu tatăl. 13,1% dintre minori au afirmat că sunt în relații tensionate cu familiile lor, acasă deseori aveau loc certuri, nu erau ascultați și înțeleși, erau maltratați fizic și psihologic. 9,8% dintre minori nu au vreo relație cu familia, 5% dintre cei chestionați nu au putut să răspundă.

Relația minorului cu familia pe parcursul detenției

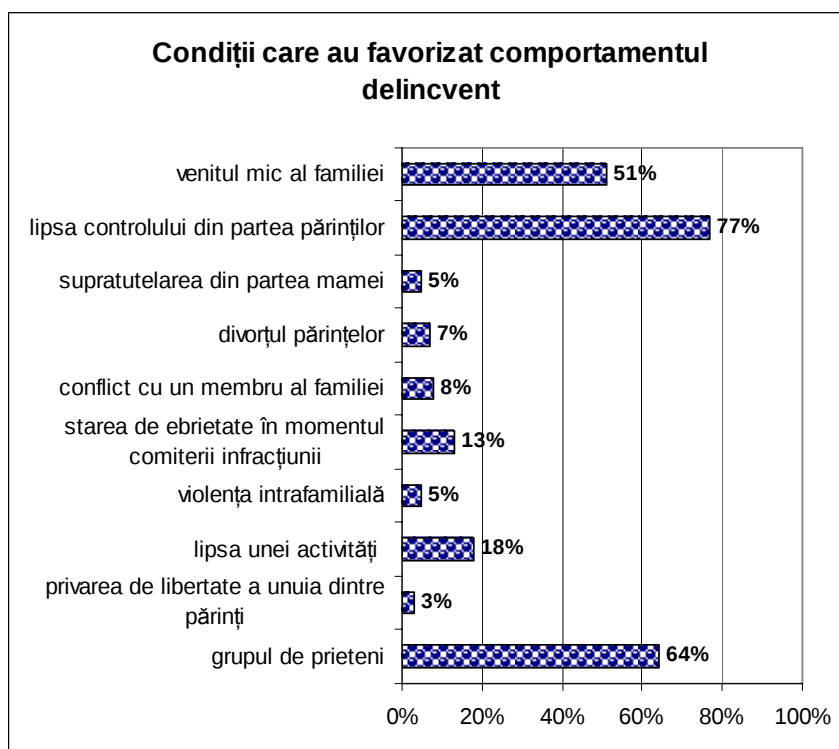
Satisfăcătoare	63,9%
Satisfăcătoare, tensionată doar cu tata	8,2%
Tensionată	13,1%
Lipsește	9,8%
Nu au putut să răspundă	5%

În mod normal cea mai mare parte a timpului, adolescenții o petrec la școală. Însă din variate motive, o parte dintre minorii plasați în izolator nu au frecventat școala. Cauzele, de obicei, sunt aceleași: lipsa resurselor de întreținere a familiei, alcoolizarea părinților, relații conflictuale cu pedagogii din școala în care a învățat minorul etc.

Minorii care au frecventat școala până la momentul arestului constituie 43%, cei care au abandonat-o mai devreme, sau nu au frecventat școala niciodată sunt 57%.

Pe parcursul interviurilor realizate, unul dintre obiectivele propuse a fost să se identifice condițiile de bază ce au determinat săvârșirea infracțiunilor și care este rata lor. Din lista totală de condiții trei s-au evidențiat ca esențiale:

1. Lipsa controlului din partea părinților, a unei atitudini responsabile față de comportamentul propriului copil și lipsa timpului pentru a acorda atenție copilului este prezent la 77% din subiecți.

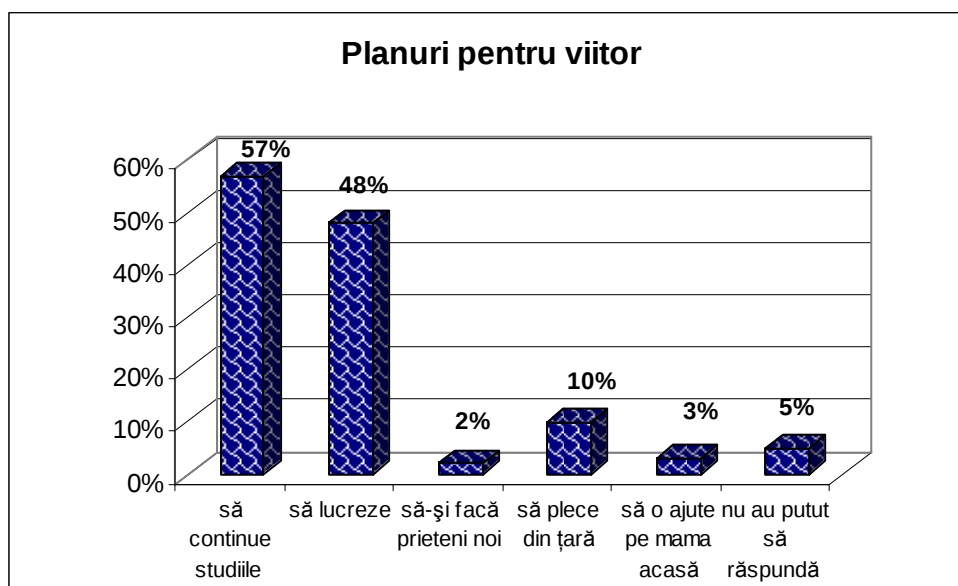
2. Pe al doilea loc se plasează factorul de grup, astfel, în cazul a 64% dintre minori, prietenii au fost cei care au acceptat sau au stimulat comiterea infracțiunii.

3. Starea materială precară a familiei, deși nu este condiția cea mai frecventă constatată în acest studiu, are totuși o poziție semnificativă, fiind determinată în cazul a 51% dintre minori.

Lipsa unei activități a fost o condiție importantă pentru 18% minori, starea de ebrietate a influențat săvârșirea infracțiunii de către 13% dintre minori, 8% dintre minori erau în conflict cu un membru al familiei, 7% au mers pe calea delincvenței după ce părinții au divorțat, 5% de infracțiuni au avut și motivul supra-tutelării din partea mamei, acestea fiind infracțiuni în special grave, cum ar fi omorul și violul. Situația ce a determinat

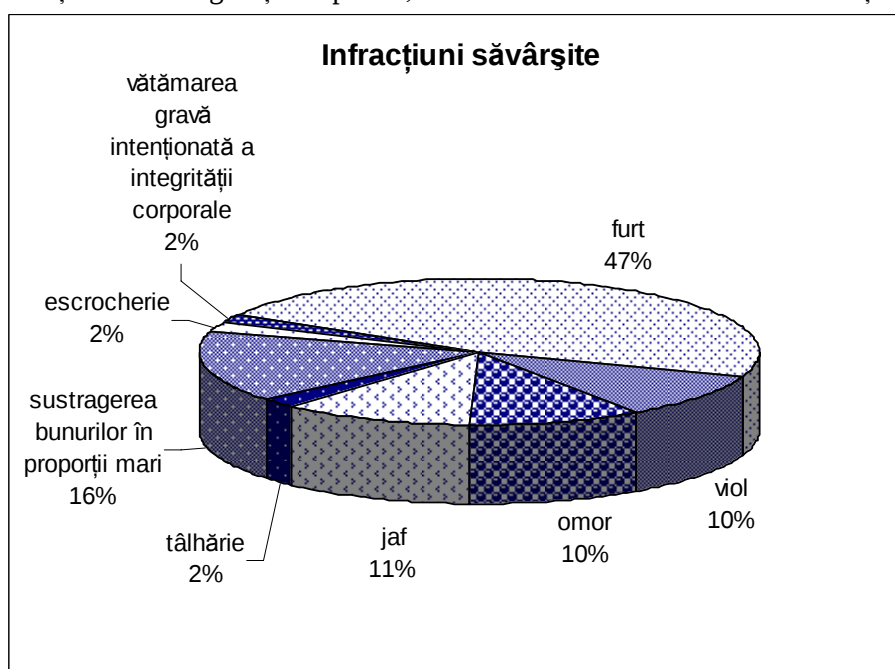
5% dintre minori să comită infracțiuni a fost violența intrafamilială. În 3% din cazuri o condiție importantă a fost privarea de libertate a unuia dintre părinți și urmările care derivă din aceasta.

Pentru a fi posibilă stabilirea unor căi de recuperare a minorilor care riscă să nimerească în penitenciar, sau care deja se află în penitenciar, este necesar să se facă o investigație privind planurile pe care aceștia ar vrea să le realizeze odată cu ispășirea pedepsei. Satisfacerea acestor planuri, în mare parte ar favoriza reducerea numărului de recidivări, reintegrarea socială devenind și mai ușoară. Reieșind din vârsta acestor persoane — 14-18 ani, situația socială și materială de până la detenție, a fost posibilă determinarea unor categorii de planuri ale acestora. Ar dori să-și continue studiile, după ce vor ispăși pedeapsa, 57% de minori, să lucreze 48%, 10% ar vrea să plece din țară, 3% la întoarcere intenționează să-și ajute mama, 2% vor să-și facă prieteni noi, iar 5% nu au putut să dea un răspuns cu referire la planurile lor de viitor.

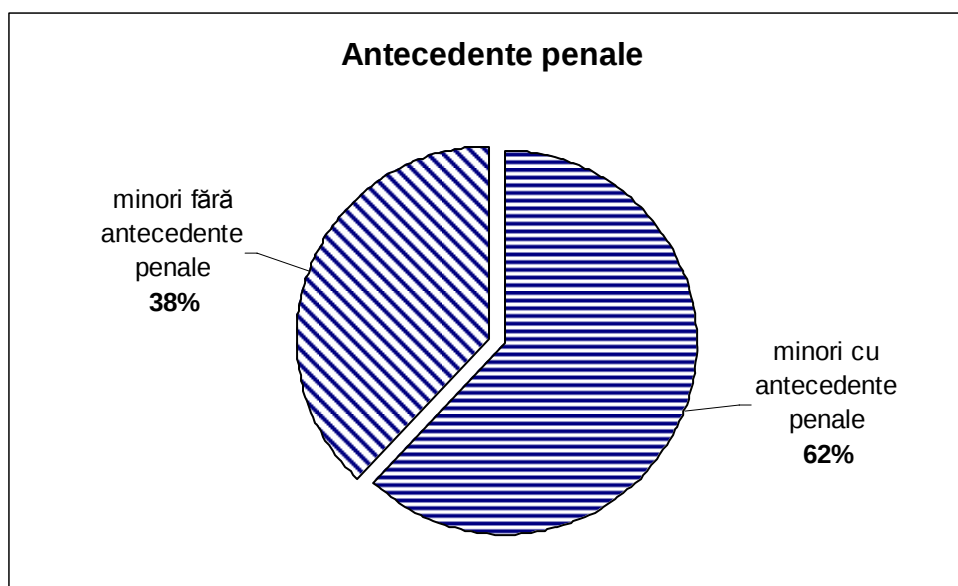

§ 2. Infracțiunile săvârșite de către minori

Cele mai frecvente infracțiuni sunt cele cu caracter economic, acestea constituind 78% din numărul total de infracțiuni (47% furt, 15% sustragerea bunurilor în proporții mari, 12% jafuri, 2% escrocherii, 2% tâlhării). Este impunător și numărul de infracțiuni deosebit de grave, cum ar fi omorul premeditat 10%, violul 10%, 2% vătămarea gravă intenționată a integrității corporale, adică 22% din numărul total de infracțiuni.

A fost posibilă categorisirea minorilor în două grupuri: minori cu antecedente penale și minori fără antecedente penale.

Minori atrași la răspundere penală repetat constituie 63%, 37% fiind pentru prima dată trași la răspundere.

Minorii cu antecedente penale sunt plasați în izolator în 36% din cazuri pentru furt, 10% pentru jaf, 6% pentru sustragerea bunurilor în proporții mari, 5% pentru omor, și câte 2% pentru viol, tâlhărie și escrocherie. Datele comparative demonstrează, că din grupul de minori fără antecedente penale, aflați în izolator, 11% sunt pentru furt, 9% pentru sustragerea bunurilor în proporții mari, 8% pentru viol, 5% pentru omor și câte 2% pentru jaf și vătămarea intenționată gravă a integrității corporale.

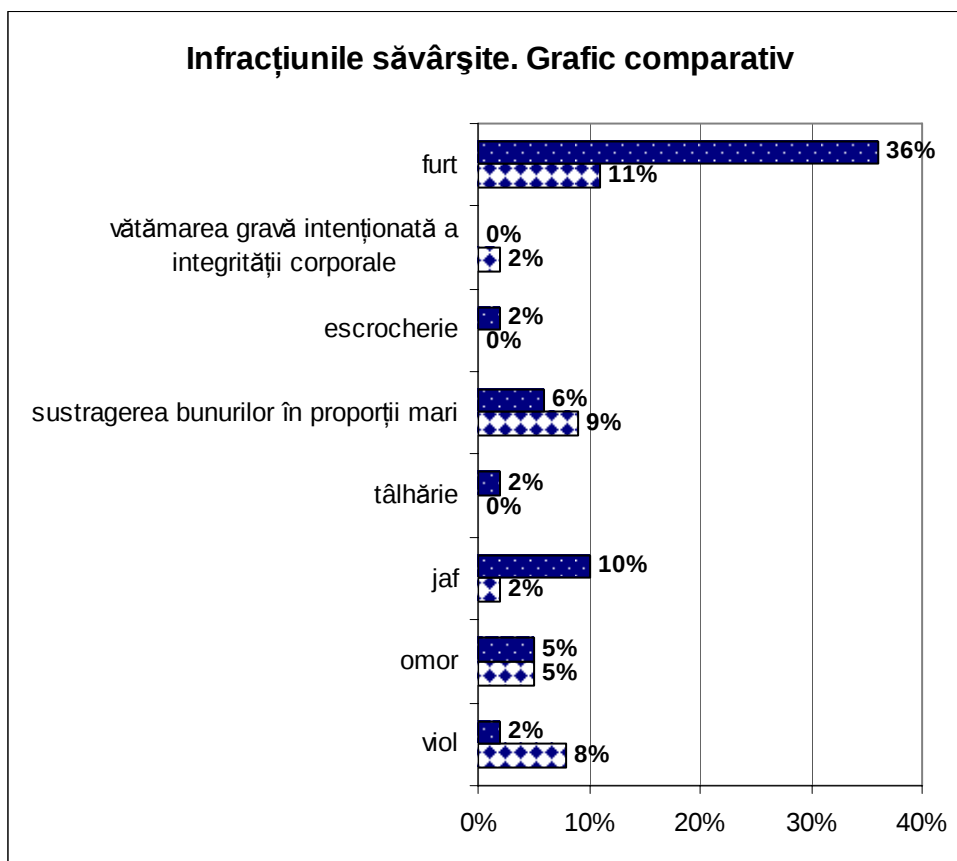
Numărul sporit de infracțiuni cu caracter economic, comise de minorii cu antecedente penale plasați în izolator ar putea avea următoarele explicații:

- Antecedentul penal servește ca argument pentru organele de urmărire penală să plaseze minorul în izolator, pentru a preveni repetarea infracțiunii în procesul de urmărire penală. Minorii fără antecedente penale, bănuți de săvârșirea furturilor sunt mai rar plasați în izolator și doar în cazurile în care într-adevăr prezintă vreun pericol, sau nu au un loc stabil de trai, ceea ce ar împiedica desfășurarea normală a procesului de urmărire penală.

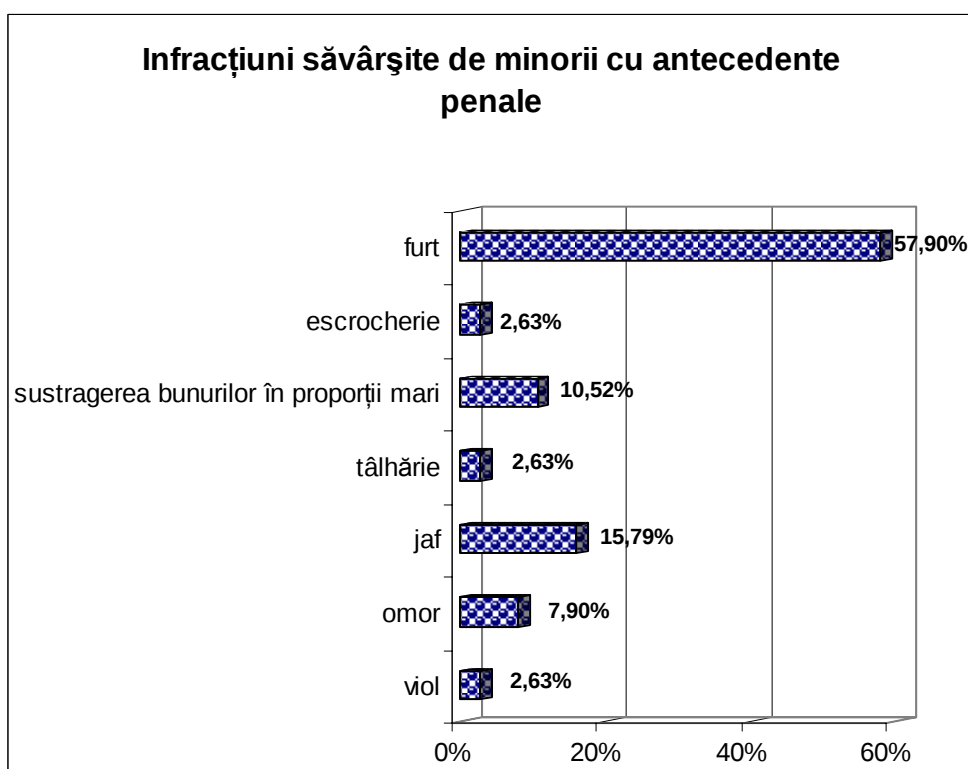
- Lipsa unor servicii de resocializare a minorilor în conflict cu legea. Frecvente sunt cazurile când minorii condamnați nu pot să se reintegreze în comunitatea școlară, nu pot să găsească un loc decent de lucru, sunt lipsiți de vreo ocupație și de surse de existență.

- Aderarea la grupurile criminale, ca rezultat minorii fiind atrași la săvârșirea infracțiunilor ce ar spori acumulările în „bugetul comun” și ar favoriza creșterea încrederii față de acesta din partea infractorilor mai experimentați, în același timp fiind pierdută încredere din partea comunității „normale”.

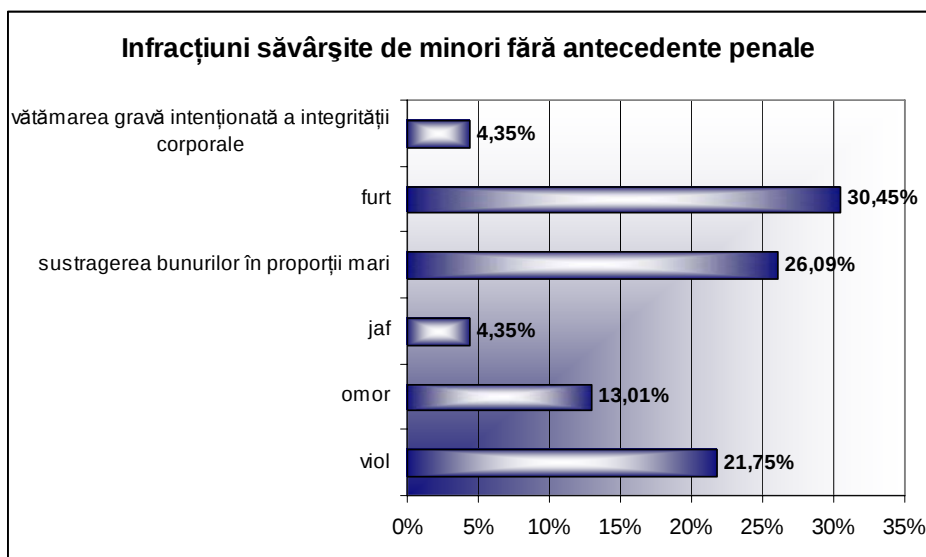
Pentru a fi observată mai bine ponderea categoriilor de infracțiuni săvârșite de fiecare grup de minori, cu antecedente penale și fără antecedente penale, s-a efectuat analiza tipurilor de infracțiuni săvârșite pe grupuri separate.

Numărul de infracțiuni cu caracter economic săvârșite de minorii cu antecedente penale este egal cu 89,47% (57,9% — furt, 10,52% — sustragerea bunurilor în proporții mari, jaf — 15,79%, escrocherie și tâlhărie câte 2,63%,). În 7,9% din cazuri minorii erau deținuți pentru omor și în 2,63% pentru viol.

Datele constatate în privința minorilor fără antecedente penale, aflați în izolatorul de detenție preventivă, arată că infracțiunile pentru care au fost arestați în majoritatea lor sunt mai grave decât în cazul acelor cu antecedente penale. Astfel, cota violurilor săvârșite de aceasta categorie de minori este de 21,75%, cea a omorurilor — de 13,01%, sustragerea bunurilor în proporții mari constituie 26,09% din cazuri, vătămarea gravă intenționată 4,35% și furturile 30,45%.

Capitolul VI

Particularitățile detenției minorilor în Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani

În prezentul capitol sunt expuse activitățile și condițiile de executare a pedepsei privative de libertate în Colonia de Reeducare pentru minori¹¹ din or. Lipcani. Aceste informații contribuie la formarea tabloului general, care să reflecte posibilitățile reale de reeducare a persoanei în cadrul instituției penitenciare.

De asemenea, se urmărește a prezenta punctele necesare a fi îndeplinite, menite să asigure continuitatea și succesul procesului de reeducare a persoanei în penitenciar, ceea ce inevitabil va facilita reinserția socială a deținutului la liberare.

Legislația națională prevede executarea pedepsei privative de libertate de către persoanele minore separat de adulți. Conform datelor Departamentului Instituțiilor Penitenciare, numărul deținuților din Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani a variat, începând cu 01.01.93, după cum urmează:

01.01.1993 – 253;
 01.01.1994 – 269;
 01.01.1995 – 231;
 01.01.1996 – 226;
 01.01.1997 – 183;
 01.01.1998 – 151;
 01.01.1999 – 148;
 01.01.2000 – 65;
 01.01.2001 – 87;
 01.01.2002 – 120 (din aceștia au atins vârsta majoratului 23 de persoane);
 01.10.2003 – 162;
 01.10.2004 – 189.

§ 1. Evaluarea activităților desfășurate în domeniul pregătirii pentru liberare în Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani

În cadrul vizitelor de lucru, desfășurate în Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani s-a încercat a se stabili ce activități sunt desfășurate la moment în domeniul pregătirii pentru liberare din instituția respectivă. S-a stabilit că lucrul instructiv cu minorii sau cei deja ajunși la majorat, din lipsă de personal instruit și mijloace materiale este îndeplinit la un nivel scăzut.

În cazul minorilor, pregătirea pentru liberare trebuie să fie complexă și bine structurată din simplul motiv că vârsta acestora corespunde acelei perioade în care adolescentul, trebuie să capete deprinderi sociale și profesionale care-l vor ajuta să se integreze social și profesional după liberare.

Pentru această categorie de deținuți sunt necesare a fi desfășurate următoarele tipuri de activități:

Activități cu caracter general — reorientarea personalității;

Activități de pregătire pentru liberare — instruirea persoanei de a face față problemelor cu care se va confrunta la libertate;

Activități nemijlocite la liberare — alte chestiuni de rutină.

a) Activități cu caracter general

Luând categoriile de mai sus ca puncte de reper, s-a stabilit că în la prima categorie — activități cu caracter general, sunt desfășurate câteva tipuri de intervenții, dar care nu acoperă și nu contribuie total la atingerea scopului pedepsei penale:

- *instruirea școlară* a minorilor deținuți ce nu au studii gimnaziale complete. Aceștia sunt împărțiți în trei clase, de asemenea în vorbitori de limbă română și vorbitori de limbă rusă. Corespunzător vârstei sunt împărțiți în clasele a VII-a, a VIII-a și a IX-a. Împărțirea după vârstă în aceste clase este mai puțin eficientă, din cauza diferenței nivelului intelectual al condamnaților.

¹¹ Fetele condamnate sunt plasate în colonia pentru femei din localitatea Rusca. În aceasta instituție separarea adultelor de minore este mai mult simbolică. În colonie nu există instruire școlară ci doar una profesională (croitoria de haine militare), fetele fiind lipsite de posibilitatea de a-și continua studiile. Conform datelor statistice furnizate de DIP, la 01.01.1993 erau 9 minore; la 01.01.1994 – 14; la 01.01.1995 – 9; la 01.01.1996 – 12; la 01.01.1997- 5; la 01.01.1998 – 8; la 01.01.1999 – 5; la 01.01.2000 – 5; 01.01.2001 – 2; la 01.01.2002 – 6; la 01.10.2004 – 8.

În cadrul instituției funcționează un laborator de informatică, care le permite deținuților să facă cunoștință cu modul de lucru la calculator, de asemenea au posibilitatea de a căpăta anumite deprinderi ce le pot fi de folos atunci când vor ieși la libertate (culegerea rapidă și corectă a textelor, redactarea documentelor ș.a.).

- *instruirea profesională* a deținuților din Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani se desfășoară în cadrul unei școli de meserii, fiind predate doar trei meserii (strungar, tâmplar, lăcătuș), ceea ce face ca cererea pentru aceste profesii pe piața muncii să fie foarte redusă. De asemenea atingerea unui calificativ înalt în urma instruirii nu e posibil din cauza lipsei unui minim de condiții: insuficiența materiei prime, utilizarea echipamentului uzat.

- *lucrul psihologului* — în colonie lipsește un psiholog cu experiență avansată care ar corespunde cererii instituției penitenciare.

- *activitățile din timpul liber* — conform rezultatelor chestionarului administrat minorilor, rezultă că în timpul liber: 33.3% din minorii deținuți nu se ocupă cu nimic; 29,2% scriu scrisori; 12,5% practică sportul; 4,2% privesc televizorul; 4,2% se joacă; 4,2% lucrează în atelier; 4,2% citesc; 8,3% nu au dat răspuns.

Un loc aparte în redirecționarea personalității condamnatului îl reprezintă formarea aptitudinilor gospodărești, acestea fiind cuprinse din totalitatea activităților la care sunt antrenați minorii în ceea ce privește întreținerea instituției în domeniul alimentar și tehnic.

Astfel condamnații minori sunt încadrați la munci agricole, instituția dispunând de 22 ha. de teren agricol, de un sector zootehnic, de asemenea în cadrul instituției funcționează o mini brutărie care asigură necesitățile consumului zilnic de pâine.

În cadrul instituției a fost deschis un lăcaș sfânt unde condamnații au posibilitatea de a se întâlni cu preotul de două ori pe săptămână.

** Este important ca aceste genuri de activități cu participarea deținuților să fie diversificate și desfășurate mai frecvent, pentru a putea asigura o continuitate în vederea integrării sociale a deținuților după eliberare (inclusiv grație faptului că majoritatea persoanelor eliberate din Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani sunt eliberați înainte de termen).*

b) Activități de informare — pre-liberatorii

În categoria dată se includ totalitatea activităților ce urmează a fi desfășurate de către asistentul social, psihologul și educatorul coloniei cu deținuții care în viitorul apropiat se vor libera. Aceste activități trebuie să cuprindă atât instruirea teoretică cât și căpătarea de deprinderi practice.

Deseori, la momentul vizitelor, asistentul social lipsea, rămânând totul pe seama educatorilor care nu cunosc exact cu *ce și unde* se pot adresa minorii ce urmează a fi eliberați în rezolvarea problemelor ce le vor întâmpina (în acest sens în cadrul Institutului de Reforme Penale s-a elaborat o culegere de informații referitoare la ceea ce garantează legislația Republicii Moldova persoanelor eliberate din locurile de detenție, precum și alte informații utile).

c) Acțiunile nemijlocite la liberare

Liberarea propriu zisă a persoanelor deținute reprezintă ultimul segment de acțiuni care se cer a fi examinate. Aici trebuie de luat în considerație:

- a) actele de identitate;
- b) stabilirea locului unde va domicilia deținutul după liberare;
- c) îmbrăcămintea;
- d) plata pentru transport;

Lipsa *actelor de identitate* apare ca o problemă importantă la liberare, ce rămâne a fi soluționată în procesul reintegrării persoanei în societate, și anume pentru găsirea unui loc de muncă, prin înregistrarea la agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă și primirea indemnizației unice pentru persoanele eliberate din locurile de detenție. Problema buletinelor de identitate este simțită în proporție de 70% din deținuții din întregul sistem penitenciar, și apare deci ca un prim factor ce se opune reintegrării sociale a persoanei.

La liberarea din colonie persoanele urmează a se deplasa la domiciliul părinților, la această fază apar multe aspecte ce urmează a fi soluționate: unde urmează să se întoarcă persoana după liberare, este sau nu acceptată, locul unde urmează să ajungă. Acestea și alte întrebări trebuie soluționate de către asistentul social din cadrul coloniei.

Plata pentru deplasarea persoanei la locul unde va domicilia precum și îmbrăcămintea acestuia este asigurată de către rudele deținutului, sau de către instituția penitenciară, care dispune de un fond special.

§ 2. Prezentarea standardelor propuse de a fi respectate în vederea atingerii scopului urmărit de pedeapsa privativă de libertate, care ar fi posibile de implementat în Colonia de Reeducare pentru minori din or. Lipcani

Întreg procesul de detenție și respectiv de reeducare, poate fi împărțit în două etape:

- perioada de acomodare cu regimul instituției, acesta poate dura până la o lună;
- pregătirea pentru liberare — aceasta fiind o perioadă variabilă de timp.

La venirea în penitenciar condamnatul urmează a-i fi administrat un examen medical, pentru a exclude posibilitatea infectării celorlalți deținuți. În perioada de acomodare, deținutului îi sunt aduse la cunoștință regimul și regulile de conduită din penitenciar, de asemenea în această perioadă condamnatul trebuie să treacă prin comisia de evaluare a personalității sale.

Ceea ce se cere a fi îndeplinit pentru bunul curs al procesului de reeducare a persoanelor în detenție ar fi ca:

- la nivelul instituției date, să se stabilească programul penitenciar, acesta reprezentând un plan al tuturor activităților ce se desfășoară în colonie. Activitățile din programul penitenciar urmează a fi înserate pe domenii concrete, în dependență de natura și scopul acestora, pentru a facilita întocmirea programului individual de lucru cu deținutul.

Programul penitenciar trebuie să cuprindă activități din toate domeniile în care sunt încadrați deținuții, acestea pot fi:

- Educația;
- Cultura;
- Consilierea psihologică;
- Munca și activitatea profesională;
- Activitățile sportive;
- Asistența medicală;
- Asistența socială;
- Evaluări ale necesităților;
- Activități de întreținere a instituției.

Colonia de Reeducare din or. Lipcani necesită susținere materială în anumite domenii:

Domeniul instructiv — educativ — în realizarea activităților din acest domeniu este simțită lipsa materialelor didactice care să asigure o intervenție educativă corespunzătoare asupra contingentului de minori aflați în detenție (un număr foarte mare de deținuți nu știu a scrie și nici să citească). Aici apare inevitabilă întocmirea unui referat de evaluare a personalității deținutului pentru ca la pregătirea planului individual de lucru cu condamnatul să se țină cont de problemele existente și să se poată influența asupra lor.

Din lipsa de resurse financiare, pe tot parcursul perioadei reci, periodic sunt întrerupte activitățile educative din cauza frigului simțit în auditoriile gimnaziului.

De asemenea este necesar ca personalul încadrat în instruirea școlară să corespundă exigențelor și nevoilor pe care le prezintă deținuții.

Timpul pentru pregătirea temelor pentru a doua zi nu trebuie să lipsească din cadrul procesului de învățământ și nu trebuie să constituie o barieră în realizarea acestui segment deosebit de important (de obicei întrerupt prin încadrarea deținuților la diferite lucrări).

Domeniul cultural — în preponderent trebuie să ocupe o bună parte a timpului liber, ceea ce din lipsă de mijloace materiale și personal specializat, nu se realizează. Astfel este necesar ca în dependență de posibilitățile și interesul fiecăruia, deținuții să fie încadrați în diferite activități cu caracter cultural cum ar fi:

Desen — pictură — pentru realizarea activităților în acest domeniu lipsesc materialele necesare;

Muzică instrumentală — instrumentele existente în cadrul instituției fiind în preponderent de suflat;

Meșteșugărit — activitățile din acest domeniu au încetat a mai fi desfășurate din cauza lipsei de materie primă. Rezultatele obținute în urma acestor activități pot fi realizate ca obiecte decorative;

Sport — activitățile sportive realizate în cadrul Coloniei de Reeducare din or. Lipcani necesită a fi revizuite, de asemenea spectrul de asemenea activități trebuie să fie largit.

Teatru — în acest domeniu sunt pregătite piese de teatru care sunt prezentate în cadrul diferitelor manifestări culturale din cadrul instituției. Deci, există posibilitatea de a dezvolta acest segment.

Asistența psihologică — acest domeniu este de o importanță deosebită, însă în cadrul coloniei nu-i este acordată suficientă atenție. Este necesar a determina pentru acest domeniu o persoană corespunzătoare lucrului

desfășurat cu contingentul din cadrul instituției. De asemenea trebuie ca specialistul să fie instruit pentru spectrul specific de activități necesare a fi îndeplinite cu deținuții. În acest sens este nevoie de a se elabora un număr concret de teste psihologice care să permită a determina domeniul psihologic al condamnatului. Urmează ca pentru o perioadă medie de timp să fie aplicate aceste teste, rezultatele cărora vor conduce la stabilirea modului de intervenție și respectiv de evaluare a rezultatelor.

Munca și activitatea profesională — conform legislației execuțional penale deținuții pot fi încadrați la diferite munci doar cu acordul acestora și pentru lucrări care sunt remunerate (le este transferat pe contul acestora). La acest moment se cere încă o dată să fie întocmit planul individual de lucru cu condamnatul care din start să fie întrebant ce activități poate și dorește să desfășoare în cadrul coloniei, acesta fiind un motiv în plus de a evita abuzurile din partea administrației.

Lucrările desfășurate în cadrul instituției în sectorul administrativ — gospodăresc țin de prelucrarea lotului de pământ cu suprafață de 22 ha. Lotul este prelucrat manual, în cadrul coloniei nefiind nici un mijloc de transport mecanizat (tractor, accesoriile acestuia).

Instruirea profesională, după cum am menționat, este desfășurată pentru un spectru foarte îngust de meserii ce pot asigura integrarea profesională la liberare la un nivel minim.

Necesitățile atât a instituției cât și a pieței muncii se prezintă a fi orientate la meserii ca mecanic auto, șofer, mecanizator, tractorist și agricultori.

Asistența medicală — în domeniul asistenței medicale este simțită necesitatea dotării cabinetului medical cu material tehnic și medicamente, s-a simțit o frecvență a cazurilor de boli respiratorii.

În cadrul instituției lipsește dentistul, de asemenea și utilajul desfășurării activității medicale respective.

Asistența socială — apare ca o activitate ce este orientată la depistarea problemelor sociale și prezentarea soluțiilor pentru rezolvarea acestora, această activitate în special este orientată la segmentul pregătirea pentru liberare. La anumită perioadă de la liberare, lucrătorul social din cadrul instituției penitenciare, pentru o evaluare a lucrului său, trebuie să dețină informații concrete despre integrarea socială a deținutului minor.

Evaluarea necesităților deținuților — aceasta apare ca o activitate ce se cere a fi desfășurată periodic. Se cere prezentarea rezultatelor obținute în urma activităților desfășurate de către condamnați și pentru aceștia și stabilirea noilor perspective.

Activitățile din domeniile menționate este necesar a fi îndeplinite pentru ocuparea timpului liber și să contribuie real la dezvoltarea și reorientarea personalității deținutului.

De asemenea acestea trebuie să conducă spre:

- reducerea diferenței dintre viața din închisoare și cea din exterior;
- încurajarea de a duce o viață onestă și autonomă după liberare;
- oferirea sprijinului corespunzător nevoilor individuale;
- ajutor pentru întoarcerea graduală la viața din societate;
- accentul la participarea continuă a deținuților la viața socială.

Domeniul pregătirii pentru liberare

Pregătirea pentru liberare, face parte din procesul de reabilitare al deținuților și are drept scop sprijinirea acestora în vederea unei cât mai bune reintegrări sociale.

Durata pregătirii pentru liberare, cum am enunțat mai sus este nedeterminată, acest proces începând odată cu acomodarea la condițiile regimului stabilit, urmând ca în dependență de rezultatele referitoare la liberarea condiționată înainte de termen să fie liberați sau nu. Ideea centrală a pregătirii pentru liberare este aceea că detenția constituie doar o etapă din viața deținuților, iar aceasta trebuie folosită cât mai eficient în scopul recuperării sociale a acestora.

Lucrul cu condamnatul va fi eficient doar atunci când se va cunoaște de ce are nevoie deținutul, pentru ai putea influența comportamentul și personalitatea acestuia. În acest sens se recomandă ca pentru condamnații veniți în instituția penitenciară să le fie întocmit un plan individual de lucru cu aceștia /de intervenție, întocmirea căruia să fie efectuată în dependență de:

- evaluarea complexă a comisiei multidisciplinare de primire în penitenciar — va fi îndeplinită din punct de vedere: psihologic, social, educațional, vocațional, profesional, a abilităților sociale și criminologic;
- raportul de evaluare psiho-social prezentențial, dacă a fost întocmit;
- nevoile sociale, școlare, profesionale ș.a.

Planul de intervenție va fi întocmit de către comisie și va constitui o piesă a „Dosarului de intervenție socio-educativă”;

Obiectivele planului de intervenție trebuie să fie specifice fiecărui deținut, măsurabile, posibil de atins, realiste și clare din punct de vedere al termenelor;

Foarte important este ca deținutul să înțeleagă conținutul planificării, să fie subiect activ al propriei resocializări, în acest sens este prevăzut ca odată întocmit programul individual de lucru cu condamnatul, acesta urmează a fi semnat de către deținut. Deci lucrul cu condamnatul va fi efectuat doar cu acordul acestuia pentru a asigura pe cât posibil succesul activităților desfășurate în penitenciar.

Educatorul responsabil de caz va pune în aplicare planul de intervenție pentru fiecare deținut și va hotărî includerea acestuia în diverse programe educative.

Persoana responsabilă (lucrătorul social, educatorul, psihologul sau ofițerul de probațiune din penitenciar) va întocmi un referat de evaluare psiho-comportamentală (care va reflecta comportamentul în perioada detenției), ce va fi prezentat în cadrul Comisiei de propuneri pentru liberare condiționată (termen — cu o lună înainte de comisie).

Asistentul social din cadrul instituției va întocmi un referat de evaluare socio-familială (care va pune accent pe perspectivele întoarcerii deținutului în comunitate și o evaluare a gradului de pesimism comunitar).

Serviciul de Evidență Deținuți al penitenciarului va întocmi un Proces-verbal încheiat în urma ședinței Comisiei de propuneri pentru liberare condiționată.

Toate aceste documente (împreună cu dosarul deținutului) vor fi înaintate instanței ce va decide asupra cererii de liberare condiționată.

Includerea deținutului în programul de pregătire pentru liberare:

Referitor la pregătirea pentru liberare - ar fi necesar ca în privința condamnaților, ce în scurt timp vor fi eliberați, să fie purtate programe specializate, care real să poată mări gradul de reintegrare socială a deținutului.

În domeniul pregătirii pentru liberare urmează a fi desfășurate activități cu deținuții în domeniile:

- Deprinderi pentru viața cotidiană:
 - Deprinderi de igienă personală;
 - Gestionarea banilor.
- Deprinderi pentru locuire și folosirea resurselor comunității:
 - A avea propria locuință;
 - Cum să apelăm la ajutorul instituțiilor și serviciilor publice?
- Deprinderi pentru viața în societate:
 - Asumarea propriei identități;
 - Familia mea;
 - Controlul emoțiilor și gestionarea conflictelor;
 - Comunicarea;
 - Ce pot face în timpul liber?
- Deprinderi pentru activitatea individuală și muncă:
 - Deprinderi de gestionare a timpului;
 - Deprinderi de învățare;
 - Deprinderi de muncă;
 - Cum îmi pot crea propria mea afacere?
 - Oricare alte activități menite să contribuie la apropierea deținutului la realitatea vieții sociale de afară.

Deci ca elemente obligatorii ale procesului de lucru cu deținuții minori din cadrul Coloniei de Reeducare pentru minori din or. Lipcani, ce se cer a fi implementate sunt:

- Stabilirea programului penitenciar complex (activitățile în care sunt implicați deținuții zi de zi);
- Stabilirea planului individual de lucru cu condamnatul;
- Întocmirea referatelor de evaluare a lucrului cu deținutul, rezultatele acestora;
- Pregătirea actelor de identitate, până la liberare;
- Lărgirea spectrului de meserii la care sunt instruiți condamnații, care să fie cerute pe piața muncii;
- Instituirea funcției de asistent social și psiholog în cadrul instituției, de asemenea formarea calităților profesionale la acești specialiști, orientate spre lucrul cu deținuții¹².
- Formarea programului penitenciar pentru pregătirea spre liberare, specificarea acestor activități.

¹² Din luna octombrie 2004, Institutul de Reforme Penale, cu suportul financiar al Reprezentanței UNICEF - Moldova a angajat 2 specialiști: un asistent social și un psiholog în vederea facilitării procesului de pregătire pentru liberare a deținuților. Un program similar este implementat în Colonia pentru femei din s. Rusca, r. Hâncești.

Capitolul VII

Concluzii și recomandări

§ 1. Concluzii

1. În Republica Moldova nu există un sistem separat de justiție juvenilă care să răspundă necesităților specifice ale copiilor. Specializarea pe categorii a persoanelor antrenate în această activitate este un pas important spre crearea acestuia, dar de multe ori lucrătorii organelor judiciare nu posedă abilitățile și aptitudinile necesare lucrului cu copiii.

2. Majoritatea minorilor susțin că organele judiciare nu respectă principiile de examinare prioritară și în termene rezonabile a cauzelor, ceea ce duce la sporirea neîncrederii în obiectivitatea organelor judiciare. Pe de altă parte, atitudinea organelor nu este adecvată, acestea tratându-i pe minori la fel ca și în cazul adulților.

3. Nu există o lege care s-ar referi în mod special la domeniul justiției juvenile și necesitățile specifice ale copiilor. De multe ori legile existente, deși în mare măsură sunt în conformitate cu standardele internaționale, nu își ating scopul deoarece sunt încălcate.

4. O încălcare foarte frecvent întâlnită este lipsa informării copiilor despre drepturile lor atât în general cât și în situații particulare. Astfel, după cum s-a mai menționat, în unele cazuri instanța nu a informat tânărul condamnat despre faptul că are dreptul de a declara apel. De asemenea copiii motivează rata mărită a recidivei prin lipsa de informație acordată de către organele judiciare despre pedeapsa cu eliberarea condiționată și efectele încălcării repetate a legii. Au fost depistate cazuri de analfabetism printre minori, din care cauză ei semnează procesele-verbale, neștiind conținutul acestora.

5. Există necesitatea de a numi ofițeri de urmărire penală, procurori, judecători experimentați la urmărirea și judecarea cauzelor în care sunt implicați minorii. Acest fapt va conduce la respectarea drepturilor minorilor aflați în conflict cu legea, va spori autoritatea organelor judiciare atât pentru minori cât și pentru societate.

6. Legea cu privire la drepturile copilului (art. 28) prevede că reținerea sau arestarea copilului se aplică drept măsuri excepționale. Echipele mobile au constatat că de multe ori copiii se află o perioadă nejustificat de lungă în arest sau în genere nu ar fi trebuit să fie arestați.

7. Deși în majoritatea cazurilor minorii au declarat că sunt satisfăcuți de condițiile de deținere, totuși sunt cazuri când în această privință se încalcă legislația în vigoare, astfel împreună fiind ținuti copii și adulți, condamnați și necondamnați.

8. În caz de reținere sau arestare, părinții sau alți reprezentanți legali nu sunt informați de îndată. În majoritatea cazurilor părinții sunt anunțați doar după interogarea minorului, care se efectuează în lipsa reprezentantului legal, pe când legea procesual penală prevede contrariul (art. 477 alin. 3 al Codului de Procedură Penală al R.M.).

9. Pe parcursul urmăririi penale, în timpul interogatoriilor, în majoritatea cazurilor nu a participat reprezentantul legal, un avocat și un pedagog, iar durata interogărilor depășea normele, prevăzute în art. 479, alin. 1,2 al Codului de Procedură Penală al R. M. și stipulările art. 480 al Codului de Procedură Penală al R. Moldova privind participarea reprezentantului legal al bănuțului, învinutului, inculpatului minor în procesul penal.

10. Cazurile copiilor suspecți de a fi în conflict cu legea sunt examinate de cele mai multe ori de rând cu cele ale adulților, procedurile fiind inadmisibil de lungi, fapt ce diminuează probabilitatea unui proces corect și a unui tratament uman, venind în contradicție cu prevederile legislației.

11. Lipsește un cadru adecvat de resocializare a copiilor în urma procesului de judecată (minorii fiind categorisiți și marginalizați de către comunitate). De cele mai multe ori copiii își găsesc refugiu la persoane care au un trecut infracțional. Nu în ultimul rând, situația dată este determinată și de absența unei persoane specializate care să-i supravegheze pe parcursul ispășirii pedepsei cu eliberarea condiționată.

12. Majoritatea infracțiunilor sunt comise de minori care nu beneficiază de un mediu familial și social adecvat. Riscul de a comite o infracțiune este favorizat, în special, de neglijare, violența domestică, abandon, munca în stradă, abuzul de droguri, prostituție și trafic.

13. Deși familia este considerată subiectul principal în prevenirea infracționalității printre copii, constatăm că efectele negative ale crizei economice au avut consecințe dezastruoase asupra multor familii care nu reușesc să asigure copiilor întreținerea și educația necesară.

14. Deseori copiii aflați în situații vulnerabile sunt influențați de elemente criminogene din societate care instigă și implică minorii în activități ce vin în conflict cu legea.

15. Creșterea agresivității față de victimă duce la concluzia că și aplicarea unui termen redus de privare de libertate este extrem de nedorit în perspectiva cultivării în conștiința multor minori a sentimentelor de ură față de victimele infracțiunii, față de societate în general, a disperării totale, neîncrederii în sine. Această stare spirituală a deținuților minori scoate în evidență o sarcină extrem de dificilă de conciliere dintre minor, pe de o parte, și victimă și societate, pe de altă parte, care va trebui soluționată de îndată ce minorul va fi liberat din detenție, în scopul prevenirii recidivei.

16. Principalul obiectiv în cazul condamnării unui minor ar trebui să fie excluderea, cât de repede posibil, a deprinderilor, comportamentului delicvențional, în orice caz, până la atingerea majoratului, când apare pericolul de a fi copleșit de scopuri criminale specifice adulților. Timpul direcționării minorului pe calea „socialului” este tinerețea (adolescența) sa, și nu atunci când el este deja familiarizat cu sistemul justiției penale. În acest context, o altă lacună a justiției penale juvenile în R. M. este lipsa programelor post-condamnatorii privațiunii de libertate, în urma cărui fapt minorii se întorc în mediul lor social pro-criminal din care au ieșit.

17. Dreptul minorilor la informare referitor la consecințele săvârșirii noilor infracțiuni, după aplicarea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, nu se respectă.

18. Lipsa de informare a minorilor cu privire la condițiile aplicării și semnificația condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei duce la săvârșirea infracțiunilor în repetate rânduri, căderea minorilor în recidivă, în special a celor care au săvârșit prima infracțiune în vârstă fragedă — 14 sau 15 ani.

19. Un neajuns din cele mai mari ale sistemului măsurilor educative din Codul Penal al R. Moldova este lipsa unor măsuri care ar consta în obligarea minorului să urmeze, în stare de libertate, diverse programe instructive, educative, de control al comportamentului etc., care au constituit cauza și au determinat manifestarea comportamentului criminal.

20. Plasarea minorilor în locurile de detenție, când alte opțiuni nu sunt posibile de aplicat, fără a desfășura o oarecare activitate de reabilitare a lor, nu contribuie în nici un fel la educarea, resocializarea și reabilitarea lor.

21. Nu-și găsește temei rezonabil imposibilitatea liberării de răspundere penală a minorului care a săvârșit pentru a doua oară o infracțiune din imprudență, fie o infracțiune ușoară intenționată, însă când minorul nu manifestă o atitudine antisocială iar judecata rămâne de părerea că, corectarea minorului este posibilă fără a fi supus răspunderii penale.

§ 2. Recomandări

A. ASPECTE GENERALE

1. Elaborarea în cadrul Ministerului de Justiție a unui act normativ care să reglementeze problemele copilului aflat în conflict cu legea (protecție, sancțiune, supraveghere).

2. Perfecționarea cadrului juridic :

— diversificarea actualului sistem de măsuri juridice aplicate minorilor în conflict cu legea prin creșterea ponderii sancțiunilor neprivative de libertate;

— elaborarea unui set complex de norme legale, ce ar reglementa întreg sistemul justiției juvenile, reflectând experiența relevantă a altor țări și standardele internaționale în acest domeniu.

3. Organizarea cursurilor de pregătire continuă în domeniul justiției juvenile pentru profesioniști cu accent pe standardele și procedurile de înfăptuire a justiției în privința minorilor, abilitățile și cunoștințele specifice necesare pentru a lucra cu minorii.

4. La stabilirea răspunderii penale a minorilor pentru un șir de infracțiuni al căror caracter antisocial poate fi conștientizat doar cu acumularea unui anumit nivel de socializare, fie dezvoltare bio-psihică sporită (de ex. pruncuciderea, capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene sau navale, ocuparea gării, aeroportului, portului, încărcăturilor fără scop de însușire) să fie instituit, după exemplul altor jurisdicții din străinătate, principiul *doli capax*. Astfel minorul să fie prezumat nevinovat cu posibilitatea răsturnării acestei prezumții, dacă învinuirea demonstrează că minorul respectiv a conștientizat caracterul antisocial al faptei concrete ce i se

impută și nu în general, principiu care ar opera între vârsta de 14 și 16 ani și 14-18 ani, în funcție de specificul infracțiunii concrete.

5. A recomanda judecătorilor să apeleze la pedepse privative de libertate, chiar și pe termene scurte, doar în cazuri extreme, de săvârșire a infracțiunilor violente grave, de recidivă constituită din infracțiuni ce prezintă un pericol social sporit.

6. A modifica legislația în vederea includerii unei dispoziții care ar obliga instanța de judecată să indice în sentință motivul și raționamentul aplicării unei pedepse privative de libertate minorului, precum și cauza — de ce o opțiune mai blândă a fost considerată ca fiind total inadecvată.

7. Inițierea și promovarea unor programe post-privative de libertate, de educare, socializare a minorilor, care ar contribui la cultivarea adevăratelor valori sociale și ar facilita încadrarea lor în societate.

8. Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei ar trebui să fie aplicată în complex cu vreo măsură de constrângere cu caracter educativ de natură să completeze golul educativ și de informare al minorului (de exemplu, instanțele judecătorești ar trebui să stabilească, pe lângă condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, unele obligații minorului — de a urma un curs educațional de instruire ce l-ar informa despre esența comportamentului deviant, sau altele).

9. Se recomandă a completa sistemul măsurilor educative cu unele de tipul obligării minorului să urmeze programe instructive, de formare etc., în funcție de specificul comportamentului său, și încurajarea instituțiilor comunitare, publice sau organizații neguvernamentale să desfășoare astfel de programe.

10. Inițierea și desfășurarea diferitelor programe de reabilitare psihologică și psihiatrică, adresate minorilor aflați în detenție, este strict necesară. Programele ar trebui să fie adresate fiecărui grup de delinvenți minori în parte, fie indivizilor în particular, utilizând cele mai diverse metode de reabilitare, în dependență de necesitățile specifice ale indivizilor.

11. Modificarea legii penale în vederea concretizării categoriei și formei de vinovăție a infracțiunilor, săvârșirea repetată a cărora exclude posibilitatea liberării de răspundere penală a minorului.

12. Instituirea cât mai rapidă a instanțelor de judecată specializate care ar judeca cauzele privind minorii, ce ar aplica una din opțiunile recomandate;

13. A stabili prin lege participarea obligatorie a unui agent/consilier al serviciilor sociale (privind protecția minorilor) în cauzele în care sunt implicați minori, în sarcina căruia ar intra pregătirea de rapoarte, recomandări pe marginea fiecărei situații cu implicarea minorului și evaluarea acestuia în instanța de judecată. Acest agent/consilier al serviciilor sociale ar fi necesar să fie numit pe lângă fiecare instanță de judecată privind minorii.

14. Efectuarea în cele mai multe cazuri posibile a expertizei judiciare (psihologice) în cauzele în care sunt implicați minorii (atât ca inculpați, cât și ca victime).

B. CONSTRUCȚIE INSTITUȚIONALĂ

1. Identificarea unor organe de verificare independentă și fără interese departamentale, în competența cărora să se afle numai sau cu prioritate examinarea plângerilor despre încălcarea drepturilor procesuale ale copiilor. Organele respective ar trebui să fie accesibile minorului și familiei acestuia și să implice în activitatea sa reprezentanți ai sectorului neguvernamental ce activează în acest domeniu. Ar fi bine de analizat posibilitatea înființării instituției Avocatul – copilului.

2. Înființarea unor structuri de monitorizare a minorilor liberați condiționat sau condamnați la pedepse neprivative de libertate.

3. Apelarea la plasarea minorului într-o instituție de reclusiune doar ca măsură de ultimă instanță și pe un termen cât mai scurt posibil. În schimb recomandăm aplicarea unor măsuri preventive sau de sancționare alternative, care ar permite exercitarea unui control asupra comportamentului minorului și, totodată, ar ține minorul în afara instituțiilor de reclusiune.

4. Deținerea separată a minorilor în funcție de personalitatea minorului, gravitatea infracțiunii comise etc.

5. Monitorizarea minuțioasă a condițiilor de arest și deținere a minorilor pentru a fi evitate încălcările drepturilor lor și limitarea condițiilor igienico-sanitare. O atenție mai mare trebuie acordată respectării standardelor internaționale, mai ales a celor ce privesc plasarea în camere, normele igienico-sanitare, de spațiu etc. Realizarea unui sistem coerent de cooperare la nivel național, în cadrul căruia să fie atrase, alături de poliție,

procuratură și instanțe de judecată, diverse instituții din sfera serviciilor sociale, sănătate, educație și organizații neguvernamentale.

C. PROTECȚIA COPILULUI

1. Derularea unor programe de asistență socială și juridică a minorilor în perioada adolescenței, când sunt expuși la comportament deviant datorită gradului ridicat de vulnerabilitate criminogenă specifică vârstei prin :

a) desfășurarea unor activități de prevenire a tulburărilor de comportament atât în școli cât și în familiile identificate cu potențial educativ scăzut;

b) înființarea unor centre de orientare, supraveghere și reintegrare școlară și socială, destinate copiilor cu devieri comportamentale;

2. Monitorizarea și consilierea familiilor cu grad de risc prin intermediul Serviciilor publice de protecție a copilului.

3. Elaborarea și aplicarea unor politici sociale care să vizeze cauzele profunde ale delicvenței juvenile.

4. Participarea din oficiu a asistenților sociali la examinarea în instanță a cauzelor în privința minorilor.

D. COOPERAREA CU SOCIETATEA CIVILĂ

1. Creșterea rolului comunității în procesul de susținere și reinserție socială a copiilor în conflict cu legea.

2. Acțiuni coerente ale organizațiilor neguvernamentale prin aplicarea unor forme diversificate de prevenție și intervenție în domeniul delicvenței juvenile.

3. Constituirea la nivel local, în cadrul unor programe de parteneriat cu comunitatea, a unor comisii de consiliere a minorilor (și familiilor) aflați în situații de risc.

4. Crearea unor mecanisme de colaborare între organizațiile guvernamentale și cele ale societății civile pentru crearea serviciilor și modelelor de implicare a copiilor în activități utile și, în consecință, de prevenire a comportamentului riscant.

5. Derularea unor programe partenariale cu toate segmentele mass-media.

6. Schimburi de experiență și informații între structurile guvernamentale și neguvernamentale cu atribuții în domeniu.

E. RECOMANDĂRI FINALE PENTRU REFORMAREA JUSTIȚIEI PENALE A MINORILOR

a. Reținerea preventivă / Măsura preventivă-arestul

1. Arestul trebuie să fie efectuat în conformitate cu dispozițiile legale.

2. Părinții, tutorii, alte persoane în grija cărora sunt lăsați minorii trebuie să fie imediat înștiințați despre reținere sau arest.

3. Este necesar de prevăzut expres pentru care infracțiuni pot fi arestați minorii.

4. Reținerea minorului trebuie să fie pe o perioadă nu mai mare de 24 de ore.

5. Agenții (lucrătorii) instituțiilor sociale de protecție a copiilor trebuie să fie informați imediat despre orice măsură de arest luată față de un oarecare minor.

6. Nici o probă (măsură procesuală) nu poate fi luată/efectuată față de minor în lipsa părintelui, lucrătorului social sau a altor persoane în grija cărora sunt lăsați minorii.

b. Condițiile de deținere a minorilor în cazul aplicării reținerii /arestului

1. Existența în secțiile de poliție a celulelor separate pentru minori.

2. Deținerea arestaților minori separat de condamnații minori.

3. Minorii trebuie să fie separați de adulți.

4. În toate comisariatele (secțiile) de poliție ar trebui să fie secție pentru minori care să ducă evidența și să monitorizeze cauzele privind minorii.

c. Curțile pentru minori

1. Procedura în instanțele de judecată ar trebui să fie mai puțin formală în cazul examinării cauzelor privind minorii (ședințe de judecată în afara localului instanței de judecată, de ex. în incinta instituțiilor de asistență socială a minorilor etc.).

2. Cauzele privind minorii să fie examinate de către judecători specializați pentru care să fie organizate programe speciale de training.

3. Specializarea ofițerilor de urmărire penală și a procurorilor.

4. Minorii trebuie să fie asistați în fazele procesului judiciar de agenții instituțiilor de asistență socială, în perspectivă asistenții sociali și psihologii pot face parte din completele de judecată.

d. Sancționarea minorilor / alternativele la privațiunea de libertate

1. Pedepsele privative de libertate ar trebui să fie aplicate doar în cazul când nu există posibilitate de a aplica pedepsele alternative privațiunii de libertate.

2. Modificarea legislației în sensul ca, în toate cazurile de aplicare a unei sancțiuni privative de libertate, instanța de judecată să indice motivele din care aplicarea unei sancțiuni privative de libertate este cea mai adecvată în cazul concret, și să argumenteze de ce sancțiunile alternative nu sunt rezonabile pentru cazul respectiv.

3. Opțiunile alternative privațiunii de libertate ar trebui să fie pe larg exploatate. Munca neremunerată în folosul comunității trebuie să devină aplicabilă începând cu vârsta de 14/15 ani.

4. Trebuie mărit numărul articolelor pentru care se prevede Munca în folosul comunității.

5. Trebuie mărit numărul articolelor pentru care se prevede împăcarea părților. Instituția medierii trebuie aplicată la nivel național.

6. Trebuie evitată aplicarea condamnării condiționate cu suspendarea executării pedepsei pentru săvârșirea infracțiunilor ușoare, fără explicarea efectelor încălcării condițiilor termenului de probă, din cauza unui risc sporit de aplicare a pedepsei cu închisoarea pentru infracțiunea săvârșită din nou.

7. Dezvoltarea instituției probațiunii.

8. Introducerea posibilității de compensare prin bani sau prin executarea unei lucrări.

e. Prevenirea infracțiunilor săvârșite de minori

1. Identificarea cât mai rapidă a copiilor aflați în situație de risc sau a celor aflați deja în conflict cu legea pentru a le acorda asistența necesară.

2. Elaborarea unei strategii la nivel național cu indicarea măsurilor sociale necesare a fi întreprinse în scopul prevenirii delincvenței juvenile.

3. Includerea în curriculum-ul școlar a unui program (discipline) de educare/formare a aspectelor morale și sociale ale comportamentului (deprinderi de viață).

4. Popularizarea manifestărilor sportive printre tineret și crearea infrastructurii necesare pentru ocuparea tinerilor (teren pentru jocuri sportive etc.).

f. Dezvoltarea instituțională

1. Dezvoltarea instituțiilor de asistență și ajutorare a minorilor.

2. Încurajarea și implicarea activă a ONG-urilor în desfășurarea programelor de educare, formare, reabilitare a copiilor.

3. Formarea unei structuri de parteneriat dintre organele competente de stat și ONG-uri, care să desfășoare programe de training, educare a minorilor în cadrul executării sentinței de condamnare sau a măsurii de constrângere cu caracter educativ, transmise de instanțele de judecată (organele competente) spre executare.